

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Hana Kubelková

Relativní neúčinnost právních jednání

Diplomová práce

Olomouc 2012

Já níže podepsaná *Hana Kubelková*, autorka diplomové práce na téma: „*Relativní neúčinnost právních jednání*“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „autorský zákon“), dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzitě Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle autorského zákona.

Prohlašuji, že moje uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

V Olomouci dne.....

Podpis:.....

Hana Kubelková

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Relativní neúčinnost právních jednání*“
vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne..... Podpis:.....“

Děkuji JUDr. Filipovi Melzerovi, Ph.D., LL.M, za cenné podněty a připomínky, které mi pomohly při zpracování této práce.

Přehled použitých zkratk

ABGB	Allgemeines bürgerlichers Gesetzbuch – rakouský občanský zákoník
AnfG	Anfechtungsgesetz – německý odpůřčí zákon
AnfO	Anfechtungsordnung – rakouský odpůřčí řád
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch - německý občanský zákoník
BGH	Bundesgerichtshof – německý Spolkový soudní dvůr
BVG	Bundesverfassungsgericht – německý Spolkový ústavní soud
InsO	Insolvenzordnung – insolvenční řád: rakouský i německý, vždy rozlišeno
InsZ	Zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení – Insolvenční zákon
KN	Katastr nemovitostí
KS	Krajský soud
KVOŘ	Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůřčí.
NOZ	Nový občanský zákoník
NS	Nejvyšší soud
ÚS	Ústavní soud
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OGH	der Oberste Gerichtshof – rakouský Nejvyšší soudní dvůr
o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZO	Obecný občanský zákoník (ABGB)
ZKV	Zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání

Obsah

1. Úvod.....	8
1.1. Obecně o relativní neúčinnosti (odporovatelnosti) právních jednání	8
1.2. Cíle a struktura diplomové práce	12
2. Vývoj právní úpravy	14
2.1. Odporovatelnost v římském právu.....	14
2.2. Právní úprava odporovatelnosti od počátku 19. století.....	16
2.3. Odpůrčí právo v Obecném občanském zákoníku	17
2.4. Vývoj samostatného odpůrčího práva.....	18
2.5. Úpadek odpůrčího práva v druhé polovině 20. století	19
2.6. Aktuální právní úprava	20
3. Účel a odůvodnění institutu odporovatelnosti	22
4. Právní principy vztahující se k institutu odporovatelnosti	24
4.1. Principy stojící na straně věřitelů.....	24
4.2. Principy stojící na straně třetích osob	26
5. Základní předpoklady relativní neúčinnosti právních jednání	29
5.1. Vymezení dotčených subjektů - (Trojúhelník odporovatelnosti).....	29
5.2. Odporovatelná jednání	31
5.2.1. Pojem právního jednání	31
5.2.2. Čí jednání může být odporovatelné	35
5.2.3. Příklady odporovatelných jednání	38
5.2.4. Opominutí jako právní jednání	40
5.3. Zkrácení věřitele – objektivní stránka odporovatelnosti.....	43
5.3.1. Kdy lze hovořit o zkrácení věřitele	43
5.3.2. Příčinná souvislost.....	45
5.3.3. Přímé versus nepřímé zkrácení.....	46
5.3.4. Odporovatelnost vzdání se práva.....	48
6. Dodatečné podmínky odporovatelnosti.....	53
6.1. Úmyslně zkracující právní jednání	53
6.1.1. Úmysl dlužníka jako subjektivní stránka odporovatelnosti.....	53
6.1.2. Vědomost třetí osoby (odpůrce) o zkracujícím úmyslu dlužníka.....	55
6.1.3. Osoby blízké	57
6.2. Mrhání majetkem	59

6.3. Bezúplatná právní jednání	60
7. Uplatnění a účinky odporovatelnosti.....	63
7.1. Aktivní legitimace k podání odpůrčí žaloby.....	63
7.2. Pasivně legitimované osoby.....	64
7.3. Lhůty pro uplatnění nároku.....	66
7.4. Právní následky úspěšného odporu.....	70
7.4.1. Povaha soudního rozhodnutí	70
7.4.2. Relativní neúčinnost jako následek odporovatelnosti	71
7.4.3. Nároky věřitele a důsledky relativní neúčinnosti pro třetí osoby.....	72
8. Závěr.....	77
9. Použité prameny	80
10. Shrnutí.....	89
11. Summary	90
12. Seznam klíčových slov.....	91

1. Úvod

1.1. Obecně o relativní neúčinnosti (odporovatelnosti) právních jednání

Právní vztah mezi dlužníkem a jeho věřitelem je vztahem závazkovým, obligačním. Předmětem tohoto relativního právního vztahu je z jedné strany oprávnění věřitele požadovat (pohledávat) nějaké plnění, a z druhé strany povinnost dlužníka, sjednané plnění věřiteli poskytnout (dluh, závazek). Tato povinnost může být založena různě, nejčastěji se tak zřejmě stane dvoustranným právním jednáním, tedy smlouvou.

Osoby vstupují do smluvních vztahů zpravidla za nějakým účelem (důvodem, *causou*). Ve většině případů se budou osoby zavazovat k nějaké povinnosti proto, aby jim ze smlouvy zároveň vzniklo nějaké právo. Základem smluv je totiž snaha docílit uspokojení potřeb (svých či někoho jiného) pomocí jiné osoby, která však bude úspěšná tehdy, pokud i této osobě bude poskytnut nějaký prospěch.¹ Ke smlouvě dojde tedy proto, že se sešly dvě osoby, z nichž každé jde o dosažení nějakého konání, které druhá strana může a chce poskytnout.² Projevy stran zakládající smlouvu budou zpravidla učiněny proto, že strany je učinit chtěly a že také chtěly skutečně to, co ve svých projevech prohlásily za svou vůli. Právo pak připojuje závaznost této smlouvě proto, že pokládá v zájmu společnosti za důvodné, aby ten, kdo z vlastní vůle slíbil jiné osobě určité plnění, byl svým rozhodnutím vázán.³

To, že je dlužník na základě smlouvy k něčemu povinen, však znamená pouze to, že něco má být. Aby se tak však skutečně stalo, je třeba, aby dlužník svou povinnost skutečně splnil. Pokud se tak nestane dobrovolně, garantuje právo věřiteli možnost domáhat se splnění soudní cestou, která může vyústit až k nucenému výkonu rozhodnutí (exekuci). Ani exekuce však nemusí vést k uspokojení věřitele, pokud dlužník jednoduše nemá nic, co může být výkonem rozhodnutí postiženo⁴. To samé platí pro nejzazší řešení, kterým je možnost uspokojení pohledávky v insolvenčním řízení⁵.

To, že je dlužník zavázán věřiteli k nějakému plnění však ještě neznamená, že by nemohl nakládat se svým majetkem. Zásadně není omezen žádným právním zákazem, který by omezoval jeho oprávnění, která mu plynou např. z vlastnického práva. Pokud by jeho dispoziční oprávnění byla omezena (což by si jistě mnozí věřitelé přáli), byla by dlužníkovi odňata

¹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, svazek III. Právo obligační*. 4. vyd. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947. s. 8. Krčmář hovoří o konání (aktivní činnosti, tedy *de* či *facere*), ale samozřejmě se může jednat i o povinnosti znějící na *pati* či *omittere*.

² tamtéž, s. 9.

³ tamtéž, s. 35.

⁴ §268 odst. 1 písm. e) z. č. 99/1963 Sb., o.s.ř.,

⁵ §144 odst. 1, §308, §395 odst. 1 písm. b) z. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (InsZ).

možnost odstranit či zlepšit nepříznivé majetkové poměry výhodnými majetkoprávními dispozicemi, úspěšnou podnikatelskou činností atd.⁶ Často totiž není možné jednoznačně říci, zda svým jednáním dlužník způsobí zvětšení či naopak zmenšení svých aktiv. S určitou mírou rizika je třeba v životě počítat.

Pokud se tedy dlužník rozhodne, že prodá např. své auto, tak mu v tom nic (žádný zákaz) nebrání. Smlouva, kterou uzavře s kupujícím bude za splnění stanovených podmínek platná a kupující se stane vlastníkem. Pokud ale dlužník prodal své auto za situace, kdy na tom ekonomicky není nejlépe a cena, za níž se auto rozhodl prodat je navíc v nepoměru k jeho hodnotě, znamená to riziko nejen pro něj samého, ale i pro jiné osoby, vůči kterým jej tíží nějaké závazky. Riziko spočívá v tom, že v důsledku jednání, které je pro dlužníka hospodářsky nevýhodné, se zmenšuje jeho celkový majetek, který tvoří tzv. úkojovou masu⁷ jeho věřitelů. Čím více se tato masa (nebo také fond⁸) zmenšuje, tím více by se měl dlužník ohlížet na své věřitele⁹. Bohužel je tomu často právě naopak a dlužník hledá způsoby, jak uspokojení svých věřitelů z jeho majetku zabránit. A to nejlépe tak, že jej převede na někoho, kdo je jeho srdci poněkud bližší.¹⁰

Především v podnikatelské sféře, kde jsou jednotlivé subjekty přímo závislé na jiných, je proto nutné reagovat na jednání dlužníka, který nejenom že neplní své závazky, jak by měl, ale navíc se pokouší o znemožnění náhradního uspokojení svých věřitelů, tak že různými způsoby zmenšuje svůj majetek. Právo však takové jednání přímo nezakazuje, neboť nemůže vždy předvídat jak lidé uvažují a jestli se např. věřitel vůbec rozhodne svou pohledávku soudně vymáhat. Třeba se jedná o štedrého člověka, jemuž majetkové poměry umožňují nějakou tu pohledávku „odepsat“ a nebo už na ni třeba úplně zapomněl. Navíc jednání dlužníka, kterým prodá, nebo např. daruje část svého majetku jiné osobě, je jinak právně bezvadné. Právo přece neomezuje majetkové přesuny mezi různými subjekty, pouze je určitým způsobem reguluje, pokud k tomu shledává důvod.

Objektivní právo dlužníkovi tedy přímo nezakazuje, aby převáděl věci či pohledávky na jinou osobu, ani mu nepřikazuje, aby využil všechny možnosti, které se mu nabízí k rozmnožení jeho aktiv. Dlužník je svéprávná osoba, která se může samostatně a svobodně rozhodovat, jak bude hospodařit. Tato volnost se pro něj ale zásadně mění v okamžiku, kdy se věřitel, který má proti němu exekuční titul, rozhodne, že svou pohledávku vynutí cestou výkonu rozhodnutí. Pokud bude návrhu věřitele vyhověno a soud nařídí výkon rozhodnutí, je dlužník v dispozici se

⁶ CHALUPA, R. Odporovatelnost právních úkonů. *Obchodní právo*, 1995, č. 6, s. 9.

⁷ tohoto pojmu užívá např. KNAPP, V. Odporovatelnost. *Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, s. 381.

⁸ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, III...*, s.52

⁹ k zajišťovací funkci dlužníkovu majetku srov. poslední kapitolu.

¹⁰ RICHTER, T. *Insolvenční právo*. Praha: ASPI, 2008, s. 318.

svým majetkem omezen¹¹. Pokud zákaz nerespektuje, jsou právní jednání, kterými došlo k jeho porušení, absolutně neplatná pro rozpor se zákonem¹² (§39 OZ, §580 odst. 1 NOZ). Odlišné důsledky má zahájení insolvenčního řízení proti dlužníkovi¹³, kde se dlužníková (úpadcova) oprávnění liší v závislosti na fázi řízení o úpadku a dále podle formy řešení úpadku. Nebude překvapující, že nejvíce omezen je úpadce v případě, že dojde ke konkursu, kdy nejde v podstatě o nic jiného, než exekuci úpadcova majetku.¹⁴

Pokud proti dlužníkovi není veden výkon rozhodnutí nebo insolvenční řízení, je tedy jeho jednání platné a účinné (samozřejmě pokud netrpí nějakou vadou), a to navzdory faktu, že v jeho důsledku dochází na újmu věřitelů ke zmenšení majetkové masy, z níž by se mohli uspokojit. Za splnění určitých (zákonem stanovených) podmínek však může svých právních účinků pozbýt, neboť je odporovatelné. Co to znamená bude nyní stručně vysvětleno.

Odporovatelnost je negativní vlastnost¹⁵ (vada), která jednání dlužníka zatěžuje tím způsobem, že za určitých předpokladů může být vůči některým osobám prohlášené za právně neúčinné. Hmotněprávním důsledkem toho, že jednání dlužníka zkracuje možnost uspokojení pohledávky některého z jeho věřitelů, je relativní neúčinnost tohoto jednání.

K tomu, aby jednání bylo relativně neúčinné, je předně třeba, aby splňovalo znaky některé ze skutkových podstat odporovatelnosti. Ty jsou v současné době definovány v občanském zákoníku a také v insolvenčním zákoně. Předpokladem odporovatelnosti jsou vždy určité objektivní skutečnosti a někdy i subjektivní. Relativní neúčinnost ale nenastává *ipso iure*, automaticky, ale je nutné, aby ji oprávněný subjekt vyvolal tím, že bude jednání, které ho poškozuje, odporovat. Odporovatelnost je tedy v podstatě *procesním institutem*¹⁶. Jinými slovy se jedná o napadnutelnost, resp. *naříkatelnost* právního jednání, která může vyústit v jeho relativní neúčinnost. Předpokladem je soudní uplatnění věřitelem (či insolvenčním správcem).

¹¹ Jeho dispoziční oprávnění jsou omezena již v okamžiku, kdy byl na návrh věřitele soudem vyzván k prohlášení o majetku (§260a o.s.ř.), ale právním následkem porušení tohoto omezení není absolutní neplatnost, ale relativní neúčinnost, která nastává *ex lege*, srov. §260h o.s.ř. POLEDNE, in. DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád II, Komentář §201 – 376*. Praha: C.H.BECK 2009. s. 2151.

¹² konkrétně s §§304 odst. 3 (tzv. *inhibitorium*, podrobněji viz. BUREŠ, J. *Občanský soudní řád II, komentář*. s. 2371-2.). Totéž platí pro §324 a 335b o.s.ř.

¹³ §229 odst. 3, §§111 + 140, právní následky porušení: §111 odst. 3. V případě prohlášení konkursu: §246 odst. 2, 4 (ale rozdílné důsledky: relativní neúčinnost (*ex lege*, nikoli pouze odporovatelnost) x neplatnost. Jinak v případě reorganizace: §330 a oddlužení: §§407 odst. 2, 409, 412.

¹⁴ K dispozičnímu oprávnění dlužníka srov. Výkladové stanovisko Expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo č. 1/2008, dostupné na: < <http://www.insolvenni-zakon.cz/expertni-skupina-s22/vykladova-stanoviska-expertni-skupiny/vykladove-stanovisko-1.html>>.

¹⁵ za vlastnost ji považuje i např. ŠTAJGR, F. *Konkursní právo*. Praha: Věšhrd, 1947. s. 303.

¹⁶ KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 377. Stejně *Důvodová zpráva k NOZ*, verze předložená PSP ČR v dubnu 2009, dostupná na: < <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>> . s. 134.

Rozhodnutí soudu, kterým je vyslovena¹⁷ relativní neúčinnost právního jednání dlužníka, představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu) vydaného proti dlužníku domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co neúčinným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku.¹⁸ To je právě to, čeho chtěl věřitel dosáhnout, neboť je mu tím umožněno, aby se uspokojil z majetku, který nevlastní dlužník, ale třetí osoba, což jinak ale zásadně není možné (§256 odst. 1 o.s.ř.).

Právní jednání, jemuž bylo úspěšně odporováno, je neúčinné pouze relativně, to znamená, že není zbaveno svých účinků vůči všem (jako je tomu v případě absolutní neplatnosti), ale pouze ve vztahu k určitým osobám, k jejichž ochraně slouží. Právní stav je poté takový, že to samé jednání je vůči třetím osobám platné a účinné, ale pro věřitele platí stav jako by k němu vůbec nedošlo. Pro osoby na právním vztahu nezúčastněné tudíž ani po prohlášení relativní neúčinnosti nedochází k žádné změně. Právě v tomto se tento institut liší od neplatnosti právního jednání, která spočívá v tom, že dané jednání je bez právních účinků vůči všem, a to buď *ipso iure* (v případě absolutní neplatnosti), nebo po tom, co se jej dovolala osoba, k jejíž ochraně jsou právnímu jednání účinky odepřeny (tak je tomu u relativní neplatnosti).

¹⁷ O tom, zda je povaha rozhodnutí o odpůřčí žalobě konstitutivní nebo deklaratorní bude pojednáno v 7. kapitole.

¹⁸ Rozsudek NS z 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1703/96, R 26/2000.

1.2. Cíle a struktura diplomové práce

Odpůrčímu právu u nás není v současnosti věnována příliš pozornost. To platí v první řadě pro jeho zakotvení v právním řádu, neboť v obecném soukromoprávním předpise mu je vyhrazen prostor pouze v jediném ustanovení (§42a OZ). Tento nedostatek napravuje nový občanský zákoník, který vyrovnává nynější stav, kdy je institut odporovatelnosti podrobněji upraven v insolvenčním zákoně, jako speciálním právním předpise. Ač je třeba kořeny tohoto obranného prostředku věřitelů hledat hlavně v úpadkovém právu, jeho význam tuto oblast přesahuje. Pokud má totiž dlužník pouze jediného věřitele, kterému neplní, insolvenční zákon se na něj nevztahuje, neboť ten upravuje řešení úpadku (resp. hrozícího úpadku) dlužníka, který má větší množství věřitelů¹⁹.

Okolnost, jestli je proti dlužníkovi vedeno insolvenční řízení, je pro věřitele dosti zásadní. Jeho postavení jako individuálního věřitele se totiž velmi liší od toho, jaké by měl v průběhu řízení o úpadku dlužníka. Mimo insolvenční řízení totiž platí princip uspokojení na bázi „kdo dřív přijde, ten dřív mele“ (princip priority). Účelem insolvenčního řízení je však maximální uspokojení věřitelů jako celku, což znamená, že jednotliví věřitelé dosáhnou pouze poměrného uspokojení, neboť se musí rozdělit. Pochopitelná se potom zdá snaha věřitelů se takovému kolektivnímu postupu vyhnout, např. tím, že se domáhají přednostního uspokojení nebo zlepšení pořadí svých pohledávek ještě před okamžikem zahájení insolvenčního řízení. Má-li být insolvenční právo životaschopné, musí obsahovat pravidla, jejichž účelem je působit proti této motivaci věřitelů.²⁰ Pravidla o odporovatelnosti v rámci úpadkového práva plní ještě trochu jinou funkci, neboť kromě poškozujících jednání samotného dlužníka (úpadce) brání i „hamižnému“ jednání jeho věřitelů. To v důsledku znamená, že postihuje i jednání dlužníka, která obecné občanské právo ponechává nedotčené (§241 InsZ).

Pokud se tedy chceme institutem odporovatelnosti zabývat komplexně, nevystačíme si pouze s občanským zákoníkem, ale musíme nahlédnout i do insolvenčního zákona. Cílem této práce však není podat podrobný výklad jednotlivých ustanovení, která odporovatelnost upravují, ale spíše najít společné rysy, které pomohou tento institut pochopit a tím usnadní jeho aplikaci. Tomu bude odpovídat i členění práce.

Po obecném úvodu bude následovat historický vývoj právní úpravy, který při výkladu tohoto tématu není v žádném případě samoúčelný, neboť odpůrčí právo platné více než před 100 lety v mnohém předčí aktuální právní úpravu. Toho si byli vědomi i tvůrci nového občanského zákoníku (dále jen NOZ), kteří se nebáli ohlédnout zpět a našli zde cenný inspirační

¹⁹ pokud dlužník nemá více věřitelů, nelze hovořit o jeho úpadku ve smyslu InsZ - §3 odst. 1 písm. a), odst. 3 InsZ.

²⁰ RICHTER, T. *Insolvenční právo...*, s. 330.

zdroj. Pro studium „nového“ odpůrčího práva v NOZ to znamená velkou výhodu, neboť je možné čerpat ze starší judikatury i literatury, jak budu činit i já v této práci.

V následující kapitole se pokusím o stručný výklad institutu odporovatelnosti z hlediska jeho smyslu a účelu. Na teleologický výklad naváže kapitola, ve které se zaměřím na právní principy, neboť především pro rozlišení právních následků odporovatelnosti hraje velkou roli, ke kterému z dotčených principů se více přikloníme. Kapitulu o roli právních principů v odpůrčím právu jsem zařadila již na začátek, ještě před samotný výklad o předpokladech odporovatelnosti, neboť umožní hlubší pochopení složité právní úpravy.

V následujících pasážích bude věnována pozornost dotčeným subjektům, předmětu odporovatelnosti, objektivním a subjektivním znakům. Obsah není rozdělen dle toho, zda se týká ustanovení občanského zákoníku nebo insolvenčního zákona, neboť se jedná o jeden institut, který spočívá na jednotných základech. Rozdíly se nacházejí především v uplatnění odporovatelnosti, zatímco předpoklady se liší pouze v jednotlivostech, které ale neodůvodňují drobení práce podle paragrafů.

Obsahem poslední kapitoly budou podmínky uplatnění, tedy především otázky kdo, jakým způsobem a do kdy může jednáním dlužníka odporovat. Důležité je také upřesnění toho, jakou povahu má vlastní rozhodnutí soudu o odpůrčí žalobě. V závěru podrobněji objasním účinky odporovatelnosti, neboť se jedná o zajímavou problematiku. V této kapitole budu vycházet z německé odborné literatury, která se tomuto tématu věnuje již delší dobu, což vyvolává otázku, zda je relativní neúčinnost tím jediným možným právním následkem odporovatelného jednání dlužníka.

2. Vývoj právní úpravy

2.1. Odporovatelnost v římském právu

Jednání dlužníka, kterým se zbavuje svého majetku s úmyslem znemožnit tím případnou exekuci, postihovalo již římské právo. Jednání dlužníka učiněné *in fraudem creditorum* bylo možné napadnout třemi prostředky. Prvním z nich bylo uvedení do původního stavu – *in integrum restitutio*²¹, druhým byl *interdictum fraudatarium*²² a z nich se později vyvinula *actio Pauliana*²³.

První dva prostředky sledovaly stejný cíl, a sice opatřit věřitelům to, co by měli, nebýt zkracujícího jednání dlužníka. Oba jsou předklasického původu a mají proto přirozenoprávní povahu, která je pro toto období příznačná. Uvedením do původního stavu prétor korigoval jednání, která účinně vznikla podle *ius civile*, ale byla v rozporu se základními principy přirozeného práva. Měřítkem, které prétor užíval pro interpretaci daného jednání, byla idea spravedlnosti (*bonu met aequum*)²⁴. Nápravu prétor nastolil tím, že zrušil účinky dlužníkovy jednání, což vedlo k navrácení majetku, který jednáním dlužníka přešel na jinou osobu, zpět do vlastnictví dlužníka. Tento prostředek se používal pro dispozice učiněné formou přísného *ius civile* (tzn. stipulací či mancipací), pro ostatní způsoby sloužil věřitelům interdikt. Ten byl však použitelný pouze pro odporovatelné dispozice s hmotnými předměty, neboť interdikt sloužil pouze k ochraně držby.²⁵ Nešlo jej tudíž využít pro jednání týkající se pohledávek dlužníka.²⁶ Pokud nebylo možné docílit restituce *in natura*, mohli věřitelé požadovat vydání bezdůvodného obohacení (*condictio ex iniusta causa*)²⁷.

Actio Pauliana vznikla až v důsledku změn, které právní věda zaznamenala na konci první třetiny prvního století př.n.l. Nové právo již nestavělo na principech přirozeného práva, neuznávalo dichotomii *ius civile* a *ius gentium*, ale stavělo na precizně definovaných institutech. Předklasická ochrana věřitelů prostřednictvím *in integrum restitutio* a *interdictum fraudatarium* zakládající se na přirozeném právu nevyhovovala pozitivistickému přístupu klasické právní vědy. Tato mezera však byla vyplněna tak, že prétor ve svém ediktu umožnil věřitelům ochranu

²¹ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Justiniánské instituce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakl. Karolinum 2010. Fragment č. 4, 6, 6.

²² ULPIANUS 73 ad edictum Digesta: 42,8,10. Cit dle: GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung nach klassischem römischem Recht*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2003. s. 11.

²³ ULPIANUS 66 ad edictum Digesta: 42,8,1. Cit dle: GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung nach klassischem römischem Recht*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2003. s. 11.

²⁴ GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 30.

²⁵ tamtéž, s. 37.

²⁶ tamtéž, s. 41.

²⁷ tamtéž.

prostřednictvím žaloby nazvané *actio Pauliana*. V době vlády císařů byly opět připouštěny i starší právní instituty, tak se stalo, že vedle sebe vystupovaly všechny tři zmíněné prostředky ochrany věřitelů.²⁸

Předpoklady *actio Pauliana* byly přesně definované jako znaky skutkové podstaty. Prvním z nich bylo zkrácení dlužníkovu majetku (*deminutio patrimonii*), druhým vznik škody na straně věřitelů (*eventus damni*) a posledním byla subjektivní stránka, skládající se z úmyslu dlužníka (*consilium fraudis*) a znalosti tohoto úmyslu u osoby nabyvatele (*scientia fraudis*).

Ke zkrácení věřitele mohlo dojít pouze zmenšením majetku, ať už se tak stalo bezúplatně²⁹, za nízkou cenu³⁰, nebo třeba prominutím dluhu³¹. Nebylo však možné odporovat jednání, kterým dlužník zamezil obohacení svého majetku (*non adquirere*)³². *Eventus damni* byl dán, pokud věřitelé nedosáhli stoprocentního uspokojení svých pohledávek.³³ K čemuž docházelo vždy, pokud byl dlužník předlužený, tzn. jeho pasiva přesahovala aktiva. Dnes jsou tyto dva předpoklady považovány za jeden, neboť pokud má věřitel dostatek majetku (aktiv) k uspokojení svých věřitelů (tzn. není předlužený), nelze hovořit o jejich zkrácení.

Dlužník jednal ve zkracujícím úmyslu, pokud si byl vědom své (byť jen hrozící) insolvence. Pokud totiž někdo ví, že není schopen plnit dluhy, ale přesto jedná tak, že zmenšuje svůj majetek, ví zároveň i o tom, že takovým jednáním poškodí své věřitele.³⁴ Dle některých autorů bylo však třeba, aby dlužník jednal *cum animo fraudandi*, tj. přímo s úmyslem poškodit věřitele. Takové jednání ale dle Gaia bylo nejen odporovatelné, ale absolutně neplatné.³⁵ Obdobně i na straně nabyvatele byla vyžadována vědomost o insolvenci dlužníka. Pokud o ní tato osoba věděla, předpokládalo se, že ví i o zkracujícím úmyslu dlužníka. Dostačující byla zaviněná neznalost.³⁶

Actio Pauliana na rozdíl od předchozích prostředků účinky zkracujícího jednání nerušila. Jejím důsledkem tudíž nebylo navrácení ušlého majetku zpět k dlužníkovi *ipso iure*, ale vznik závazku žalovaného (nabyvatele) převést majetek zpět na dlužníka. Pokud tak neučinil dobrovolně, musel uhradit škodu, která tím věřitelům vznikla.³⁷

²⁸ GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 12-13, 57-58.

²⁹ ULPIAN 66 edictum, D. 42,8,6,11. cit. dle GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 96

³⁰ PAULUS 62 edictum, D. 42,8,7. předchozí citace.

³¹ ULPIAN 73 edictum, D. 42,8,10,22. předchozí citace.

³² na přípustnost odporovatelnosti odmítnutí dědictví se však názory lišily.

³³ GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 106.

³⁴ JULIAN D. 42,8,15; POMPONIIUS D. 40,9,23; Cit. dle: GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 112.

³⁵ GAIUS, D. 40,9,10 ve spojení s Inst. 1,6,3. cit dle: GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 118.

³⁶ GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung...*, s. 124.

³⁷ tamtéž, s. 62.

2.2. Právní úprava odporovatelnosti od počátku 19. století

Jak bylo již zmíněno, pro institut odporovatelnosti je typická dvojkolejnost právní úpravy, kdy nalézá zakotvení za prvé v obecném právním předpise, kterým je pro soukromé právo občanský zákoník, a za druhé v normě speciální, jejímž předmětem je úprava řešení úpadku dlužníka. Tato dvojitá právní úprava odporovatelnosti existovala na našem území v podstatě již od počátku užívání tohoto institutu, přičemž v určitých fázích vývoje se její těžiště nacházelo právě v právu úpadkovém.

Prvním významným předpisem, který se věnoval úpadkovému právu na našem území, byl konkursní řád č. 1/1868 ř.z., účinný od 1.1.1869, v němž však nebylo právní jednání dlužníka učiněné na úkor věřitelů před prohlášením konkursu nijak postihováno³⁸. Důvod absence ustanovení o odpůrčím právu v konkursním řádu odůvodnil výbor poslanecké sněmovny tak, že: *„potřeba takové úpravy tu sice je, ale těžkosti, které jsou s takovým legislativním experimentem spojeny...by velmi pravděpodobně vyvolaly velké diskuze, což by mohlo zkomplikovat přijetí celého konkursního řádu, který je však nutně potřeba“*.³⁹ Zkracující jednání dlužníka bylo tedy možné právně postihovat pouze podle občanského zákoníku, na nějž §24⁴⁰ konkursního zákona odkazoval.

³⁸ OTT, E. *Řízení úpadkové (konkursní). Se zřetelem na zákon odpůrčí č. 36/1884 ř.z. a řád exekuční*. Praha: Všeherd, 1911. s. 8.

³⁹ STEINBACH, E. *Kommentar zu den Gesetzen vom 16. März 1884 über die Anfechtung von Rechtshandlungen, welche das Vermögen eines Zahlungsunfähigen Schuldners betreffen*. Wien: Manz, 1884. s. 2.

⁴⁰ *„Pokud činy právní, od dlužníka obecného před počatím konkursu na ujmu věřitelům předsevzaté, mohou se za příčinou lstivého srozumění, za neplatné odporem stíhati aneb pokud lze darů pro zkrácení věřitelů nazpět žádati, uvažováno buď dle pravidel obecného práva občanského.“*

2.3. Odpůrčí právo v Obecném občanském zákoníku

Ochranu věřitelů proti zkracujícímu jednání dlužníka bylo možno v občanském zákoníku najít především v §§ 953⁴¹ a 1286. První z nich stanovil povinnost obdarovaného vrátit dar, kterým byli zkráceni věřitelé mající již v době darování proti dárce pohledávku. Pokud věřitelé nabyli pohledávku až později, mohli vymáhat vrácení daru pouze za podmínky, že obdarovaný věděl o zkracujícím úmyslu dárce (dlužníka). Rozsah nároku (resp. povinnosti) vymezil §952. Toto ustanovení nebylo ze strany věřitelů příliš využíváno⁴². Účinnosti pozbylo po přijetí odpůrčího řádu r. 1884.

Dalším ustanovením, které sledovalo ochranu věřitelů před zmenšením majetku dlužníka, byl §1286⁴³ OZO. Tento umožňoval věřitelům uspokojit se z bezplatné doživotní renty dlužníka, obdobně jako v případě darů.

Ott uvádí taktéž §916, který upravuje právní následky dvou situací. Tou první jsou tzv. zdánlivá právní jednání učiněná ve srozumění adresáta pouze „na oko“. Ve větě druhé prvního odstavce se ustanovení věnuje i tzv. simulovaným právním jednáním. Smlouvy učiněné pouze na oko vyvolávají právní účinky pouze vůči třetím osobám, které spoléhaly na vážnost projevu vůle obou spolukontrahentů, a tedy platnost smlouvy. Jinak je však smlouva neplatná (nicotná).⁴⁴ K tomu lze však říci, že pokud si je věřitel důvodu neplatnosti vědom, nebrání mu nic v tom, aby se domáhal výkonu rozhodnutí postižením majetku, jehož vlastníkem je nadále dlužník. Relativní neúčinnost tudíž není třeba. Jestliže se ale věřitel domnívá, že je smlouva účinná, není důvod mu v odporovatelnosti bránit.

V případě simulovaných smluv, které zastírají skutečnou vůli stran, je situace obdobná. Pokud interpretací dojdeme k závěru, že strany uzavřely smlouvu, která jejich skutečné vůli neodpovídá, není směrodatná smlouva předstíraná (simulovaná), ale to, co strany skutečně chtěly, tj. smlouva disimulovaná. Dle rozhodnutí prvorepublikového Nejvyššího soudu bylo možné namítat neplatnost simulovaného jednání dle §916, avšak bylo mu možné i odporovat na základě předpisů odpůrčího práva.⁴⁵ Dnešní judikatura⁴⁶ odpor proti neplatným jednáním nepřipouští, o tom však níže.

⁴¹ § 953 – „S tímž (§ 952) omezením lze žádati také ony dary, jimiž byli zkráceni věřitelé, mající pohledávky již v době, kdy byl dar učiněn. Na věřitele, jejichž pohledávky jsou pozdější, se toto právo vztahuje jen tehdy, když obdarovaný může být usvědčen ze lstivého dorozumění.“

⁴² STEINBACH, E. *Kommentar...*, s.7.

⁴³ § 1286 – „Ani věřitelé, ani děti toho, kdo si doživotní důchod vymínil, nejsou oprávněni smlouvu zvrátiti. Věřitelé jsou však oprávněni domáhati se svého uspokojení z důchodu, děti pak, aby část důchodu, jež může být postrádána, byla uložena, aby si na ní mohly dáti zajistiti výživné po zákonu jim příslušející.“

⁴⁴ SEDLÁČEK, J. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl IV. Praha 1936, reprint Olomouc: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. s. 313 Marg. 4.

⁴⁵ NS ČSR, Vážný, 15086, s. 364.

⁴⁶ např. Rozsudek NS z 14. 11. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1262/2002.

Jiná jednání dlužníka na úkor svých věřitelů (učiněná před zahájením konkursního řízení), nebyla nijak postihována. Literatura se nikde nezmiňuje o možnosti bránit se např. podřazením zkracujícího jednání pod §879, dle něhož by byla neplatná pro rozpor s dobrými mravy.

2.4. Vývoj samostatného odpůrčího práva

Uvedené „vypořádání se“ s potřebou úpravy odporovatelnosti v konkursním řádu z r. 1868 bylo samozřejmě předmětem kritiky⁴⁷ a vyvolalo dokonce sepisování petic ze strany obchodních a živnostenských komor. Nápravy bylo dosaženo až zákonem č. 36/1884 ř. z., o odporu proti právním činům, jež týkají se jmění dlužníka insolventního. Jak uvádí Steinbach, tento zákon byl prvním legislativním počinem v této oblasti⁴⁸, neboť dal věřitelům do ruky nástroj, kterým se mohli bránit proti „zlovolným“⁴⁹ dlužníkům, kteří byli při hledání způsobů, jak svým věřitelům znemožnit, či alespoň zkomplikovat uspokojení svých pohledávek, čím dál více vynalézaví. Zákon obsahoval předpisy o odporování právním jednáním dlužníkovým jednak za konkursu (Oddíl I, §§ 1 až 27), ale i mimo něj (Oddíl II, §§ 28 až 45). Nutno říci, že se jednalo o velmi vyspělý právní předpis, který byl díky své podrobnosti kvalitním vzorem pro pozdější odpůrčí řády.

Tato jednotná úprava byla v roce 1914 císařským nařízením č. 337 ř. z. rozdělena do konkursního řádu (§§27 až 43) a zvláštního řádu odpůrčího, který umožňoval odporování právním jednáním dlužníkovým mimo konkursní řízení.⁵⁰

Zákon č. 64/1931 ze dne 27. Března 1931, kterým byly vydány řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí (KVOŘ) rozdělenou úpravu odporovatelnosti převzal. Vycházel převážně z císařského nařízení z r. 1914, hlavně pokud jde o řád odpůrčí, který se v praxi osvědčil.⁵¹ Přijetím nového zákona mělo být především docíleno sjednocení právní úpravy na území Československa, neboť ta se velmi odlišovala.⁵²

Období od přijetí odpůrčího zákona v r. 1884 následované precizní úpravou KVOŘ bylo pro vývoj odpůrčího práva na našem území velmi významné. Především KVOŘ sloužil proto

⁴⁷ např. STEINBACH, E. *Kommentar...*, s. 2.

⁴⁸ ochrana věřitelů dle §953 OZO nebyla považována za dostačující, neboť se vztahovala pouze na bezúplatné převody. Ze strany věřitelů tudíž nebyl §953 ani příliš využíván. STEINBACH, E. *Kommentar...*, s. 7.

⁴⁹ přesně „böswillig“, který se překládá jako protiklad k osobě jednající v dobré víře – *bona fide*, jedná se však o osobu, která jedná nejen *mala fide* („bösgläubig“), ale doslova „ve zlém úmyslu“.

⁵⁰ Na Slovensku a Podkarpatské Rusi až do účinnosti KVOŘ vůbec neexistovala úprava mimokonkursního odpůrčího práva. *Důvodová zpráva vládního návrhu konkursního řádu*, s. 121-122 dle VOSKA, J. *Konkursní vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: práv. knihkupectví a nakl. Linhart a Pekárek 1931, s. 169.

⁵¹ tamtéž, s. V.

⁵² tamtéž. s. VI – VIII.

jako cenný inspirační zdroj pro přípravu nedávno přijatého insolvenčního zákona⁵³ a stejně tak pro úpravu relativní neúčinnosti v novém občanském zákoníku⁵⁴.

2.5. Úpadek odpůrčího práva v druhé polovině 20. století

KVOŘ z r. 1931 platil na našem území až do roku 1951, kdy nabyl účinnosti zákon č. 141/1950 Sb. Tzv. střední občanský zákoník obsahoval úpravu odporovatelnosti v §§ 46 – 52. Zákonodárce se rozhodl k zestručnění (z 21 § redukce na 7), které však bylo spíše na škodu. Byla vyškrtnuta např. ustanovení, která se dotýkají možnosti uplatnit odpor i vůči právním nástupcům dlužníka (§12 odst. 2 a 3), nebo definici osoby blízké v případě obchodních společností (§5 odst. 2 OŘ).⁵⁵ Pokud jde o samotné znění, je patrná inspirace ve starších konkursních a odpůrčích řádech.

Skutečné popření významu odporovatelnosti však znamenalo teprve přijetí nového občanského zákoníku v únoru roku 1964 (účinnost od 1. 4. 1964). Dosud platný občanský zákoník totiž v původním znění odporovatelnost vůbec neupravoval. Osnova v této oblasti nepřejala z dosavadního OZ ani jediné ustanovení, což bylo odůvodněno tak, že se jedná o případy dosti vzácné. Důvodová zpráva se k tomu vyjádřila tak, že „*úkony učiněné v úmyslu vyhnout se splnění povinnosti vůči společnosti nebo vůči jinému občanovi, nebo úkony, jimiž má být někdo neoprávněně zvýhodněn nebo znevýhodněn(...), je třeba považovat za neplatné, neboť se přičí zájmům společnosti.*“⁵⁶ Důsledkem byla tedy absolutní neplatnost dle §39 OZ a možnost věřitele domáhat se na třetí osobě vydání neoprávněně získaného majetkového prospěchu z titulu bezdůvodného obohacení dle §456 OZ.⁵⁷

Jediným právním předpisem, který umožňoval dovolat se relativní neúčinnosti zkracujících jednání dlužníka byl zákon č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), a sice jeho §§40 až 43. Na základě těchto ustanovení bylo možné odporovat právním úkonům, z nichž nabyly práva osoby, kterým bylo nebo muselo být známo, že tímto právním úkonem jsou zkracováni věřitelé dlužníka,⁵⁸ a bezúplatným jednáním dlužníka (s výjimkou plnění zákonných povinností). Předmětem právní

⁵³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), Sněmovní tisk 1120/0, část č. 1/2. Dostupná na: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=1120&CT1=0>>.

⁵⁴ Důvodová zpráva ve znění předloženém PSP (04/2009, sněmovní tisk č. 835), s. 37. Dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_%28duben_2009%29.pdf>.

⁵⁵ V důvodové zprávě bychom bližší odůvodnění hledali těžko. Národní shromáždění ČSR 1950. *Vládní návrh OZ*, Tisk. č. 509. Důvodová zpráva dostupná: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_16.htm>.

⁵⁶ Národní shromáždění ČSSR 1963. *Vládní návrh OZ*, tisk. č. 156. Důvodová zpráva dostupná: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_10.htm>.

⁵⁷ LUBY, Š. in: KNAPP, V., LUBY, Š. *Československé občanské právo*, sv. I. 2. vyd. Praha: Orbis 1974, s. 187

⁵⁸ u osob blízkých platila vyvrátitelná domněnka, že jim zkracování věřitelů známo bylo, či být muselo (§40 b).

úpravy ZMO byly však pouze majetkoprávní vztahy vznikající při uskutečňování mezinárodního obchodního styku. Osnova se tudíž netýkala právních vztahů, kde dochází pouze k uspokojování osobních (nebo jiných) potřeb v tuzemsku.⁵⁹

2.6. Aktuální právní úprava

Stav, kdy občanský zákoník zcela opomíjel úpravu odporovatelnosti, napravila až velká novela ze dne 5. listopadu 1991⁶⁰, která do občanského zákoníku zařadila nový §42a. Toto ustanovení však umožňuje odporovat pouze právním úkonům, které dlužník učinil v úmyslu zkrátit své věřitele, o kterém druhá strana věděla, nebo musela vědět. Jiná jednání dlužníka učiněná na újmu věřitele, která nelze subsumovat pod tuto normu, není tedy dodnes možné (mimo insolvenční řízení) právně napadnout.⁶¹

Po zrušení KVOŘ občanským zákoníkem z r. 1950, neexistoval na našem území žádný právní předpis, jehož předmětem by bylo řešení úpadku dlužníka. Jedinou cestou, jak se věřitelé mohli bránit důsledkům jeho zkracujícího jednání, byla pouze odporovatelnost dle OZ (dokud i z něj nebyla zcela vyškrtuta). Odporovatelnost v průběhu úpadečného řízení zavedl až zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (ZKV), který nabyt účinnosti 1.10. 1991. Jeho původní úprava odporovatelnosti v §15 byla shodná s §42a OZ, který se právě inspiroval v konkursním právu⁶². Přínosem byl pouze §16, který výslovně umožnil dovolat se relativní neúčinnosti i proti právním nástupcům dlužníka.

Novelou ZKV (z. č. 94/1996 Sb.) byla do zákona vedle odporovatelnosti (ta byla přesunuta z §15 do §16 a ohledně znění odkazovala na §42a OZ) zavedena i neúčinnost, která v taxativně uvedených případech nastupovala *ex lege* (§15). Nebylo tedy nutné prokazovat subjektivní stránku (tj. úmysl zkrátit věřitele a vědomí druhé strany o něm). Tato automatická neúčinnost se týkala pouze jednání učiněných do šesti měsíců před podáním návrhu na konkurs anebo po podání tohoto návrhu⁶³. Toto „obohacení“ ZKV bylo odůvodněno tím, že *prokazování subjektivní stránky odporovatelnosti vede ke komplikovaným a zdlouhavým sporům, které krajně znesnadňují doplnění konkursní podstaty o předmět plnění odporovatelného úkonu.*⁶⁴

⁵⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, dostupná: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0149_12.htm>.

⁶⁰ Zákon ČNR, kterým se upravují některé otázky související s vydáním zákona č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

⁶¹ samozřejmě pokud netrpí jinou vadou, pro kterou jsou absolutně či relativně neplatná.

⁶² ZKV nabyt účinnosti ještě před přijetím velké novely OZ, která zavedla §42a.

⁶³ skutečnost, zda byl podán návrh, nebylo ale možné spolehlivě zjistit (RICHTER, T. *Insolvenční právo*. s. 332).

⁶⁴ *Důvodová zpráva k novele zákona o konkursu a vyrovnání*, výklad k § 15 a 16. Systém ASPI - stav k 29.1.2012 do částky 11/2012 Sb. a 6/2012 Sb.m.s. ASPI ID: LIT5994CZ

Dnem 1.1.2008 nabyl účinnosti nový insolvenční zákon⁶⁵ (InsZ), který koncepci automatické neúčinnosti opustil a nahradil je zcela odlišnou úpravou v §§235 – 243. InsZ zavedl 3 skutkové podstaty, při jejichž naplnění lze právní úkony dlužníka napadnout odpůrčí žalobou, kterou může podat výlučně insolvenční správce. §235 obsahuje obecnou definici, §240-242 konkrétní nedovolená jednání dlužníka (právní úkony bez přiměřeného protiplnění, jednání znevýhodňující ostatní věřitele a úmyslně zkracující právní úkony). Jednání dlužníka musí naplnit objektivní podmínky, které stanoví §235 a zároveň naplnit znaky některé ze skutkových podstat.

Nový občanský zákoník (dále jen NOZ), obsahuje úpravu relativní neúčinnosti (odporovatelnosti) v §§589 – 599. Je tedy parné, že tomuto institutu věnuje mnohem více pozornosti. Vzhledem k tomu, že dne 20.2.2012 Prezident republiky návrh nového občanského zákoníku již podepsal, nestojí nic v cestě tomu, abychom se již nyní detailně zabývali novou právní úpravou.

⁶⁵ z. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení.

3. Účel a odůvodnění institutu odporovatelnosti

Jak bylo řečeno v úvodu práce, institut odporovatelnosti je prostředkem, kterého věřitelé mohou využít k tomu, aby dosáhli prohlášení zkracujících jednání dlužníka za právně bezúčinná. To jim umožňuje, aby své pohledávky uspokojili z majetku, o který je dlužník svým jednáním připravil. A to, ať už se tak stane v rámci zhodnocení majetkové podstaty v konkursu, nebo tak učiní každý dlužník individuálně v řízení o výkonu rozhodnutí. V obojím jde věřitelům o to samé, domoci se alespoň částečného uspokojení svých pohledávek.

Jak výstižně uvádí Štajgr⁶⁶, odpůřící právo je velmi výmluvným svědectvím o nedůvěře zákona v dlužníkovu⁶⁷ hospodářskou poctivost. Důvodem je volnost dlužníka v dispozici s jeho majetkem, které může snadno zneužít na úkor svých věřitelů. Tomu se snaží zabránit i trestní právo, to však vzhledem ke své úloze, jako prostředku *ultima ratio*, postihuje až ty nejzásadnější zásahy do majetkové sféry věřitelů.

Není tedy překvapující, že stěžejním pilířem odpůřícího práva jsou ekonomické důvody. Jak uvádí Epstein, Nickels a White⁶⁸: „Lze předpokládat, že v důsledku této ochrany nemusejí věřitelé monitorovat své dlužníky tak podrobně, jako by museli bez ní, a úspora těchto nákladů na monitorování zvyšuje produktivitu podnikání.“

Z funkčního hlediska lze tedy odporovatelnost přirovnat k zajišťovacím prostředkům, jak činí i Hulmák⁶⁹ odkazující ve svém článku na J. Krčmáře. Zajišťovací prostředky však působí *ex nunc*, tj. k upoutání majetku dlužníka (nebo jiné osoby v případě ručení či zástavního práva) dochází od okamžiku učinění příslušného aktu (např. uzavření zástavní smlouvy).⁷⁰ V tom se od nich odporovatelnost právě odlišuje, neboť věřitelům umožňuje uspokojení z majetku, ke kterému nemají před podáním odporu žádné právo, které by jim umožňovalo se z něj uspokojit.⁷¹ Rozsudek, kterým soud vyhoví odpůřící žalobě, totiž prohlašuje zkracující jednání dlužníka za relativně neúčinné *ex tunc*.

Odpůřící právo lze však zdůvodnit i z hlediska morálky, jak činí Clarc⁷², který argumentuje požadavkem pravdivosti (*truth*), přednosti (*primacy*), nestrannosti

⁶⁶ s. 260.

⁶⁷ hovoří výslovně o úpadci, ale stejně tak se myšlenka vztahuje na dlužníka obecně.

⁶⁸ in *Bankruptcy, Hornbook Series*. St. Paul: West Publishing, 1993. s. 366. Cit. dle: RICHTER, T. *Insolvenční právo*, s. 321.

⁶⁹ HULMÁK, M. Odporovatelnost v českém právu. In *Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie – Sborník VII. Lubyho právnické dni*. Bratislava: Iura Edition, 2002. s. 553.

⁷⁰ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, III...*, s. 52.

⁷¹ Zde není třeba rozlišovat mezi právem uspokojit se z konkrétních kusů majetku (jako např. u zástavního práva) nebo z jakýchkoliv aktiv, které se nachází v majetku určité osoby (ručení).

⁷² CLARC, 1986, s. 42, cit. dle RICHTER, T. *Insolvenční právo*, s. 321.

(*evenhandedness*) a neztěžování (*nonhindrance*). Vedle povinností právních je tedy dlužník ve vztahu k věřiteli zavázán i jistou loajalitou.

Požadavkem pravdivosti má Clarc na mysli nezatajování majetku ze strany dlužníka, který by své věřitele neměl ani mást pokud jde o množství či hodnotu svých aktiv. Dlužník dále musí upřednostňovat plnění právních závazků před jinými preferencemi, což vyjadřuje zásadou „*bud' nejprve spravedlivý, potom teprve štědrý*“.⁷³ Místo především v úpadkovém právu zaujímá požadavek nestrannosti, jenž dlužníkovi zakazuje upřednostňovat některé věřitele před dalšími, pokud nemá dostatek majetku k uspokojení všech. Z posledního požadavku neztěžování pro dlužníka vyplývá povinnost zdržet se jednání, kterým snižuje likviditu svého majetku (např. zatížení zástavním právem).⁷⁴

Nesmíme však zapomenout, že odporovatelnost se nedotýká pouze vztahu dlužníka a věřitele, ale zasahuje i do právního postavení třetích osob, které v důsledku dlužníkovy konání či opomenutí nabyly majetkový prospěch. Pokud totiž soud tato jednání prohlásí za relativně neúčinná, znamená to, že vůči věřitelům platí stav, jaký by tu byl, kdyby k odporovanému jednání vůbec nedošlo. Ač je tedy ochrana věřitelů, kterou odpůrcí právo sleduje, opodstatněná, střetává se s jinými právními principy. O této kolizi bude blíže pojednáno v následující kapitole.

⁷³ tamtéž, s. 44, dle RICHTER, T. *Insolvenční právo*, s. 321.

⁷⁴ tamtéž, s. 47, dle RICHTER, T. *Insolvenční právo*, s. 321.

4. Právní principy vztahující se k institutu odporovatelnosti

Pokud chceme odpůřícímu právu porozumět a správně jej aplikovat, je nutné uvědomovat si jeho kontroverzní charakter zakládající se na výrazném střetu právních principů, který je protkaný jeho materií.

4.1. Principy stojící na straně věřitelů

Účelem odporovatelnosti je poskytnout věřitelům prostředek, který je uchrání před rizikovým chováním dlužníka. A to tak, že do určité míry „anuluje“ negativní dopady takového jednání. Pokud by dlužník splnil svůj závazek, došlo by k navýšení majetku věřitele. To bylo také zpravidla cílem, který věřitel sledoval, když s dlužníkem smlouvu uzavíral. Pokud však ke splnění nedošlo, a věřitel nemá možnost uspokojit pohledávku ani nuceným výkonem rozhodnutí, má v rukou pouze bezcennou pohledávku. Důsledkem odporovatelného jednání dlužníka tudíž došlo k zásahu do majetkových práv věřitele, která jsou předmětem ústavní ochrany čl. 11 LZPS.

Naše LZPS hovoří v čl. 11 o „majetku“ nikoliv přímo o vlastnictví. Dle Eliáše⁷⁵ není tudíž pochyb, že majetkem Listina nerozumí jen hmotné věci. Přestože čl. 11 odst. 1 LZPS hovoří o právu „vlastnit“ majetek, je nutné ustanovení chápat v širším slova smyslu a spíše si za pojem vlastnit dosadit slovo „mít“, což by pokrývalo i jiná majetková práva.⁷⁶ Tento výklad zaujímá i německá právní věda k čl. 14 německé Ústavy (*Grundgesetz*, dále jen GG), která poukazuje na účel tohoto základního práva a jeho souvislost s garancí osobní svobody v majetkově-právní oblasti, která spočívá v možnosti svobodného rozvíjení a utváření vlastního života.⁷⁷

Ustanovení čl. 14 GG je dle Spolkového ústavního soudu (*Bundesverfassungsgericht*, dále jen BVerfG) třeba vykládat tak, že nezahrnuje pouze vlastnictví věcí (jako hmotných předmětů), ale také jiná majetková práva, pokud plní stejnou funkci jako (věcné) vlastnické právo. Pojem majetku (GG užívá přímo pojmu vlastnictví – *Eigentum*) jako předmětu ochrany čl. 14 GG tedy není shodný s předmětem vlastnického práva, jak jej chápe občanské právo, je

⁷⁵ ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník - Velký akademický komentář*, Praha: Linde, 2008. I. díl, s. 521.

⁷⁶ KNAPP, V. in PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. díl. Práva a svobody. 2. vyd. Praha: Linde, s. 124

⁷⁷ BVerfG 24, 367 (389) – dle WIELAND, J. in DREIER, H. *Grundgesetz Kommentar*, 2. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, Band 1. Art. 14., s. 1252, Marg. 30.

širší. BVG je toho názoru, že ústavní garance ochrany majetku přísluší nejen věcným či jiným absolutním právům (s účinky vůči všem), ale i obligačním nárokům, tedy pohledávkám.⁷⁸

Pro toto širší pojetí hovoří i výklad čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Dodatkový protokol“ a „Úmluva“). Anglická i německá verze toto ustanovení užívá v názvu rubriky pojmů „*Property/Possession*“ a „*Eigentum*“. Konkrétně ESLP však opakovaně konstatuje, že předmětem ochrany čl. 1 Dodatkového protokolu není jen vlastnictví věci, ale i jiné majetkové hodnoty, jako např. pohledávky („*claims*“, „*Ansprüche*“), v širším slova smyslu aktiva, jejichž realizaci může majitel (nositel oprávnění) „legitimně očekávat“.⁷⁹

Český překlad Úmluvy užívá pojmu majetek (ochrana majetku, právo na pokojné užívání majetku), což lépe vystihuje, že je jím chráněno nejen vlastnictví jako věcné právo, právní panství nad věcí, ale i jiné majetkové hodnoty obligační povahy, typicky pohledávky (tj. vše, co tvoří majetek, nejrůznější aktiva).⁸⁰

Jak uvádí Langášek,⁸¹ orgány evropské Úmluvy si z toho důvodu vypomáhaly s konceptem legitimního očekávání, kterým odůvodňovaly výklad čl. 1 Dodatkového protokolu ve prospěch ochrany i jiných majetkových hodnot než vlastnictví. Tento přístup zaujímá i český Ústavní soud. Příkladem může být senátní náleží⁸², v němž ÚS konstatoval, že ústavněprávní ochrana dopadá i na hmotné zájmy, neomezované jen na hmotné statky (tj. vlastnictví). Ústavní soud by si v tomto případě nepochybně vystačil i s „prostým“ poukazem na ochranu vlastnického práva dle čl. 11 LZPS.⁸³

Lze shrnout, že pohledávka věřitele, jejíž uspokojení je v důsledku dlužníkovy odporovatelného jednání ohroženo, či zcela znemožněno, představuje ústavně chráněný majetek.⁸⁴ Pokud tedy věřitel využije svého práva a docílí toho, že jednání dlužníka bude prohlášeno za relativně neúčinné, realizuje tím své základní právo, které se opírá buď o čl. 11 LZPS, nebo (podpůrně) pod princip ochrany legitimního očekávání.

⁷⁸ „*Damit schützt die Eigentums garantie nicht nur dingliche oder sonstige gegenüber jedermann wirkende Rechtspositionen, sondern auch schuldrechtliche Forderungen*“ (srov. BVG 42, 263 [293]; 45, 142 [179]).

⁷⁹ LANGÁŠEK, T. *Ochrana legitimního očekávání v judikatuře Ústavního soudu*. Masarykova universita. Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/ustavko/langasek.pdf>> s. 2.

⁸⁰ tamtéž, s. 2.

⁸¹ tamtéž, s. 2.

⁸² Nález ÚS z 11. 11. 2003, sp. zn. IV. ÚS 525/02.

⁸³ tamtéž, s. 3. V závěru se autor vyslovil pro názor, že v kontextu ochrany majetku by měl koncept principu legitimního očekávání ustupovat do pozadí a být argumentem pro jiné případy – např. vyvolání legitimního očekávání ze strany správního orgánu.

⁸⁴ Ústavní soud však upozorňuje na to, že „ústavně chráněny jsou nároky (pohledávky) *prima facie* nesporné, vymahatelné a rozumně podložené“. srov. nález ÚS z 20. 12. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1133/07. To však v případě odporovatelnosti nepřináší problémy, neboť předpokladem jejího uplatnění je existence vykonatelného rozhodnutí.

Na straně věřitele stojí zajisté i zásada poctivosti, kterou ve svém §7 zakotvuje NOZ. Dle P. Tégl⁸⁵ spočívá tato zásada v povinnosti jednat v souladu s principy objektivní dobré víry. Tuto je třeba odlišovat od dobré víry v subjektivním pojetí. Dle důvodové zprávy k NOZ je smyslem (zásady poctivosti) „vyjádřit, že subjektivní práva nelze uplatňovat svévolně a nečestně a že ani povinnosti není možné řádně plnit bez úmyslu dostat poctivě a ve slušnosti tomu, co zákon nebo smlouva povinné osobě ukládá.“⁸⁶ Je zřejmé, že tato zásada úzce souvisí s principem *pacta sunt servanda*, který je základem existence a fungování závazkového práva, její dopad je však širší. Na jednání dlužníka, kterým zkracuje či ohrožuje uspokojení pohledávky svých věřitelů je tedy nutné pohlížet i z tohoto úhlu⁸⁷.

4.2. Principy stojící na straně třetích osob

Nutné je zopakovat, že dotčená jednání, jejichž účinky jsou vůči věřitelům „anulovány“ (v rozsahu nutném k jejich uspokojení), jinak nevykazují žádné právní nedostatky. Nejedná se o smlouvy, které nevyhovují formálním požadavkům nebo např. korektivu dobrých mravů. Pokud by tomu tak bylo, žádnou odporovatelnost bychom nepotřebovali. Důležité je také zmínit, že za relativně neúčinná mohou být později prohlášena i jednání, u kterých ani dlužník, ani např. jeho smluvní partner, nemuseli vůbec tušit, že tím ohrožují solventnost dlužníka a tím budoucí možnost uspokojení jeho věřitelů. Tak je tomu totiž u jednání odpovídající skutkové podstatě §591 NOZ⁸⁸, který předpokládá pouze splnění objektivních předpokladů odporovatelnosti.

Jedinou okolností, na které závisí účinnost těchto jednání, je tedy to, zda se ve lhůtě pro uplatnění odpůrčí žaloby (pozor na §593 NOZ) dlužníková majetková situace nezhorší tak, že si věřitelé nevystačí s tím, co v dané době má, ale budou muset pátrat i po majetku, který před pár lety měl (nebo mohl mít).

Prohlášení odporovaného jednání dlužníka za relativně neúčinné je tudíž nutně spojeno se značným zásahem do právní jistoty osob, které v důsledku něj nabyly nějaký prospěch. Konkrétně se jedná o jeden z podprincipů,⁸⁹ a sice ochranu nabytých práv. Pokud bude prospěchem přímo vlastnické právo, dochází v důsledku vyslovení relativní neúčinnosti přímo k dotčení základního práva nabyvatele dle čl. 11 LZPS.

⁸⁵ TÉGL, P. K úpravě dobré víry v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1-2, s. 35 n.

⁸⁶ Důvodová zpráva ve znění předloženém PSP (04/2009, sněmovní tisk č. 835), s. 37.

⁸⁷ přestože tak činila i původní verze návrhu NOZ (v §6 odst. 1 „oprávnění lze řádně uplatnit a povinnost lze řádně splnit jen při poctivém dodržování dobrých mravů a se zřetelem k zvyklostem soukromého života.“), nelze zásadu poctivosti zaměňovat s dobrými mravy. Dle TÉGL, P. *K úpravě dobré víry...*, s. 40.

⁸⁸ tak tomu však není u §§240 a 241 InsZ, srov. §§240 odst. 4 písm. d) a 241 odst. 5 písm. b) InsZ.

⁸⁹ TRYZNA, J. *Právní principy a právní argumentace : k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010. s. 297.

Ochranu si však zaslouží pouze ta práva, která byla nabyta v dobré víře, neboť dobrá víra vystupuje jako korektiv obecně platný pro občanské právo⁹⁰. Zde má ÚS na mysli dobrou víru ve smyslu subjektivního přesvědčení o tom, že subjektu náleží nějaké právo, nebo že jedná po právu, jak tuto zásadu zakotvuje i NOZ v §7 (vedle objektivní dobré víry označené pojmem „poctivost“).⁹¹

Z hlediska intenzity zásahu do principu ochrany dobré víry bude třeba rozlišovat mezi jednotlivými skutkovými podstatami odporovatelnosti. Obecně lze však shrnout, že odpůrčí právo diferencuje podle různých kritérií. Jedním z nich je míra závažnosti a dopadu dlužníkovy jednání na věřitele, druhým je stupeň vědomosti osoby, která z jednání dlužníka měla prospěch, a třetím je ne/existence osobní provázanosti dlužníka a třetí osoby. Rozdíly se projevují ve stanovení rozdílných lhůt pro uplatnění odporovatelnosti a především v různém rozložení důkazního břemene ohledně splnění předpokladů odporovatelnosti.

Zásadně však bude nutné, aby odporující věřitel prokázal, že třetí osobě byly předpoklady odporovatelnosti známy, nebo být známy musely. Pokud se mu to nepodaří, soud odpůrčí žalobě nevyhoví a jednání si zachová své účinky i vůči věřitelům. Takové řešení je v souladu s presumpcí dobré víry, jak ji nyní výslovně zakotvuje NOZ v §7 a ve shodě s judikaturou Ústavního⁹² i Nejvyššího⁹³ soudu.

V některých případech se však presumuje zlá víra nabyvatele. To je odůvodněno tím, že u těchto osob je vyšší pravděpodobnost, že jim jsou okolnosti zakládající odporovatelnost skutečně známé, ať už pro blízký vztah k dlužníkovy (§42a odst. 2 OZ, §590 odst. 1 písm. c) NOZ, §§240 odst. 2, 241 odst. 2, 242 odst. 2 InsZ) nebo pro „podezřelou“ výhodnost transakce (§591 NOZ). I zde mají osoby, které z úkonu dlužníka nabyly prospěch, možnost domněnku vyvrátit a tím si nabyté právo zachovat. To neplatí pouze v případě §591 OZ.

Dlužníkovy jednání, která ničím neohrožují věřitele (a netrpí jinou vadou) nejsou právně postihována. Dlužník se tedy může svobodně rozhodovat o tom, zda, s kým a s jakým obsahem bude právně jednat. To je obsahem obecného principu autonomie vůle, který tvoří jeden z pilířů soukromého práva. Pokud se však jeho jednání dostává do kolize s právy jiných osob (např. s jeho věřiteli), naráží jeho svoboda na určitou mez, kterou právo účinky takového jednání v různé míře oslabuje. Autonomie vůle totiž končí tam, kde přichází ke slovu zásada *neminem laedere*, která je nutným doplněním první z těchto dvou obecných zásad.

⁹⁰ náleží ÚS ze dne 25.2. 2009, sp. zn. I.ÚS 143/07.

⁹¹ blíže k této problematice již citovaný článek: TÉGL, P. *K úpravě dobré víry...*, s. 35-42 .

⁹² Např. náleží ÚS z 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06, nebo náleží z 25.2. 2009, sp. zn. I.ÚS 143/07.

⁹³ Usnesení NS z 31. 3. 2008 sp. zn. 22 Cdo 436/2006.

Dalším principem, na který je třeba brát ohled při výkladu předpisů odpůrčího práva, je tedy autonomie vůle, a to jak dlužníka, tak především adresátů jeho právního jednání. Pokud totiž dlužníka tíží právní závazky vůči věřitelům, není zcela svobodný při rozhodování o tom, jak bude nakládat se svým majetkem. Omezení by se dalo zobecnit jako příkaz péče řádného hospodáře. Jednání, které je s ním v rozporu, by mělo vzbudit pozornost i u dalších osob, které majetek od dlužníka nabývají. V tomto směru tedy omezení působí i na třetí osoby stojící mimo (relativně působící) vztah dlužníka a věřitele. V případě odporování jednáním dlužníka, v důsledku nichž tyto třetí osoby nabyly nějaký majetek, bude zasaženo i do jejich majetkové sféry, a to dosti značným způsobem.

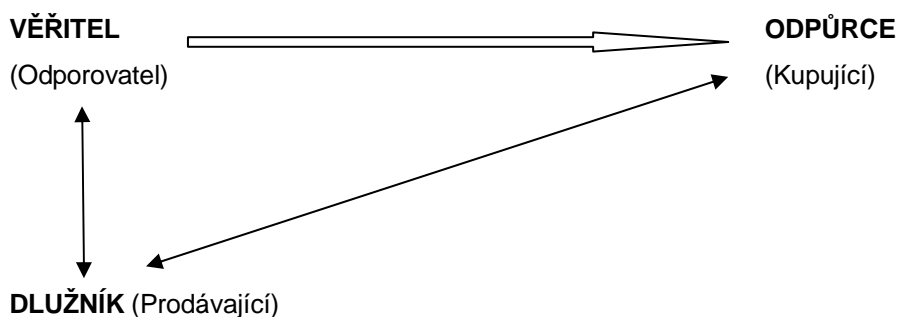
5. Základní předpoklady relativní neúčinnosti právních jednání

5.1. Vymezení dotčených subjektů - (Trojúhelník odporovatelnosti⁹⁴)

Odporovat právnímu jednání dlužníka může pouze osoba, která vůči němu má nějakou pohledávku, tzn. jeho věřitel. Podstatné je, že je věřitelem v okamžiku uplatnění odpůrčí žaloby. Není podmínkou, že jím byl od počátku. Může se tudíž jednat o právního nástupce osoby, které proti dlužníkovi pohledávka vznikla. Dnešní právní úprava pro tyto dva subjekty nemá žádné pojmenování, ale např. odpůrčí řád z r. 1931 (např. §16) nazýval věřitele jako „*odporovatele*“. Tento vztah je nutným předpokladem aplikovatelnosti ustanovení o odporovatelnosti, neboť účelem odpůrčího práva je právě ochrana věřitele.

Právní jednání, kterému je možné odporovat, může mít podobu aktivního, komisivního jednání, tak povahu omisivní, kdy hovoříme o opominutí. Předpokladem odporovatelnosti jednání dlužníka je, aby jeho následkem došlo k přesunu majetkových hodnot od dlužníka na jinou osobu. Nejčastěji se tak stane na základě smlouvy, přičemž nabyvatelem bude buď přímo smluvní partner dlužníka (např. kupující, obdarovaný, postupník), nebo třetí osoba, v jejíž prospěch je smlouva uzavřena, jak je tomu v případě §50 OZ, resp. §1767 OZ.

Osoba, která majetek nabyla, je pro věřitele subjektem, vůči kterému se bude dovolávat prohlášení dlužníkovy jednání za relativně neúčinné. Z procesního hlediska se bude jednat o žalovaného. Právní úprava tuto osobu nazývá „jednoduše“ třetí osobou (§589 NOZ), nebo prostě jako „osobu, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch“. Z praktických důvodů by bylo vhodné tuto osobu nějak nazvat, neboť se jedná o subjekt, bez něhož se odpůrčí právo neobejde. Inspirací by mohl být již zmíněný odpůrčí řád, který užívá pojmu „*odpůrce*“. Netvrdím, že se z jazykového hlediska jedná o pojmenování správné, ale užíval jej i novější ZKV v §16 odst. 3, a do dnešní doby se bude zřejmě hodit lépe než úsměvný termín „*protiodporník*“, který užíval odpůrčí zákon z r. 1884 např. v §20 či §36.

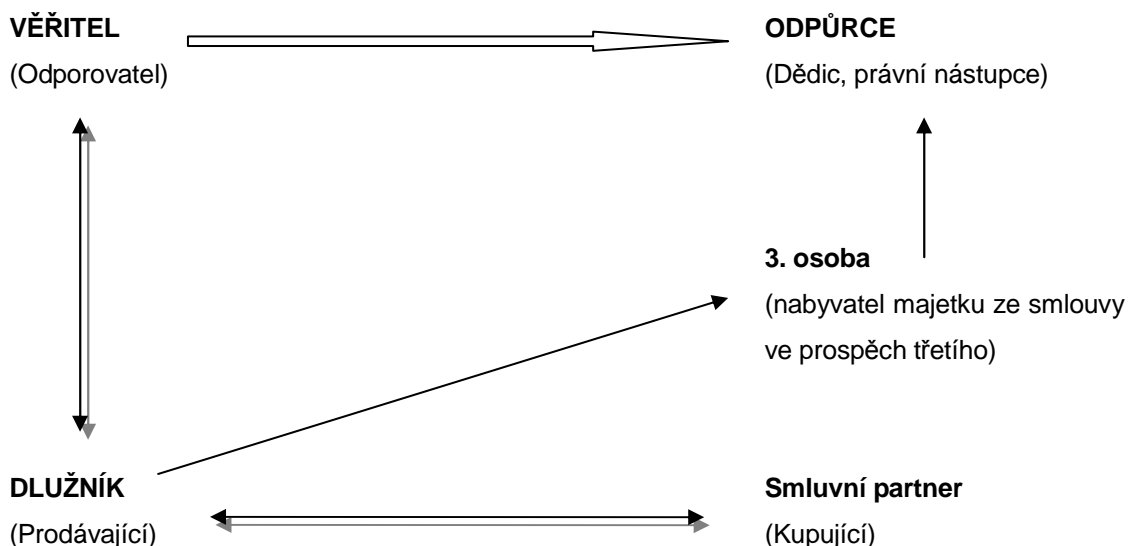
⁹⁴ inspirací pro název mi byl KNAPP, V. Odporovatelnost..., s. 382.

Tato třetí osoba je vlastníkem nabyté věci (resp. věřitelem pohledávky), což znamená, že se může bránit zásahům proti jiným osobám dle §126 OZ, §§1040, 1042 NOZ či §267 odst. 1 o.s.ř. Tuto obranu však nemůže uplatnit vůči věřiteli, který úspěšně odporoval právnímu jednání, v jehož důsledku odpůrce majetek nabyl, neboť pro něj platí stav, jako by se odpůrce vůbec vlastníkem nestal. To je právě funkce relativní neúčinnosti.

Je tedy třeba odlišovat obligační vztah mezi dlužníkem a věřitelem, na jehož úkor dlužník jedná, a vztah založený soudním rozhodnutím o odpůrčí žalobě. Subjekty tohoto „odpůrčího“ vztahu⁹⁵ jsou věřitel a odpůrce. Jestli existoval nějaký právně relevantní vztah mezi dlužníkem a odpůrcem není pro otázku odporovatelnosti podstatné. To vynikne např. tehdy, když třetí osoba nabyla majetkový prospěch pouze v důsledku dlužníkovy opomenutí nebo protože dlužník odmítnul dědictví. O tom však později.

Ujasnění základních vazeb mezi zúčastněnými osobami je velmi důležité, neboť v konkrétním případě může být někdy složité se správně zorientovat v tom, komu přísluší jaké postavení. Pokud např. původní nabyvatel majetku od dlužníka (např. kupující), věc dále převede na jinou osobu, nebo zemře, může věřitel uplatnit odpůrčí žalobu i proti této osobě (za předpokladů §594 odst. 1, 2 NOZ, §237 odst. 2 InsZ).

Složité pletenec vztahů lze nejlépe znázornit pomocí nákresu:

⁹⁵ k jeho povaze srov. poslední kapitolu.

5.2. Odporovatelná jednání

5.2.1. Pojem právního jednání

Občanský zákoník (současný i nový) považuje za odporovatelná „právní jednání“. To znamená, že jednání, které nesplňuje předpoklady §34, resp. §545 NOZ nemůže být ze strany věřitele napadeno odpůřčí žalobou. Současná literatura ani judikatura se nijak nezabývá tím, zda by bylo možné prohlásit za relativně neúčinné např. faktické úkony. Německá i rakouská právní věda se otázkou, která jednání mohou být předmětem odpůřčí žaloby, zabývala mnohem podrobněji. Důvodem je již samotné znění předpisů, které nehovoří přímo o právním jednání (ve významu právních úkonů dle §34 OZ, tzn. „*Rechtsgeschäft*“), ale stanoví, že je možné odporovat (právnímu) jednání, pro které užívá pojmu „*Rechtshandlung*“⁹⁶.

Pokud jde o výklad tohoto pojmu, odkazují němečtí autoři⁹⁷ na důvodovou zprávu⁹⁸ k vládnímu návrhu insolvenčního řádu (*Insolvenzordnung*, dále jen InsO), dle které je pojmu právního jednání⁹⁹ nutno rozumět v nejširším slova smyslu. Shodně pojem vykládá i rakouská judikatura¹⁰⁰. Zahrnuje sem tudíž všechna jednání, která vyvolávají právní účinky (nikoliv tedy pouze právní jednání v užším slova smyslu).¹⁰¹ Podmínkou je, že jde o volní jednání¹⁰².

Stejný termín užívalo původní znění rakouského odpůřčího řádu z r. 1884, který byl do češtiny překládán jako „právní čin“ (pouze v §9 se objevilo „právní jednání“ zřejmě spíše omylem), i zde byl tedy patrný rozdíl oproti právnímu jednání dle OZO. Český překlad rakouského konkursního a odpůřčího řádu z r. 1914 již však pracoval s pojmem právní jednání. Tuto terminologii převzaly i KVOŘ z r. 1931. Důvodová zpráva si sice rozdílů širšího pojmu „*Rechtshandlung*“ a českého překladu všímá, ale nijak se k němu blíže nevyjadřuje.¹⁰³ Dle Štajgra¹⁰⁴ je však přes jazykové znění zákona třeba pojem právní jednání interpretovat jako

⁹⁶ Doslovný překlad pojmu „*Rechtsgeschäft*“ je právní úkon, zatímco „*Rechtshandlung*“ je právní jednání.

⁹⁷ KREFT, G. in DEPRÉ, P., KREFT, G. *Insolvenzordnung. Heidelberger Kommentar*. 5. vyd. Heidelberg : Müller, 2008. 2161 s s. 1042, Marg. 11; HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht. Kommentar*. Berlin: De Gruyter Recht, 2008, §129, s. 8. Marg. 10; HIRTE, H. in UHLENBRUCK, W. a kol. *Insolvenzordnung. Kommentar*. 13. vyd. München: Vahlen, 2010. §129, Marg. 62. Stejně Rakousko: KÖNIG, B. *Die Anfechtung ...* s. 14, Marg. 23.

⁹⁸ Begründung zu § 144 InsO, Entwurf einer Insolvenzordnung (RegE InsO 1992) , BT-Drucks. 12/2443. Marg. 879. Dostupné: < <http://www.insolvenzrecht.de/inhalte/materialien/rege-inso-1992/>>.

⁹⁹ kterého užívá v §§129 – 133, 135, 136, 138. 140-141 a 147 InsO.

¹⁰⁰ „*Unter Rechtshandlungen im Sinne der Anfechtungsnormen ist jede gewollte Handlung zu verstehen, die rechtliche Wirkungen hervorruft*“ Rozsudek rakouského OGH z 22.10.2002, sp. zn. 10 Ob 99/02k.

¹⁰¹ Rozsudek BGH z 5. 2. 2004, sp. zn. IX ZR 473/00.

¹⁰² HIRTE, H. in UHLENBRUCK, W. a kol. *Insolvenzordnung, Kommentar*. 13. vyd. München: Vahlen, 2010. §129, Marg. 65.

¹⁰³ Důvodová zpráva vládního návrhu konkursního řádu, s. 121-122 dle VOSKA, J. KVOŘ. s. 169.

¹⁰⁴ ŠTAJGR, F. *Konkursní právo*. s. 262-3.

právní úkony, tzn. tehdy pojem širší než právní jednání. Nutno podotknout, že tento výklad opírá o německého autora Jaegera. Pro širší výklad se vyslovil i Voska.¹⁰⁵

Předmětem odporovatelnosti jsou bezesporu právní jednání (právní úkony, tzn. *Rechtsgeschäfte*), a to jak jednostranná, tak vícestranná, tzn. smlouvy. V případě smluv by mělo být odporováno konkrétně projevu vůle dlužníka, z něhož se smlouva skládá¹⁰⁶, tzn. buď nabídky či akceptaci. Odporovatelná však bude smlouva jako celek a neúčinný bude právní vztah smlouvou založený.¹⁰⁷

Německá i rakouská judikatura neomezuje odporovatelnost pouze na právní jednání (právní úkony, „*Rechtsgeschäfte*“), ale pod pojem „*Rechtshandlung*“ řadí i jednání, která jsou svou povahou právním úkonům podobná (tzv. „*Geschäftsähnliche Rechtshandlungen*“). Tímto se rozumí o projev vůle zaměřený na faktický výsledek, který vyvolává právní účinky nikoliv proto, že jsou jednajícím zamýšleny (jako je tomu u právních jednání), ale proto, že jim právní účinky přiznává zákon.¹⁰⁸ Tak tomu bude např. při spojení věci dlužníka s věcí jiné osoby (použití cihel na stavbu cizího domu), nebo zpracování věci¹⁰⁹. Pokud se však dlužník rozhodne např. nějakou svou věc zničit, dojde sice k úbytku majetku dlužníka, nikoli však ve prospěch jiné osoby, není tudíž po kom se domáhat vydání majetkového prospěchu. Danému jednání tudíž nemá smysl odporovat.

Německý BGH se vyslovil např. i pro odporovatelnost vaření piva, neboť tento výrobní proces vedl ke vzniku daňové povinnosti a zároveň ke vzniku zástavního práva k pivu¹¹⁰; taktéž přinesení věcí do bytu, k nimž poté vzniklo zástavní právo pronajímatele.¹¹¹ Argumentoval přitom tak, že odporovatelnost nemá vést k „odstranění“ samotného jednání (které je dovolené), ale podstatné je to, že jednání vyvolalo účinky, které poškozují věřitele.

K analogické aplikaci ustanovení o právních jednáních i na jednání směřující ke způsobení nějakého faktického účinku se kladně vyjádřil i F. Melzer.¹¹² Ten se sice dané problematice věnuje spíše z hlediska ochrany jednajícího subjektu¹¹³, ale pro aplikaci ustanovení o právních jednáních argumentuje právě právními následky, které jsou v některých případech pro jednající subjekt stejně závažné jako u právních jednání. Jako příklad zmiňuje např. oznámení o postoupení pohledávky (§526 OZ), nebo vytknutí vady (§596 OZ), jejichž

¹⁰⁵ VOSKA, J. *KVOŘ* s. 591.

¹⁰⁶ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §129, Marg. 62.

¹⁰⁷ KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 378.

¹⁰⁸ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §129 Marg. 62.

¹⁰⁹ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, §129, s. 8. Marg. 10.

¹¹⁰ Rozsudek BGH z 9. 7. 2009, sp. zn. IX ZR 86/08.

¹¹¹ Rozsudek BGH z 14. 12. 2006, sp. zn. IX ZR 102/03.

¹¹² MELZER, F. *Právní jednání a jeho výklad*. Brno: Vyd. a nakl. Václav Klemm, 2009. s. 35.

¹¹³ analogická aplikace ustanovení o způsobilosti k právnímu jednání.

učinění (nebo naopak opominutí) může být odporovatelné i podle německých autorů¹¹⁴. Tím, že se takové jednání projeví (negativně) ve sféře dlužníka, může tím být ovlivněn právě i jeho věřitel. Analogická aplikace ustanovení o právních jednáních, tzn. právní úpravy odporovatelnosti, na jiné úkony dlužníka, které nemají povahu právního jednání, má tedy bezpochyby svůj význam.

Nutné je zmínit, že odporovat je možno pouze jednání platným a účinným. Pokud jednání trpí vadou, pro kterou je absolutně neplatné, nelze vyslovit (zároveň) jeho relativní neúčinnost.¹¹⁵ To je logické, neboť neplatné jednání nevyvolává žádné právní účinky, a to ve vztahu vůči všem, tj. včetně dlužníka a věřitele. I pokud bylo již na základě neplatné smlouvy plněno, může se věřitel z tohoto majetku uspokojit, neboť i když se třeba nachází u jiné osoby, vlastníkem je i nadále dlužník. Třetí osoba se tudíž nemůže excindační žalobou domáhat vyloučení věci z výkonu rozhodnutí.

Složitější je situace v případě jednání, která jsou pouze relativně neplatná, neboť až do okamžiku uplatnění relativní neplatnosti oprávněným subjektem vyvolávají právní účinky. Pokud se tedy dlužník relativní neplatnosti nedovolal, mohou být taková jednání (při splnění ostatních podmínek odporovatelnosti) prohlášena soudem za relativně neúčinná¹¹⁶. O relativní neúčinnosti bude ještě podrobněji pojednáno v souvislosti s výkladem o odporovatelném opominutí dlužníka.

Ve snaze zkrátit věřitele bude často docházet i k právnímu jednání simulovanému, kterým se bude dlužník pokoušet zakrýt jiné právní jednání (*disimulované*). Právní jednání je třeba posuzovat podle jeho obsahu, má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy (§555 NOZ). Nebude tedy záležet na tom, že strany na oko uzavřely např. smlouvu kupní, pokud jejich vůle směřovala k bezúplatnému převodu věci. Pokud disimulované jednání (tj. darovací smlouva) bude splňovat předpoklady odporovatelnosti, může být tedy prohlášeno za relativně neúčinné.¹¹⁷

Německý BGH¹¹⁸ se k otázce odporovatelnosti neplatných právních jednání tak radikálně nestaví. Dle konstantní judikatury¹¹⁹ i literatury je totiž přípustné odporovat i jednáním, která jsou absolutně neplatná (*nichtig*). Důvodem je skutečnost, že i neplatná jednání mohou věřitelům zkomplikovat provedení výkonu rozhodnutí na dlužníkovu majetek, což jako

¹¹⁴ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, §129, s. 8. Marg. 10. HIRTE, H., W. *Insolvenzordnung...*, §129, Marg. 62. §526 OZ odpovídá §409 BGB, vadnému plnění §434 n. BGB v §, a v § 377 obchodního zákoníku (HGB).

¹¹⁵ např. Rozsudky NS ze dne 26.4.2001, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000, 14. 11. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1262/2002, z 9.12.2008, sp. zn. 30 Cdo 2709/2007.

¹¹⁶ KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 379.

¹¹⁷ tamtéž.

¹¹⁸ Rozsudek BGH, z 11.7.1996, sp. zn. IX ZR 226/94.

¹¹⁹ např. i Rozsudek BGH, z 20.9.1978, sp. zn. VIII ZR 142/77.

důvod odporovatelnosti stačí.¹²⁰ Tak je tomu např. tehdy, když je do katastru nemovitostí zapsáno právo nabyté neplatnou smlouvou (např. uzavřenou jen na oko). Přestože tedy materiálně nedošlo k přechodu práva, tak i formální změna je schopná ohrozit prosazení pohledávky věřitelů cestou výkonu rozhodnutí, neboť záznam v KN odradí případné zájemce od (vyšších) příhozů během veřejné dražby. Judikatura i literatura¹²¹ proto věřitelům umožňuje takovým (byť neplatným) jednáním odporovat. Český NS se k tomu však staví jednoznačně negativně.¹²²

Ke zkrácení věřitele dochází častou (většinou) až v důsledku učinění několika dílčích úkonů, tedy v jejich souhrnu. Pro účely počítání lhůt a naplnění subjektivních podmínek odporovatelnosti je nutné posuzovat tato dílčí jednání odděleně. Pokud dlužník uzavřel s třetí osobou např. smlouvu o postoupení pohledávky, může být již sama tato smlouva odporovatelná. Pokud však okamžik její účinnosti nespadá do lhůty, ve které jí může věřitel odporovat, budou pro něj relevantní i úkony, které následují později. Dle názoru OGH může tedy odpor mířit např. i proti podání návrhu na vklad práva do veřejného rejstříku.¹²³ Stejně by tudíž bylo možné odporovat jednání dlužníka (jako postupitele) spočívající v oznámení postoupení pohledávky dlužníkovi, nebo v tom, že předá veškeré podklady potřebné k vymáhání pohledávky postupiteli. Již z tohoto důvodu je nutné umožnit odpor i proti jednáním, která nesplňují podmínky §34 OZ, §545 NOZ, neboť tyto dílčí úkony často nemusí mít vůbec kvalitu právního jednání. To platí i pro samotné plnění¹²⁴.

V určitých případech však bude naopak nutné posuzovat více jednotlivých jednání až v jejich vzájemné souvislosti. Slovy německého BHG¹²⁵: *„Ökonomische Überlegungen zu bestimmten Voraussetzungen rechtfertigen es daher unter besonderen, als zusätzliche Klammer wirkenden rechtlichen Voraussetzungen, mehrere an für sich selbstständige Rechtshandlungen zu einer Einheit zu verbinden, wenn erst mehrere an sich selbstständige Rechtshandlungen in ihrer Gesamtheit zu einer Beeinträchtigung des Schuldnervermögens geführt haben und diesem Vorgang ein zielgerichteter Wille des Schuldners zugrundeliegt (sog. Gesamtvorgänge).“*

¹²⁰ účelem a tudíž i předpokladem odporovatelnosti je, že prohlášením odporovaného jednání za relativně neúčinné bude dosaženo min. usnadnění či urychlení uspokojení věřitele při výkonu rozhodnutí (Rozsudek NS ČSR z 16.7.1925, sp. zn. Rv I 1156/25, Vážný 5185). K tomu blíže v kapitole č. 5.

¹²¹ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §129, Marg. 76; nebo KREFT, G. *Insolvenzordnung...*, §129, s. 1049, Marg. 23.

¹²² Rozsudek NS z 14. 11. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1262/2002. *„Závěr o neplatnosti právního úkonu dlužníka má za následek zamítnutí věřitelovy žaloby o určení, že dlužníkovy právní úkony jsou vůči žalobci právně neúčinné. Na této skutečnosti nemůže nic změnit ani fakt, že na základě takovéto neplatné smlouvy došlo ke vkladu vlastnického práva k nemovitostem, protože tím na vlastnických vztazích k dotčeným nemovitostem nemohlo dojít ke změnám.“*

¹²³ Rozsudek OGH z 23.05.1984, sp. zn. 3 Ob 507/84.

¹²⁴ především pro povinnost dlužníka znějící na *omittere* a *pati*, k tomu blíže MELZER, F. in ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008. §559, s. 1611 a n.

¹²⁵ Rozsudky BGH z 7. 2. 2002, sp. zn. IX ZR 115/99 a z 16. 11. 2007, sp. zn. IX ZR 194/04: *„Wirtschaftliche Erwägungen rechtfertigen es daher unter besonderen, als zusätzliche Klammer wirkenden rechtlichen Voraussetzungen, mehrere an für sich selbstständige Rechtshandlungen zu einer Einheit zu verbinden, wenn erst mehrere an sich selbstständige Rechtshandlungen in ihrer Gesamtheit zu einer Beeinträchtigung des Schuldnervermögens geführt haben und diesem Vorgang ein zielgerichteter Wille des Schuldners zugrundeliegt (sog. Gesamtvorgänge).“*

je spojovala cílená vůle dlužníka.“ Jak uvádí Hirte,¹²⁶ BGH posuzuje určitá jednání jednou odděleně, jindy jednotně jako celek, vždy podle toho, co je výhodnější pro věřitele. Tato problematika se odráží především na možnosti odporovat ekvivalentním právním jednáním, proto jí bude věnována pozornost ještě níže.

Obecně lze říci, že jednání dlužníka, kterým plní svůj dluh, nebo jednání s dluhem související, je zpravidla nutné posuzovat v souvislosti s jednáním, kterým byl dluh založen, tj. např. smlouvou. Pokud dlužník již při vzniku smlouvy jednal s úmyslem poškodit své věřitele, promítne se tento úmysl i do jednání, která budou následovat.¹²⁷ Za určitých okolností však bude nutné omezit se na odporovatelnost těch jednání, kterými dlužník plní již dříve založený dluh. Např. tehdy, pokud až v průběhu plnění byly splněny subjektivní podmínky odporovatelnosti¹²⁸, nebo z těch důvodů, že pro odporovatelnost obligačního jednání již uplynula lhůta.¹²⁹

5.2.2. Čí jednání může být odporovatelné

Přestože je v této práci zjednodušení uváděno odporovatelné jednání dlužníka, může dojít k situaci, kdy je věřitel zkrácen i jednáním jiných osob. OZ hovoří v §42a o právních úkonech *dlužníka*, stejně tak §§589 a násl. NOZ i §§235 n. InsZ. Bude se tedy jednat předně o jednání, která učinil dlužník osobně. Pokud však za dlužníka jednal účinně (v rámci oprávnění) jeho zástupce¹³⁰, vznikají (resp. zanikají) práva a povinnosti z tohoto jednání přímo zastoupenému. Právně se na takové jednání tedy nahlíží tak, jako by jej učinil sám dlužník. Je tedy logický závěr rakouského Nejvyššího soudního dvora (dále jen OGH), který se vyslovil pro odporovatelnost jednání zástupce. Totéž platí v případě dodatečného schválení úkonů provedených jednatelem bez příkazu.¹³¹ Zde by však podle mého názoru bylo možné odporovat přímo tomuto schválení dlužníkem, stejně jako se vyjádřil OGH v případě dodatečného

¹²⁶ HIRTE, *Insolvenzordnung*..., §129, Marg. 75.

¹²⁷ tamtéž, Marg. 71. stejně KREFT, G. *Insolvenzordnung*..., § 129 Marg. 13.

¹²⁸ Tak tomu bude např. v případě, kdy dlužník úmyslně přivodil dřívější splatnost dluhu, nebo otálel s plněním jinému věřiteli do chvíle, než se stane splatným závazek proti odpůrci. O tom níže.

¹²⁹ Rozsudek OGH z 23.05.1984, sp. zn. 3 Ob 507/84: „*Es entspricht herrschender Ansicht, dass sowohl ein Verpflichtungsgeschäft als auch ein Erfüllungsgeschäft angefochten werden könne. Liegen die Voraussetzungen für eine Anfechtung des Verpflichtungsgeschäftes nicht vor, etwa weil die Anfechtungsfrist schon abgelaufen ist, sind aber diese Voraussetzungen für das (die Verpflichtung erfüllende) Verfügungsgeschäft gegeben, dann steht daher der Anfechtung nichts im Wege.*“

¹³⁰ tím mám na mysli zastoupení přímé, nikoliv nepřímé

¹³¹ Rozhodnutí OGH z 26.11.1987, sp. zn. 7 Ob 718/87, stejně OGH z. 25.09.2001, sp. zn. 1 Ob 45/01a a další.

schválení úkonů zástupce, který překročil hranice zmocnění (tzv. *falsus procurator*).¹³² To, co bylo řečeno o zástupcích platí i pro jednání opatrovníka či např. správce dědictví.¹³³

Pokud je oprávněna nakládat s majetkem dlužníka kromě něj i jiná osoba, je zpravidla nutný dlužníkův souhlas. Pokud např. manželka dlužníka nakládá s majetkem náležejícím do společného jmění manželů, může takové jednání být odporovatelné. Bude však záležet na tom, jestli se jedná o obvyklou správu dle §145 odst. 2 OZ, nebo o ostatní záležitosti. Pokud je předpokladem platnosti jednání souhlas manžela (dlužníka), a ten ho udělí, může být takové jednání odporovatelné i přesto, že jednajícím subjektem byla manželka a nikoliv dlužník osobně. Odporovatelnost je však možné vztáhnout již k jednání dlužníka spočívající v tom, že souhlas udělil, resp. že se nedovolal relativní neplatnosti jednání, které manžel učinil bez jeho souhlasu. Obdobné platí pro vztahy spoluvlastníků, kde ale bude záležet na velikosti podílu dlužníka, neboť od toho se odvíjí jeho vliv na rozhodování o hospodaření se společnou věcí.

Za situace, kdy je dlužníkem právnická osoba, je nutné vycházet z předpisů, které stanoví, čím jednáním právnickou osobu zavazuje¹³⁴. Jménem právnické osoby je oprávněn jednat její statutární orgán (§20 OZ, §151 NOZ). Ať už je statutární orgán tvořen pouze fyzickými nebo (i) právnickými osobami, je nutné, aby projev vůle zavazující právnickou osobu učinila fyzická osoba. Pro otázky odporovatelnosti bude proto často relevantní nejen vůle reprezentovaná statutárním orgánem, ale subjektivní stav jeho členů¹³⁵. Tak tomu bude např. tehdy, pokud zákon vyžaduje úmyslné jednání dlužníka a jeho znalost na straně třetí osoby.

Věřitel může odporovat i jednání učiněnému ručitelem či jinými osobami, které jsou z důvodu akcesorické či subsidiární povinnosti zavázány uspokojit pohledávku věřitele. Předpokladem je však dle KS v Hradci Králové (vedle ostatních podmínek odporovatelnosti) existence vymahatelné (tzn. vykonatelné) pohledávky věřitele přímo vůči těmto osobám.¹³⁶

Starší odpůrčí právo nevyžadovalo u všech skutkových podstat odporovatelnosti jednání dlužníka. Rozdíl oproti dnešní právní úpravě je čitelný již ze znění těchto předpisů, neboť dle nich bylo možné odporovat „jednáním, která se týkají jmění dlužníka“. Dlužníkově jednání výslovně vyžadovaly jen některé skutkové podstaty. Tímto bylo umožněno např. odporování exekučním úkonům¹³⁷, které samozřejmě nejsou jednáním dlužníka.

¹³² KÖNIG, B. *Die Anfechtung nach der Konkursordnung*. Wien: Manz Verlag, 1985. s. 14.

¹³³ Rozsudek německého říšského soudu (RG) z 27. 11. 1922, Z. 106, 46. cit. dle: HIRTE, *Insolvenzordnung...*, §129, marg. 81.

¹³⁴ tzn. např. zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

¹³⁵ srov. §151 odst. 2 NOZ.

¹³⁶ Tento závěr nepřímou vyplývá z Rozsudku KS v Hradci Králové z 13. 11. 1996, sp. zn. 15 Co 714/95, publ. pod R 12/1998.

¹³⁷ §38 z. č. 64/1931 sb. z. a n., konkursního a §7 odpůrčího řádu.

Německé i rakouské odpůrčí právo (insolvenční i obecné) také nevyžaduje jednání dlužníka pro všechny skutkové podstaty¹³⁸. Dle rozhodnutí rakouského OGH¹³⁹ je možné odporovat i procesním úkonům soudního vykonavatele, to však pouze za předpokladu, že se zakládá na koluzi s dlužníkem, tzn. jeho spolupůsobení při nabytí exekučního titulu.¹⁴⁰ Dostačující je, že třetí osoba získala exekuční titul v důsledku pasivity (opominutí) dlužníka. Ve skutečnosti tudíž není odporováno jednání soudního vykonavatele (exekutora), ale jednání či opominutí dlužníka, které vyústilo až ve výkon rozhodnutí. Pro věřitele je však výkon rozhodnutí důležitý z časového hlediska.

Ve vztazích, kde vystupují kromě dlužníka a nabyvatele (tzn. odpůrce) ještě další osoby, je třeba pečlivě zkoumat jakého majetku se týkají. Jedná se o tzv. nepřímé, zprostředkované majetkové dispozice, kdy dlužník převádí majetek na odpůrce pomocí prostředníka, který (navenek) nevystupuje jménem dlužníka, ale sám za sebe. Pro účely odporovatelnosti je třeba vycházet z toho, že konečný nabyvatel nabyl majetek přímo od dlužníka.¹⁴¹ Proto je např. pro naplnění subjektivních podmínek odporovatelnosti nepodstatné, že byl prostředník v dobré víře. Podstatný je subjektivní stav dlužníka a konečného nabyvatele.¹⁴² Příkladem takového tříčlenného právního vztahu je poukázka, kdy dlužník (D1, poukazatel) přikáže svému dlužníkovi (D2, poukázanému), aby dluh, který má vůči dlužníkovi (D1) splnil nikoliv jemu, ale dlužníkovi věřiteli (poukazníkovi). Jinou variantou poukázky je naopak plnění dlužníka nikoliv svému věřiteli (V1), ale věřiteli svého věřitele (V2), tzv. plnění na cizí dluh. V druhém případě je dlužník poukázaným. Přestože dlužník plnil jiné osobě než svému věřiteli, došlo tím (vedle zániku dluhu V1 vůči V2) především k poskytnutí plnění V1, tento bude tedy osobou, která v případě odporovatelnosti plnění bude povinna vydat nabytý majetkový prospěch (jedná se tedy o odpůrce)¹⁴³. Pro účely zkoumání subjektivních podmínek odporovatelnosti bude tedy záležet na osobě věřitele dlužníka (V1), přestože plnění bylo poskytnuto třetí osobě (V2). Pokud jde o identifikaci jednajícího subjektu, tak zde však nevzniká problém, protože i v prvním případě je základem plnění prostředníka příkaz dlužníka. Pro věřitele je ale podstatné to, že stačí, že ve lhůtě pro uplatnění odporovatelnosti došlo k plnění osoby odlišné od dlužníka, které se ale zakládá na jeho vůli.¹⁴⁴

¹³⁸ Jednání dlužníka nevyžadují §§30 odst. 1 č. 1, 31 odst. 1 č. 1 a 2 rak. InsO, §3 odst. 2, §5, §6 rak. AnfO.

¹³⁹ Rozsudek OGH z 10.11.1982, sp. zn. 1 Ob 756/82.

¹⁴⁰ „Da eine Exekution nie Rechtshandlung des Schuldners ist, kann sie nur dann angefochten werden, wenn sie auf einer Kollusion mit dem Schuldner beruht, weil dieser an der Schaffung des Exekutionstitels mitgewirkt hat.“

¹⁴¹ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §129, Marg. 83.

¹⁴² Rozsudek BGH z 24.9.1962, sp. zn. VIII ZR 18/62; nebo z 19. 3. 1980, sp. zn. VIII ZR 195/79.

¹⁴³ Rozsudek BGH z 5.2.2004, sp. zn. IX ZR 473/00.

¹⁴⁴ obdobně i KÖNIG, B. *Anfechtung...* s. 15, Marg. 26.

5.2.3. Příklady odporovatelných jednání

Za neúčinná mohou být prohlášena pouze taková jednání, která zkracují možnost uspokojení věřitelů (jejich pohledávek) nebo zvýhodňují některého věřitele na úkor jiných (§ 241 InsZ). Jednání, kterým k tomu dojde, může mít různou podobu. Za prvé je třeba mít na paměti, že se tak může stát aktivní činností, ale i opominutím. Nejprve se však zaměříme na první případ.

Nejčastěji bude zkracující jednání dlužníka spočívat v uzavření smlouvy, jejímž cílem je převod majetkových hodnot, tzn. smlouvy darovací či kupní, či smlouvy o postoupení pohledávky. Taktéž poskytnutí vkladu do obchodní společnosti, resp. již uzavření zakladatelské či společenské smlouvy, která dlužníka zavazuje k plnění vkladové povinnosti, je způsobilé ohrozit možnost uspokojení pohledávky věřitele; totéž platí pro smlouvu o tichém společenství. Poškozovat věřitele budou i smlouvy, kterými se dlužník majetku nezbavuje, ale např. jej poskytuje třetí osobě k užívání za neekvivalentní protiplnění.

Zkracovat věřitele mohou i dohody o vypořádání společného jmění manželů, zde je však třeba upozornit na §150 odst. 2 OZ. Ke vztahu tohoto ustanovení a §42a OZ NS zaujal takové stanovisko, že smlouvy, které se negativním způsobem dotýkají práv věřitelů jsou neúčinné ex lege, není jim tedy nutné odporovat. Argumentoval tím, že jinak by bylo ustanovení § 150 odst. 2 OZ obsoletní právní normou.¹⁴⁵ S takovýmto výkladem není dle mého názoru možné se ztotožnit, neboť je třeba se především ptát, jaký účel má takové ustanovení plnit. Jak vyplývá již ze samotného znění, smyslem §150 odst. 2 je ochrana věřitelů, v tom se nijak neliší od §42a OZ. Nevidím zde žádný důvod k tomu, proč by měli mít věřitelé jiné postavení v případě, kdy dojde k jejich poškození v důsledku uzavření dohody dle §150 OZ, nebo jakékoliv jiné smlouvy, ať už mezi manžely, nebo jinými osobami. §42a poskytuje v tomto směru věřitelům dostatečnou ochranu, která je navíc posílena obrácením důkazního břemene ohledně prokazování existence subjektivních podmínek odporovatelnosti.

S ustanovením §42a OZ má však dle NS porušení §150 odst. 2 OZ shodné právní následky, a sice relativní neúčinnost dohody o vypořádání SJM. To znamená, že nevyvolává účinky pouze vůči věřitelům, ve vztahu k ostatním osobám (včetně bývalých manželů) je platná a účinná. Problematické na takovém kombinovaném řešení však je, že neexistuje žádné časové omezení, ve kterém věřitelé mohou uplatnit nárok, který jim z relativní neúčinnosti vyplývá (ze zákona). Vzhledem k tomu, že automatická neúčinnost nastává bez nutnosti splnění subjektivních podmínek (jako je tomu u odporovatelnosti), je tím značně ohrožen princip právní

¹⁴⁵ Rozsudek NS z 20.9.2011, sp. zn. 22 Cdo 3215/2009, který cituje rozsudek NS z 27.8.2007, sp. zn. 20 Cdo 2085/2006.

jistoty, neboť manžel dlužníka nemá vůbec možnost se bránit. Zákon nijak neřeší možnou situaci, kdy manžel dlužníka majetek, který na základě dohody o vypořádání SJM nabyl do výlučného vlastnictví, převede na jinou osobu. Znamená to, že věřitel může požadovat náhradu dle §42a odst. 4? Je však třeba říci, že výše zmíněné řešení NS ohledně vztahu §150 odst. 2 a §42a OZ ve prospěch automatické neúčinnosti je až novějšího data, neboť starší judikatura¹⁴⁶ prohlašovala tyto dohody (pouze) za odporovatelné.

Pokud jde o řešení NOZ, nezbyváá než jej s nadšením uvítat, neboť jeho §737 odst. 2 výslovně stanoví, že: *...“Bylo-li její (třetí osoby) právo vypořádáním dotčeno, může se ...domáhat, aby soud určil, že je vypořádání vůči ní neúčinné.“* Důvodová zpráva¹⁴⁷ k tomu uvádí následující: *„Sankce neplatnosti se nejeví vhodnou, a to ani v podobně neplatnosti relativní, pro svůj absolutní dopad (působení vůči všem), který v tomto případě nelze považovat za žádoucí.“* Kde se vymezuje např. proti názoru M. Zuklínové¹⁴⁸, která považuje ochranu pomocí odporovatelnosti za nedostatečnou a dovozuje (i když spíše s opatrností) pro rozpor se zákonem absolutní neplatnost dle §39. I NS se vyslovil pro absolutní neplatnost, když argumentoval dokonce rozporem s dobrými mravy¹⁴⁹.

Manželé (resp. budoucí manželé) mohou poškodit věřitele jednoho z nich i prostřednictvím smlouvy upravující režim společného jmění manželů (§143a OZ a násled., §716 násled. NOZ). Zde se však NOZ rozhodl pro rozdílné právní následky, neboť v §719 odst. 2 hovoří nikoli o možnosti domáhat se určení relativní neúčinnosti, ale stanoví, že taková smlouva vůči třetí osobě *„nemá právní účinky“* (tzn. *ex lege*). S ohledem na §§262a a 267 o.s.ř., se však zdá takové řešení logické.

Za relativně neúčinné může být prohlášeno i jednání, kterým přímo nedochází ke kvantitativnímu úniku zmenšení dlužníka majetku, ale pouze k jeho zmenšení kvalitativnímu, tj. snížení jeho hodnoty. Věřitel může odporovat uzavření zástavní smlouvy¹⁵⁰, kterou dlužník zatěžuje svůj majetek zástavním právem (resp. odevzdání zástavy), nebo smlouvě, kterou se zakládá věcné břemeno k dlužníkově věci. Majetek dlužníka značně ohrožuje i převzetí ručení¹⁵¹ za závazek jiné osoby¹⁵², nebo převzetí dluhu.

¹⁴⁶ Rozsudek NS z 18.5.1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98, nebo z 26.10.1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99, R 52/2000.

¹⁴⁷ Důvodová zpráva ve znění předloženém PSP (04/2009), s. 165.

¹⁴⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ELIÁŠ, K. s kol. *Občanský zákoník - Velký akademický komentář*. s. 684.

¹⁴⁹ Rozsudek NS ze dne 3.5.2011, sp. zn. 22 Cdo 141/2009.

¹⁵⁰ Vážný 3350, dle ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 263.

¹⁵¹ CHALUPA, R. *Odporovatelnost právních úkonů. Obchodní právo*. 1995, č. 6, s. 10.

¹⁵² Vážný 14601, dle ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 263.

Oporovat mohou věřitelé i jednání, kterým dlužník usnadní vymahatelnost svého dluhu ze strany třetí osoby, jak je tomu v případě uznání dluhu (závazku), nebo dohody o narovnání¹⁵³.

Za relativně neúčinnou může soud prohlásit i pracovní smlouvu, např. pokud se prokáže, že zaměstnání osoby (odpůrce) bylo za horšící se majetkové situace dlužníka (zaměstnavatele) nadbytečné. Nápadné budou především případy zaměstnání příbuzného¹⁵⁴, nebo vytvoření neodůvodněné pracovní pozice (např. pro kamaráda). Za určitých předpokladů by mohl věřitel odporovat i nečinnosti dlužníka spočívající v tom, že naopak nějakého zaměstnance¹⁵⁵ nepropustil¹⁵⁶. Cílem odporu věřitele bude především možnost domáhat se vyplacené mzdy, kterou zaměstnanec od dlužníka obdržel.

5.2.4. Opominutí jako právní jednání

§592 OZ i §235 odst. 1 InsZ výslovně stanoví, že za právní jednání se považuje i opomenutí. Přestože možnost odporovat opominutí lze odvodit i z ustanovení o právních jednáních (§35 OZ, § 546 NOZ) rozhodly se odpůřčí a insolvenční zákony v Rakousku i Německu také pro explicitní vyjádření, že odporovat lze i opominutí dlužníka. Přes určitou nadbytečnost je však takové ustanovení užitečné především pro laické adresáty právních norem, takže určitě není na škodu.

Systematicky nesprávný je však dodatek, kterým §592 pokračuje: „*To (samé) platí i tehdy, odmít-li dlužník dědictví...*“ Odmítnutí dědictví totiž předpokládá aktivní činnost dědice (§ 1487 NOZ), nejedná se tedy o opominutí. Původ takové formulace je však zřejmý, porovnáme-li znění §8 odpůřčího řádu z r. 1931¹⁵⁷. Tehdy bylo totiž nutné, dědictví přijmout (nastoupit)¹⁵⁸. Pokud dlužník zůstal nečinný¹⁵⁹, dědicem se nestal. Za dnešní právní úpravy se však podoba §592 NOZ nezdá zcela správnou, protože dědic, který zůstane nečinný (a ve lhůtě dědictví neodmítne), naopak dědit bude. Takto se i v odpůřčím zákoně z r. 1884 nedopatřením objevilo opominutí přijetí odkazu, které však nebylo třeba, neboť odkazovník nabýval ipso iure

¹⁵³ Rozsudek BGH z 13. 5. 2004, sp. zn. IX ZR 128/01

¹⁵⁴ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §129, Marg. 66

¹⁵⁵ např. zaměstnanec, který porušoval své povinnosti, nepodával požadovaný výkon, což je pro zaměstnavatele ekonomicky nevýhodné, neboť za vyplacenou mzdu nedostává odpovídající protiplnění.

¹⁵⁶ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, s. 28, Marg. 48.

¹⁵⁷ „*Stejně jako právní jednání posuzují se také dlužníková opomenutí, kterými dlužník pozbývá práv nebo kterými se proti němu zakládají, zachovávají nebo zajišťují majetkové právní nároky. Totéž platí nenastoupil-li nebo nepřijal-li dlužník dědictví.*“

¹⁵⁸ § 799 OZO: „*Kdo se chce v dědictví uvázati, prokaž soudu právní titul, zdali dědictví naň připadá z posledního poručení anebo z platné smlouvy dědičné anebo ze zákona, a vyjádři se výslovně, že dědictví přijímá.*“ Kromě toho bylo ale možné dědictví odmítnout i výslovně dle §805, nebo se ho ještě za života zůstavitele vzdát dle §551 OZO.

¹⁵⁹ tj. nepodal ve lhůtě dědičnou přihlášku (§800 OZO) nebo alespoň žalobu dle §823 OZO. Blíže k tomu ŠTAJGR, F. in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k OZO...*, §798, Marg. 12, 19, §799 Marg. 2, §805, s. 531.

smrti zůstavitele.¹⁶⁰ Na to, že se jednalo o chybu poukazovalo více autorů¹⁶¹, což vedlo k tomu, že konkursní (§36) a odpůrčí (§7) řád z r. 1914 již obsahoval jen opominutí přijetí dědictví.

Aby opominutí mohlo být posuzováno stejně jako aktivní právní jednání, musí se jednat o opominutí vědomé¹⁶² a volní.¹⁶³ Nevědomé a nedbalostní opominutí není odporovatelné, neboť zde chybí volní činnost dlužníka.¹⁶⁴ Není však nutné, aby si byl dlužník vědom konkrétních právních následků, které jeho opominutí může vyvolat¹⁶⁵.

§592 NOZ stanoví případy opominutí dlužníka, kterým je možno odporovat. Podmínkou je, aby v důsledku opominutí, došlo buď k pozbytí nějakého majetkového práva, nebo naopak k tomu, že třetí osobě vůči dlužníkovi majetkové právo vzniklo, bylo zajištěno, nebo přinejmenším zachováno. Zjednodušeně se dá říci, že jde o případy, kdy dlužník vědomě nedbá svých práv, i přesto, že mu v tom nic nebrání.

Ke ztrátě majetkového práva může předně dojít jeho neuplatněním, tedy např. nevyužitím práva na odstoupení od smlouvy či nedovoláním se relativní neplatnosti. Ze směnečného práva se může jednat např. o opominutí směnečného protestu.¹⁶⁶ K zániku práva sice nevede nevymáhání práva v promlčecí době, ale je tím oslabena jeho prosaditelnost. Taktéž opominutí dlužníka, v jehož důsledku třetí osoba vydrží vlastnické právo k jeho věci, je možné odporovat.¹⁶⁷

Dle Henckela¹⁶⁸ má nečinnost dlužníka spočívající v tom, že se nedovolá relativní neplatnosti svého jednání přímý negativní dopad na jeho věřitele a proto jí může být odporováno. Pokud dlužník stojí před možností přivodit neplatnost právního jednání (smlouvy), je tato situace obdobná té, kdy se dlužník teprve rozhoduje, jestli smlouvu uzavře. Pokud dlužník uzavře smlouvu s úmyslem zkrátit pohledávky svých věřitelů a tito jí proto mohou odporovat, je spravedlivé, aby tuto možnost měli i v případě, kdy sice smlouva sama odporovatelná nebyla (např. pro absenci zkracujícího úmyslu dlužníka), ale v situaci, kdy byl

¹⁶⁰ viz ROUČEK, F. Komentář k OZO. §684, s. 262-3. zde tedy naopak nebylo třeba, aby odkazovník podal dědickou přihlášku, stačilo, aby se dožil smrti zůstavitele a byl způsobilý dědit (§§647 a 543). Pouze pokud byl odkaz závislý na splnění podmínky, vyžadovalo se aktivní jednání odkazovníka. Pokud chtěl oprávněný odkaz odmítnout, musel tak učinit výslovně.

¹⁶¹ např. MENZEL. *Das Anfechtungsrecht der Gläubiger nach österreichischem Rechte*, 1886. s. 74., dle KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s.26, Pozn. 96.

¹⁶² ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 282.

¹⁶³ BGHZ 162, 154 dle KREFT, G. *Insolvenzordnung...*, 2008. s. 1049, Marg. 24.

¹⁶⁴ HIRTE, H. *Insolvenzordnung*. §129 Marg. 65.

¹⁶⁵ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, §129, s. 8. Marg. 12.

¹⁶⁶ Dle §44 odst. 5 z. č. 191/1950 Sb., zákona směnečného a šekového „zastaví-li směnečník... své platy, nebo byla-li bezvýsledně vedena exekuce na jeho jmění, může majitel vykonat postih (proti indosantům, výstavci a jiným osobám směnečně zavázaným §43) jen tehdy, byla-li směnka předložena směnečníkovi k placení a učiněn protest.“ Odepření přijetí nebo placení musí být zjištěno veřejnou listinou (protestem pro nepřijetí nebo pro neplacení) (§44 odst. 1). To neplatí v případě, že směnka obsahuje doložkou „bez útrat“, „bez protestu“ (§46 odst. 1).

¹⁶⁷ tamtéž.

¹⁶⁸ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, §129, s. 10. Marg. 14.

dlužník oprávněn docílit její neplatnosti, takto neučinil s úmyslem poškodit věřitele. Tyto případy však budou zřejmě docela řídké. Významnější bude dlužníková pasivita při uplatňování nároků z vadného plnění dle § 2106 n. NOZ, např. pokud dlužník nevyužije svého práva na odstoupení od smlouvy.

Protože k prosazování práv dochází často až soudní cestou, budou případy odporovatelného opomenutí časté právě v průběhu soudního procesu, či dokonce až v rámci výkonu rozhodnutí. Např. pasivita dlužníka v průběhu soudního řízení projevující se tak, že dlužník nedoloží svůj nárok potřebnými důkazy nebo neuplatní procesní prostředky¹⁶⁹, které se mu nabízí, (např. nenavrhne vydání rozsudku pro zmeškání či pro uznání, nevyužije opravné prostředky). Důsledkem opominutí aktivního prosazování existujícího nároku (tzn. majtkového práva) může být vydání pro něj nepříznivého rozhodnutí a tím znemožnění vykonatelnosti pohledávky.

Pokud je naopak dlužník v pozici žalovaného, lze odporovat tomu, že neuplatní námítky, které má k dispozici, nebo důkazy, které vyvrací nárok žalobce, nepodá odpor proti platebnímu rozkazu, či se vůbec nedostavuje na jednání¹⁷⁰ a přivodí tím vydání rozsudku pro uznání, či pro zmeškání.¹⁷¹ V průběhu vykonávacího řízení se může jednat o nevyužití možnosti navrhnout zastavení výkonu rozhodnutí dle §268 o.s.ř. nebo nepodání návrhu na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí dle §267 o.s.ř. za situace, kdy je nařízen výkon rozhodnutí postižením dlužníkovu majetku, ač je povinným třetí osoba.

Pokud se účinky procesního jednání dlužníka dají srovnávat s právním jednáním, je třeba vyslovit se i pro jejich odporovatelnost. Jestliže dlužník např. úmyslně opomene podání žaloby v prekluzivní lhůtě, nebo se bez omluvy nedostaví na jednání, lze to srovnat s prominutím dluhu (§ 1995 NOZ).¹⁷² Účelem odporovatelnosti není postihnout (jen) jednání samo o sobě, ale především účinky, které vyvolává.¹⁷³ Nutností je samozřejmě splnění ostatních podmínek nutných pro prohlášení opominutí za relativně neúčinné.

¹⁶⁹ ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 283.

¹⁷⁰ tamtéž.

¹⁷¹ takto již §13 odst. 2 zákona č. 36 ř. z. z roku 1884: Za podmínek stanovených §§ 2 a 3 může být odporováno i „nálezu civilního soudce, jenž vynesel byl proti dlužníkovi následkem toho, že buď zcela opominul se brániti nebo že některého útočného neb obranného prostředku jemu po ruce jsoucího nijak neužil nebo že ho neužil řádně“ OTT., E. na s. 61 výslovně poukazuje především na rozsudek pro zmeškání. Stejně i Rozh. NS ČSR z 5.3.1925, sp. zn. Rv I 1978/24, Sb. Vážný č. 4781.

¹⁷² HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 10, Marg. 14.

¹⁷³ HENCKEL, *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 11, Marg. 14, který cituje Rozsudek BGH z 5.4.2001, sp. zn. IX ZR 216/98 „Angefochten wird die gläubigerbenachteiligende **Wirkung, die durch eine Rechtshandlung verursacht wird**. Die Handlung bestimmt zwar den Urheber und die Verantwortlichkeit mit. Zurückzugewähren ist aber nach Maßgabe des § 37 Abs. 1 KO der eingetretene **Erfolg** als solcher.“

5.3. Zkrácení věřitele – objektivní stránka odporovatelnosti

5.3.1. Kdy lze hovořit o zkrácení věřitele

Ustanovení §589 NOZ, §42a OZ umožňují odporovat pouze takovým jednáním, které zkracují uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele. §235 InsZ navíc postihuje i taková jednání, která věřitele sice nezkracují, ale upřednostňují některé věřitele před dalšími. Nyní bude vysvětleno, co se vlastně rozumí pojmem „zkrácení“, jak jej interpretuje česká, německá a rakouská literatura a judikatura.

Předně je třeba zdůraznit, že zkrácení věřitele je objektivním předpokladem odporovatelnosti, který je nutné odlišovat od zkracujícího úmyslu dlužníka. Ač se to může zdát samozřejmé, tak znění §42a OZ tento podstatný rozdíl zdatně zamlžuje. V odst. 2 zákon nejprve mluví o úmyslu věřitele zkrátit jako o první variantě odporovatelného jednání, zatímco za čárkou najednou užívá pojmu zkrácení věřitelů jako skutečnosti, která již nastala. Z toho by se mohlo zdát, že k odporovatelnosti stačí úmysl zkrátit věřitele (subjektivní stránka), aniž k tomu skutečně (objektivně) došlo.¹⁷⁴ Jak podotýká Knapp¹⁷⁵, takový výklad by byl v rozporu s prvním odstavcem, který lze chápat jako legální definici odporovatelnosti. Z toho vyplývá, že zkrácení věřitele je *conditio sine qua non* skutkové podstaty odporovatelnosti. Pokud není prokázáno, že k němu došlo, nelze se domáhat vyslovení relativní neúčinnosti jednání dlužníka, přestože tím chtěl zkrácení docílit. Zlý úmysl nestačí¹⁷⁶.

§589 NOZ pojem zkrácení nijak nevymezuje, vodítko lze nalézt až v §592, který uvádí za jakých podmínek jsou odporovatelná dlužníková opominutí. Kritériem je důsledek, jaké má konkrétní jednání pro dlužníkův majetek, který může sloužit věřitelům k uspokojení jejich pohledávek. První podmínkou tedy je, že se jednání týká majetku dlužníka, který je možné postihnout výkonem rozhodnutí¹⁷⁷, resp. které by v případě úpadku dlužníka patřil do majetkové podstaty¹⁷⁸. Druhým předpokladem je skutečnost, že majetek, který dlužník má, je k (plnému) uspokojení pohledávek věřitelů nepostačující. Pokud má dlužník i jiný majetek, na který věřitel může vést výkon rozhodnutí, nemůže odporovat jednání, které se týká jiného předmětu. Tato podmínka vyplývá ze subsidiární povahy¹⁷⁹ odporovatelnosti. K prokázání toho, že majetek dlužníka nestačí k uspokojení pohledávky věřitele, není nutné, aby již věřitel proti

¹⁷⁴ dřívější §30 č. 1 konkursního a §2 č. 1 odpůrčího řádu z r. 1931 však např. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, III...*, s. 54. vykládal tak, že ke zkrácení objektivně dojít nemusí, úmysl zkrátit stačí. shodně i VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 595.

¹⁷⁵ KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 381-2.

¹⁷⁶ shodně HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §133 Marg. 16. „Die Benachteiligung muss tatsächlich eingetreten und nicht nur gewollt gewesen sein.“

¹⁷⁷ §§321 a 322 o.s.ř., §207 InsZ.

¹⁷⁸ VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 170.

¹⁷⁹ VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 605.

dlužníkovi zahájil vykonávací řízení, které nevedlo k uspokojení jeho pohledávky, nýbrž stačí, že neúspěch výkonu lze předpokládat. Starší odpůrcí řády takové ustanovení obsahovaly výslovně¹⁸⁰, dnešní právní úprava k tomu však mlčí.¹⁸¹ Přesto se domnívám, že z důvodů hospodárnosti by nebylo spravedlivé po věřiteli požadovat, aby proti dlužníkovi vedl výkon rozhodnutí za okolností, kdy je zřejmé, že by nebyl úspěšný.¹⁸² Tento názor zaujal i rakouský BGH¹⁸³, který výslovně řekl, že stačí, pokud věřitel prokáže, že neúspěch výkonu rozhodnutí je pravděpodobný. Věřitel tudíž není povinen podstupovat exekuční řízení jen proto, aby tento neúspěch skutečně prokázal.

Dle NS dlužníkova právní jednání zkracují pohledávku věřitele zejména tehdy, jestliže vedou ke zmenšení jeho majetku.¹⁸⁴ To vyplývá i ze samotného znění §42a odst. 3, §595 odst. 1 NOZ, který předpokládá, že z dlužníkova majetku něco „ušlo“. Pod majetek dlužníka lze zařadit všechny věci a majetková práva, která mohou sloužit k náhradnímu uspokojení věřitele v rámci výkonu rozhodnutí. Nespádají sem tudíž pouze hmotné věci, ale i majetková práva, tzn. především pohledávky. Ke zmenšení majetku však dochází i tak, že jiné osoby odporovatelným jednáním naopak proti dlužníkovi nějaká majetková práva nabudou, nebo jim jsou již existující práva zajištěna, či přinejmenším zachována (§592 NOZ).

Termín zkrácení nelze vykládat úzce a omezit jeho význam pouze na právní následek jednání spočívající v úbytku majetku, tj. zkrácení v užším slova smyslu (německá a rakouská právní věda užívá termín „*Verkürzung*“ což je v překladu doslova zkrácení). Účelem odporovatelnosti je chránit věřitele před jednáním, která ohrožují vyhlídky na uspokojení jejich pohledávek. Odporovatelnost má tedy svůj význam tehdy, pokud nebýt odporovatelného jednání, dosáhli by věřitelé uspokojení. Z pohledu věřitelů jsou tudíž nežádoucí všechna jednání, kterými je možnost uspokojení jejich pohledávek zmařena, snížena či ohrožena.¹⁸⁵ Německé i rakouské odpůrcí právo proto jako objektivní znak odporovatelnosti nevyžaduje „zkrácení“, ale pojem „*Benachteiligung*“, který lze přeložit jako znevýhodnění. Což je pojem obsáhlejší než zkrácení. Protože se však jedná o pojem v českém právu zažitý, užívám jej i já v této práci, jeho význam je však třeba chápat v uvedeném širším slova smyslu.

¹⁸⁰ §9 z.č. 64/1931 sb. z. a n. odpůrcího řádu, §8 z. č. 337/1914 ř.z. odpůrcího řádu, §32 z. č. 36/1884.

¹⁸¹ naopak německé i rakouské právo požadují pouze předpoklad, že výkon rozhodnutí nepovede k uspokojení.

¹⁸² shodně STEINBACH, E. *Kommentar...* s. 128.

¹⁸³ Rozsudek OGH 22.11.1995, sp. zn. 1 Ob 627/95 „...*der Beweis einer Befriedigungsverletzung schon dann als erbracht anzusehen ist, wenn die Aussichtslosigkeit der anstehenden Exekutionsführung wahrscheinlich ist: Der Gläubiger muß eine voraussichtliche erfolglose Exekution nicht etwa dazu betreiben, um dadurch den Beweis der Uneinbringlichkeit anzutreten.*“

¹⁸⁴ např. rozsudek NS z 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001.

¹⁸⁵ Rozsudek BGH z 20. 11. 2008, sp. zn. IX ZR 130/07. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu InsO, § 129. Dostupná na: < <http://www.insolvenzrecht.de/inhalte/materialien/rege-inso-1992/#rz874>>.

Kontroverzí otázkou je, zda je možné odporovat jednání, kterým nedochází k úbytku majetku (ať už ve formě zmenšení aktiv, či navýšení pasiv), ale v jehož důsledku nedojde ke zvětšení, ač nebyť jednání dlužníka, bylo by k němu došlo. Tomuto problému se budu věnovat v závěru této kapitoly.

5.3.2. Příčinná souvislost

Konkrétní jednání je odporovatelné pouze v případě, že právě ono vedlo ke zkrácení věřitele. Jinými slovy, pokud by ke zmenšení majetku dlužníka vedlo i bez tohoto jednání, není odporovatelné. Dalším předpokladem je tedy příčinná souvislost mezi jednáním dlužníka (či jiných osob) a negativním dopadem na jeho věřitele.

Tento objektivní znak odporovatelnosti se projevuje dvojitým způsobem. Za prvé není zkrácení věřitelů dáno tam, kde by věřitelé i bez konkrétního jednání dlužníka nedosáhli většího uspokojení.¹⁸⁶ To se týká především úkonů, kterými dlužník disponuje s majetkem vyloučeným s výkonu rozhodnutí. A druhá (rozšiřující) funkce spočívá v tom, že je nutné zohlednit všechny okolnosti vyvolané odporovatelným jednáním, které následně vedou ke zkrácení věřitele.¹⁸⁷ Účelem odporovatelnosti není právně postihovat samotné jednání dlužníka či jiných osob, ale negativní právní účinky, které vyvolává. K tomu někdy stačí jedno jednání, ale častěji se bude jednat o více úkonů, které společně zkrácení věřitele způsobí. Pro účely splnění objektivní podmínky odporovatelnosti, tj. zkrácení věřitele, je proto nutné zkoumat tato jednání jako celek, neboť jednotlivé úkony bude často spojovat společný hospodářský cíl.¹⁸⁸ Tento postup umožňuje odporovat i tzv. nepřímému zkrácení věřitele.

¹⁸⁶ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 68, Marg. 131. RGZ 150, 42. Takto např. německý říšský soud (RG) neshledal zkrácení věřitele v jednání dlužníka, který své manželce postoupil svůj nárok na důchod. Ta jej měla využít a skutečně využila na zaopatření výživy sebe a svých dětí. RG dospěl k závěru, že nebyť postoupení pohledávky, tak by dlužník důchod využil stejným způsobem jak učinila jeho manželka, tj. na zaopatření své rodiny.

¹⁸⁷ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 66, Marg. 129.

¹⁸⁸ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 31, Marg. 52.

5.3.3. Přímé versus nepřímé zkrácení

Německá i rakouská právní věda rozlišuje dva způsoby zkrácení věřitele. První variantou je zkrácení přímé,¹⁸⁹ k němuž dochází již na základě samotného právního jednání.¹⁹⁰ Např. uzavře-li dlužník jako prodávající kupní smlouvu, jsou věřitelé již účinností smlouvy zkráceni, pokud sjednaná kupní cena nedosahuje hodnoty věci, neboť závazek dlužníka není vyrovnán rovnocennou pohledávkou vůči kupujícímu.¹⁹¹ Tím dochází ke ztrátě na dlužníkově majetku ve výši rozdílu hodnoty prodávané věci a kupní ceny, kterou je kupující povinen dlužníkovi zaplatit. K majetkové újmě dochází přímo již účinností smlouvy. Pokud však kupní cena odpovídá hodnotě prodané věci, nelze hovořit o přímém zkrácení dlužníkovy majetku, pokud je kupující solventní a nárok dlužníka prosaditelný. A už vůbec ne, pokud dlužník svému závazku dostojí. Pokud dlužníkův závazek spočívá v plnění ze hry nebo sázky, jedná se o naturální obligaci, kterou nelze soudně prosadit, nedochází tím tudíž ke zkrácení možnosti uspokojení pohledávek věřitelů. K tomu by mohlo dojít až tím, že dlužník takový závazek splní.¹⁹²

K nepřímému zkrácení věřitele naproti tomu nedochází již v důsledku právního jednání, ale je třeba ještě dodatečných okolností. Příkladem je zcizení věci za ekvivalentní protiplnění, pokud má dlužník úmysl (druhé straně známý), získanou kupní cenu použít tak, aby se z ní věřitelé nemohli uspokojit.¹⁹³ Např. když dlužník prodá svou cennou knihovnu a uteče do ciziny.¹⁹⁴ Dodatečné okolnosti však musí být vyvolané dlužníkovým jednáním.¹⁹⁵ Cestou odporovatelnosti jednání, která ke zkrácení věřitele nevedou přímo, ale oklikou, je umožněno postihovat i tzv. ekvivalentní právní jednání.

Touto problematikou se zabýval i Pulkrábek¹⁹⁶, který podrobil kritice judikaturu českého Nejvyššího soudu, jež za odporovatelné považuje pouze přímo zkracující právní jednání dlužníka ve výše uvedeném užším slova smyslu¹⁹⁷ Pulkrábek vychází z toho, že ke zhoršení věřitelova postavení může vést nejen zmenšení celkové hodnoty majetku dlužníka, nýbrž i změna jeho skladby. Jako příklad uvádí prodej nemovitosti, za kterou dlužník obdrží

¹⁸⁹ Německo výslovně v §3 odst. 2 AnfG.

¹⁹⁰ Rozsudek BGH z 15.12.1994 - IX ZR 153/93.

¹⁹¹ HENCKEL, W. *Anfechtung...*, §129, s. 49, Marg. 92.

¹⁹² tamtéž, s. 50, Marg. 93.

¹⁹³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu InsO. BT-Drucks. 12/2443, s. 157.

dostupná: < <http://www.insolvenzrecht.de/inhalte/materialien/rege-into-1992/#rz874>>

¹⁹⁴ KOZIOL, H., WELZER, R. *Grundriß des bürgerlichen Rechts*. Band I. Wien, 1983, s. 373. cit. dle PULKRÁBEK, Z. *Odporovatelnost...* pozn. č. 19.

¹⁹⁵ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 67, Marg. 129.

¹⁹⁶ PULKRÁBEK, Z. *Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů*. Právní rozhledy, 2009, č. 21, s. 753n.

¹⁹⁷ rozsudky NS z 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007, z 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006, z 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.

ekvivalentní kupní cenu. Zhoršení postavení věřitele spočívá v tom, že peníze jsou oproti nemovitosti pro věřitele hůře dohledatelné a hrozí větší riziko, že se někam „zašantročí“. Autor však správně poukazuje na to, že výhodnost či nevýhodnost daného jednání se ukáže až *ex post*. Takto na věc nahlízejí i německé a rakouské soudy. Závěr, že objektivně došlo ke zkrácení věřitele, je třeba zjišťovat v okamžiku rozhodování o odpůrčí žalobě. Nestací, že na místo nemovitosti obdržel dlužník peníze, které může utratit, darovat či spálit. Podstatné je, že nejpozději v okamžik posledního soudního jednání je dokázáno, že dlužník dříve obdrženou protihodnotu již skutečně nemá.¹⁹⁸ Kupní či jiná úplatná smlouva s ekvivalentními plněními sama o sobě věřitele nezkracuje, ale pokud později ke zkrácení došlo, byla jeho příčinou.

K tomuto progresivnímu závěru dospěl již Nejvyšší soud ČSR¹⁹⁹, který si zaslouží přímo citovat: *„Zkrácení odporujícího věřitele jest předpokladem odpůrčího nároku v tom smyslu, že odporování jest způsobilé přivoditi buď úplné nebo částečné uspokojení odporujícího věřitele anebo je alespoň ulehčiti neb uspíšiti. Lhostejno, zda zmenšení vyhlídky věřitelů na uspokojení bylo tu již předem, když došlo k odporovatelnému jednání, či zda nastalo teprve pozdějším jednáním dlužníka. Otázku, zda jest tu zkrácení věřitelů, není posuzovati podle doby, kdy došlo k odporovatelnému jednání, nýbrž podle doby, kdy bylo odporováno.“*

Rozhodnutí výslovně uvádí, že argument žalovaného odpůrce zakládající se na tvrzení, že cena, kterou za koupenou věc zaplatil, odpovídala její hodnotě a tudíž nelze hovořit o zkrácení věřitele, neuznává právní povahu ani zákonné náležitosti odpůrčího nároku dle §2 OŘ. K naplnění podmínek odporovatelnosti dle soudu stačí: *„když bezúčinnost kupu zvýší možnost sáhnouti k cíli vedení exekuce na takové majetkové části, které odporovatelným jednáním z dlužníkovu majetku již vyšly, a když přivodí pro věřitele příznivější situaci než byla před odporováním.... Je zcela lhostejno, zda dlužníkům smluvník něco kupem získal, zda byl nějak obohacen, či zda zaplatil za koupenou věc plnou cenu.“*

Toto rozhodnutí se zabývá dvěma objektivními požadavky odporovatelnosti, které výslovně rozlišuje rakouský OGH²⁰⁰ a jež nejvíce charakterizují tento institut. První podmínkou je zmíněné objektivní zkrácení věřitele a druhou je nutnost prokázat, že odporovatelností je možné²⁰¹ dosáhnout alespoň částečného uspokojení věřitelovy pohledávky²⁰². K definici

¹⁹⁸ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §129, s. 75, Marg. 141. V případě zahájeného insolvenčního řízení je rozhodující okamžik, od kdy je dlužník omezen v dispozici se svým majetkem. Pokud totiž např. získané peníze daruje jiné osobě, jedná se o jednání neúčinné ex lege (§111 odst. 3 InsZ).

¹⁹⁹ např. Rozh. z 16.7.1925, sp. zn. Rv I 1156/25, Vážný 5185, s. 74. Vážný č. 10691, 12148, nebo 17376.

²⁰⁰ Rozsudek OGH z 22.11.1995, sp. zn. I Ob 627/95.

²⁰¹ stačí, že úspěšnost je pravděpodobná *„genügt es schon, daß die damit bewirkte Verbesserung der Befriedigungsaussichten auch nur wahrscheinlich ist“*

²⁰² V němčině *„Befriedigungstauglichkeit“*, který lze do češtiny přeložit asi jako schopnost nebo způsobilost uspokojit (věřitele).

zkrácení je tudíž třeba přistupovat od konce – neposuzuje se, jaký byl účinek právního úkonu v době, kdy byl učiněn, nýbrž jaký účinek bude mít odpor.²⁰³ Splnění objektivních podmínek je tedy třeba zkoumat *ex post*²⁰⁴, což OGH ale reguluje požadavkem předvídatelnosti odporovaného jednání, tzn. *ex ante*.²⁰⁵

Jak uvádí Pulkrábek, připuštění odporovatelnosti ekvivalentních právních úkonů lze dosáhnout uplatnění odporovatelnosti především v případech jednání tzv. „na oko“.²⁰⁶ Z důkazního hlediska je pro dlužníka výhodnější do smlouvy uvést kupní cenu, přestože k převodu dojde bezúplatně. Věřitel však bude těžko prokazovat, zda dlužník jako kupující sjednané protiplnění obdržel. Tím, že bude možné odporovat i samotné kupní smlouvě (byť neplatné pro nedostatek vážnosti projevu vůle), z důvodu, že v jejím důsledku došlo k znemožnění provedení výkonu rozhodnutí na prodanou věc, nebude muset věřitel prokazovat, že ve skutečnosti došlo k bezúplatnému převodu. Ke splnění objektivní podmínky odporovatelnosti totiž bude stačit, že dlužník (jako kupující) smluvené protiplnění nemá. K odporovatelnosti ekvivalentních jednání však bude nutné splnění subjektivních podmínek.

5.3.4. Odporovatelnost vzdání se práva

Otázkou je, zda lze odporovat pouze zmenšení majetku, který už dlužník měl, nebo i majetku budoucího. Může být prohlášeno za neúčinné jednání, kterým dlužník zamezí obohacení svého majetku? Tohoto problému se dotýká pouze druhá věta §592 NOZ, dle které je možné odporovat odmítnutí dědictví dlužníkem. Tím, že dlužník dědictví odmítne, zamezí tím nárůstu svého majetku o majetek zůstavitele, z něhož by se poté mohli věřitelé uspokojit. To, že má dlužníkovo jednání pro dědice negativní následky je tedy zřejmé.

Současný rakouský odpůrčí řád ve svém §7 (AnfO) umožňuje odporovat opominutí dlužníka přijmout dědictví, stejně je však samozřejmě možné odporovat jednání, kterým dlužník dědictví výslovně odmítne. Totéž platí pro odporovatelnost nepřijetí dědictví v průběhu insolvenčního řízení (§36 InsO)²⁰⁷. K rozdílnému názoru však dospěli němečtí zákonodárci,

²⁰³ PULKRÁBEK, Z. *Odporovatelnost...*, (BECK-Online).

²⁰⁴ „Ob die (objektive) Nachteiligkeit der angefochtenen Rechtshandlung für den (die) Gläubiger vorliegt, ist nach der Sachlage bei Schluß der Verhandlung erster Instanz im Anfechtungsprozeß zu prüfen.“

²⁰⁵ „Dabei ist festzustellen, ob sich die angefochtene Rechtshandlung des Schuldners für dessen Gläubiger tatsächlich nachteilig ausgewirkt hat und, bejahendenfalls, ob diese Nachteiligkeit bei Vornahme der Rechtshandlung objektiv vorhersehbar war.“

²⁰⁶ na toto riziko poukazuje i BLAŽEK, S. Je možno odporovat úplatným právním úkonům? *Obchodní právo*. 1996, č. 10, s. 13.

²⁰⁷ §7 AnfG i §36 InsO obsahují totožné znění: „Als Rechtshandlungen sind auch Unterlassungen des Schuldners anzusehen, durch die er ein Recht verliert oder durch die gegen ihn vermögensrechtliche Ansprüche begründet, erhalten oder gesichert werden. Das gleiche gilt für die Unterlassung der Antretung einer Erbschaft.“

neboť ani odpůrcí zákon (AnfG), ani insolvenční řád (InsO) odporovatelnost odmítnutí dědictví nepřipouští.

Např. Hirte argumentuje tím, že dědictví sice na dědice přechází okamžikem smrti zůstavitele, ale pouze pokud není odmítnuto. Pokud se tak stane, platí stav, jako by dědic nikdy nedědil (§ 1953 BGB, shodně § 1486 NOZ). Odmítnutí dědictví tudíž není vzdáním se již nabytého práva, nýbrž pouze nabídnutého práva. Dle §83 InsO se navíc jedná o osobnostní právo dlužníka, které za něj nemůže vykonat jiná osoba (ani insolvenční správce)²⁰⁸. Přestože právní věda uznává, že tím jsou věřitelé dotčeni, nepovažuje odmítnutí dědictví (stejně jako přijetí předluženého dědictví) za odporovatelné.²⁰⁹

Pokud jde o nárok dědice na povinný díl, argumentuje BGH²¹⁰ poukazem na §852 ZPO (občanského soudního řádu), dle něhož podléhá exekuci až od okamžiku, kdy byl přiznán pravomocným soudním rozhodnutím nebo smlouvou, jedná se tedy o nárok podmíněný a tudíž omezený. Pokud dojde k odmítnutí dědictví, nelze nárok na povinný díl zhodnotit. I před splněním odkládací podmínky jej lze však postoupit na jinou osobu (§2317 odst. 2 BGB), pokud se tak stane, jedná se dle názoru BGH již o odporovatelné právní jednání.²¹¹

Rakouská literatura²¹² se dříve k odporovatelnosti odmítnutí dědictví stavěla také negativně, a to ze stejných důvodů²¹³. Rakouský OGH²¹⁴ se však rozhodl nelpět na doslovném znění zákona a vyslovil se pro přípustnost odporovatelnosti: „*Je sice pravda, že některé předměty jsou z exekuce vyloučené, smysl takového omezení však spočívá v povaze takových věcí. Pokud je překážkou exekuce pouze skutečnost, že se dlužník opominul dovolat svého nároku na povinný díl (přeneseně na české právní prostředí: odmítnul tento nárok), je na místě umožnit věřitelům odporovatelnost takového jednání...*“

Přístup rakouského OGH je očividně méně formalistický. Nárok na povinný díl je majetkovým nárokem, se kterým dědic může disponovat jako s jinými pohledávkami. Pokud je jeho postoupení na jinou osobu odporovatelné, není zde důvod proč bránit jeho odmítnutí

²⁰⁸ §83 odst. 1 InsO: „Ist dem Schuldner vor der Eröffnung des Insolvenzverfahrens eine Erbschaft oder ein Vermächtnis angefallen oder geschieht dies während des Verfahrens, so steht die Annahme oder Ausschlagung **nur dem Schuldner** zu.“

²⁰⁹ HIRTE, H. *Insolvenzordnung*... §129, Marg. 100.

²¹⁰ Rozsudek BGH, z 8.7.1993, sp. zn. IX ZR 116/92.

²¹¹ „Wird ein Pflichtteilsanspruch vor vertraglicher Anerkennung oder Rechtshängigkeit abgetreten, scheidet eine Anfechtbarkeit nicht an fehlender Gläubigerbenachteiligung...“

²¹² např. EHRENZWEIG, A. také WEISS in KLANG 2. Vyd. 3. svazek, s. 863. cit. dle KÖNIG, B. *Anfechtung*..., s. 24, Pozn. 81.

²¹³ §291 staršího znění exekučního řádu (Exekutionsordnung) podmiňovalo exekuční zabavení povinného dílu jeho soudním uplatněním nebo smluvním uznáním, tzn. stejně jako německý ZPO. Novelou EO z r. 1991 bylo takové omezení ale zrušeno. viz KOZIOL, H., BOLLENBERGER, R. in BUCHEGGER, W. BARTSCH, R. a kol. *Österreichisches Insolvenzrecht: Kommentar*. Svazek 1: §§ 1-43, 4. vyd. Wien; New York: Springer, 2009. s. 524, §36, Marg. 7.

²¹⁴ Rozsudek OGH SZ 15/233, cit. dle KÖNIG, B. *Anfechtung*..., s. 25, Marg. 37. stejně Rozsudek OGH z 7.1.1954, sp. zn. 2 Ob 584/53.

dlužníkem, který tím sleduje znemožnění exekuce na tento majetek ze strany věřitelů. V dalším rozhodnutí OGH²¹⁵ byl proto stejně jako ze strany odborné literatury²¹⁶ tento názor potvrzen.

Je však třeba rozlišovat odmítnutí (opominutí jej přijmout dle §799 ABGB) a vzdání se dědictví (ve prospěch jiného dědice dle §1490 NOZ), k němuž dochází po smrti zůstavitele od zřeknutí se dědického práva (§1484 NOZ, §551 ABGB) ještě za života zůstavitele. Dispozici s dědickým podílem po smrti zůstavitele lze dle rakouských autorů odporovat vždy. Pokud by se dlužník jako tzv. presumptivní dědic²¹⁷ chtěl svého dědického práva zřeknout již předem,²¹⁸ nelze takovému jednání odporovat. Důvodem je skutečnost, že před smrtí zůstavitele se nedá hovořit o tom, že by z dlužníkovy majetku něco ušlo.

Současný český OZ zřeknutí se dědického práva za života zůstavitele neumožňuje, což NOZ mění a inspirací mu je právě §551 ABGB. Důvodová zpráva se k odporovatelnosti takového jednání dlužníka staví negativně. Argumentuje právě tím, že „*zůstavitel účinností smlouvy (se zůstavitelem) nenabývá žádné obohacení a presumptivní dědic se žádného majetku nezavazuje, protože jeho dědické právo v době uzavření smlouvy ještě neexistuje. Proto se věřitelé presumptivního dědice nemohou dovolávat její neúčinnosti cestou odpůrčího práva.*“ Pokud by se presumptivní dědic vzdal svého práva za odbytné, úplatu nebo jiné protiplnění, jedná se již o jednání odporovatelné.

Dle mého názoru si takové odůvodnění protiřečí, neboť v jednom případě odporovatelnost odmítá a ve druhém připouští, přitom rozdíl je pouze v bez/úplatnosti. Odůvodnění se navíc vůbec nevypořádává s prvním argumentem, a sice že dlužník se nemůže zbavit majetku, ke kterému v době uzavření smlouvy nemá žádné právo. Pokud hned v další větě výslovně připouští odporování úplatnému zřeknutí se dědického práva, tak tím implicity říká, že zde k úbytku majetku na straně dlužníka došlo, jinak totiž odporovatelnost není možná. Fakticky je tomu ale právě naopak, neboť pokud dlužník získá nějaké protiplnění, tak zde (v tu chvíli) nedochází k úbytku, ale k obohacení jeho majetku. Pokud má být tedy připuštěna odporovatelnost úplatného zřeknutí se dědického práva, tím spíše by mělo být umožněno odporovat i zřeknutí se jej bez nároku na jakéhokoli protiplnění.

Co se týče názoru, že dědické právo dlužníka v době uzavření smlouvy (tzn. za života zůstavitele) ještě neexistuje, tak to je sice pravda, ale v případě nepominutelných dědiců to nelze až tak radikálně popřít. Pokud totiž na jejich straně nedojde k takovému jednání, které by

²¹⁵ Rozsudek OGH z 27.10.1954, sp. zn. 3 Ob 725/54.

²¹⁶ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, cit. v pozn. č. 99 (s. 27) např.: KOZIOL, Gläubigeranfechtung bei Unterlassung der Geltendmachung des Pflichtteils und bei Erbverzicht. *Juristische Blätter*, 1974, s. 404. nebo KRALIK in EHRENZWEIG, A. *Systém des österreichischen allgemeinen Privatrechts IV- Das Erbrecht*, 1983, s. 49. a další

²¹⁷ nebo také čekatel dědického práva – viz. Důvodová zpráva k návrhu NOZ, 04/ 2009, §1343, s. 320.

²¹⁸ což je možné učinit smlouvou se zůstavitelem (§1484 NOZ, §551 ABGB).

odůvodnilo jejich vydědění, tak tyto osoby dědit budou²¹⁹, neboť je zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti (§1492 NOZ) nemůže opominout. Proto se také nazývají nepominutelní dědicové.

Důležité je si však připomenout úkol a povahu odpůrčího práva. Odporovatelností mohou věřitelé docílit toho, že jednání dlužníka, jenž zkracuje či ohrožuje vyhlídky na uspokojení jejich pohledávek vůči dlužníkovi, bude vůči nim prohlášeno za relativně neúčinné. Odporovatelnost má místo pouze tehdy, pokud došlo k úbytku majetku dlužníka, na který by bylo možné vést výkon rozhodnutí. Je nesporné, že v okamžiku uzavření smlouvy se zůstavitelem, nelze předem s jistotou říci, zda a v jakém rozsahu bude dlužník dědit. Zůstavitel během svého života může všechn svůj majetek klidně utratit, nebo se dlužník nápadu dědictví nemusí ani dožít. Pokud ale zůstavitel zemře a dlužník nebude nic dědit pouze proto, že se svého dědického práva předem zřekl, tak není pochyb o tom, že ke zkrácení věřitelů došlo a že příčinou toho bylo jednání dlužníka. Domnívám se tedy, že situace je srovnatelná s tou, kdy dlužník odmítá dědictví (resp. se jej vzdává ve prospěch jiné osoby) po smrti zůstavitele. Rozdíl je pouze v tom, že zřeknutí se dědického práva lze odporovat až tehdy, pokud skutečně došlo ke zkrácení věřitele, tj. po smrti zůstavitele.²²⁰ V tuto chvíli je totiž již možné vyčíslit ztrátu, kterou dlužník zřeknutím se dědictví utrpěl (resp. přivodil svým věřitelům). Pro účely odpůrčího práva je tedy nutné na tento problém nahlížet zpětnou optikou.

Odporování dlužníkovu jednání, kterým se vzdává budoucího majetku, může být stejně i postoupení budoucích pohledávek nebo nároku na odměnu za práci, která bude teprve vykonána. I zde nelze hovořit o zkrácení věřitele až do okamžiku, kdy nárok vznikne, tj. např. provedením sjednané činnosti, za kterou dlužníkovi náleží odměna. Pokud může věřitel odporovat postoupení budoucích pohledávek, měl by mít stejně tak možnost odporovat i zřeknutí se dědictví. V obou případech sice v době uzavření smlouvy ještě nedochází ke zmenšení majetku dlužníka²²¹ (může dojít naopak k jeho obohacení o obdržené protiplnění), ale pokud dojde ke vzniku pohledávky, resp. smrti zůstavitele, tak je již zřejmé, že k nějakému úbytku došlo. Pokud by totiž dlužník odporovatelnou smlouvu neuzavřel, pohledávka by příslušela jemu (resp. by mu vzniklo ze zákona právo na povinný díl z pozůstalosti).

Z uvedeného vyplývá, že i dlužník, který se vzdává práv, která v tu chvíli ještě neexistují, tím může poškodit své věřitele. K samotnému úbytku majetku, a tedy zkrácení věřitelů, dojde až v okamžiku, kdy (nebýt odporovatelného jednání dlužníka) by dlužník takové

²¹⁹ samozřejmě pouze za předpokladu, že zůstavitel zanechal nějaký majetek (či dluhy), dědic se smrti zůstavitele dožil, a jsou splněny i další podmínky.

²²⁰ stejně i BARTSCH, POLLAK. *Konkurs-, Ausgleichs- und Anfechtungsordnung, Einführungsverordnung und Geschäftsaufsichtsgesetz – I*, 1937, s.162. cit. dle KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 27, Pozn. 100.

²²¹ např. Rozsudky BGH z 30.1.1997, sp. zn. IX ZR 89/96, z 20.3.2003, sp. zn. IX ZR 166/02.

majetkové právo nabyt. Dle mého názoru je tudíž odporovatelné nejen odmítnutí dědictví (nebo vzdání se ve prospěch jiné osoby), ale stejně tak i zřeknutí se dědického práva dlužníkem ještě za života zůstavitele.

Odporovatelné však není jednání, kterým dlužník ne/využije svůj pracovní potenciál. Věřitelé totiž nemají žádný právní nárok na to, aby dlužník pracoval²²². Jiná je však situace, kdy dlužník práci (určitou činnost, služby apod.) vykonává, ale nedostává za to žádnou či přiměřenou odměnu, ač je to pro obdobné případy jinak obvyklé. Tento případ v Německu řeší procesní předpis (§850h ZPO). Dle tohoto ustanovení mohou věřitelé po osobě, v jejíž prospěch dlužník činnost vykonává, požadovat zaplacení přiměřené odměny. Pokud se příjemce výkonů dlužníka zavázal vyplácet odměnu třetí osobě, mohou se věřitelé z tohoto nároku uspokojit, jako by příslušel přímo dlužníkovi. V českém právu podobné ustanovení chybí, stejných účinků lze ale docílit prostřednictvím odporovatelnosti. Pokud dlužník poskytuje plnění třetí osobě bez jakéhokoliv protiplnění bude takové jednání naplňovat znaky skutkové podstaty §591 NOZ. V případě nepřiměřeně nízkého protiplnění se uplatní obecná skutková podstata §589 NOZ (§42a OZ, nebo zvláštní §240 InsZ).

²²² HIRTE, H. *Insolvenzordnung*..., §129, Marg. 96.

6. Dodatečné podmínky odporovatelnosti

6.1. Úmyslně zkracující právní jednání

Aktuální právní úprava §42a OZ umožňuje odporovat pouze právnímu jednání dlužníka, která učinil v úmyslu zkrátit své věřitele. Kromě negativního důsledku jednání spočívajícím ve zkrácení věřitelů, je tedy zapotřebí ještě subjektivních podmínek. NOZ vyžaduje subjektivní předpoklady pouze v §590 odst. 1, zatímco k odporovatelnosti jednání dle §590 odst. 2 a §591 stačí splnění objektivních znaků. Insolvenční zákon se úmyslně zkracujícím právním jednáním věnuje (překvapivě) až v poslední skutkové podstatě §242. Další dvě jeho skutkové podstaty (§§240 a 241) jsou koncipované jako objektivní, což je však oslabeno výjimkami v §240 odst. 4 písm. d) a §241 odst. 5 písm. b).

Zmíněné skutkové podstaty postihují jednání, kterými dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, přičemž tento úmysl byl druhé straně znám (§590 odst. 1 a) NOZ) nebo jí vzhledem ke všem okolnostem znám musel být (§590 odst. 1 b) NOZ). Věřitel musí subjektivní stránku odporovatelnosti prokázat, pouze v případě osob blízkých (resp. osob tvořících s dlužníkem koncern § 242 odst. 2 InsZ) zákon znalost úmyslu předpokládá. Je pak na těchto osobách, aby vyvratitelnou domněnku vyvrátily.

Pokud měly úmysl zkrátit věřitele obě smluvní strany, nejedná se dle judikatury NS²²³ o úkon odporovatelný, nýbrž pro rozpor s dobrými mravy neplatný podle § 39 ObčZ.

6.1.1. Úmysl dlužníka jako subjektivní stránka odporovatelnosti

Úmysl dlužníka se musí zakládat na vědomosti, že svým jednáním zkracuje své věřitele, nebo alespoň vědomí možnosti takového zkrácení²²⁴. Stačí úmysl obecný²²⁵, což znamená, že nemusí směřovat k poškození konkrétních věřitelů, stačí dokonce, že si je dlužník vědom toho, že může poškodit věřitele budoucí²²⁶. Stejně tak se úmysl dlužníka nemusí vztahovat k nějaké konkrétní pohledávce.

Pro upřesnění náležitostí úmyslu dlužníka je užitečné vypomoci si prvorepublikovou judikaturou NS ČSR, který se zabýval např. otázkou, zda je třeba ke zkrácení úmyslu přímého, nebo stačí úmysl nepřímý. Dospěl k závěru druhému, tj. že dlužníkův úmysl nemusí směřovat přímo ke zkrácení věřitele, nýbrž stačí, když si dlužník sice za konečný cíl vytknul něco jiného

²²³ Rozsudky NS z 9.6.2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/1999, z. 26.4.2001, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000, z 3. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2684/2007, z 3.5.2011, sp. zn. 22 Cdo 141/2009. Tento názor je však dle mého názoru dosti zjednodušený.

²²⁴ Rozh. NS ČSR z 23.6.1925, sp. zn. Rv I 782/26, Sb. n.s. Vážný 5145.

²²⁵ HULMÁK, M. *Odporovatelnost právních úkonů v českém právu...*, s. 563.

²²⁶ Rozh. NS ČSR z 5.10.1926, sp. zn. Rv I 442/26, Sb. n.s. Vážný 6332.

(než poškození věřitelů), ale byl si přitom vědom, že ke zkrácení věřitelů může dojít.²²⁷ *Dolus eventualis* je dán i tehdy, pokud si dlužník zkrácení věřitelů sice nepřál, ale přesto jednal²²⁸, neboť to značí, že byl s důsledkem svého jednání srozuměn.

Dle názoru NS ČSR nelze z vědomosti dlužníka o jeho předlužení, jednoznačně odvodit úmysl poškodit svým jednáním věřitele.²²⁹ K takovému závěru musí ještě přistoupit další okolnosti. Naopak současná judikatura německého BGH z vědomosti dlužníka o své platební neschopnosti na úmysl dlužníka zpravidla usuzuje.²³⁰ Správnější se zdá být stanovisko BGH.

Pro posuzování subjektivní stránky odporovatelnosti má význam rozlišování plnění na kongruentní a inkongruentní. Pokud dlužník plní svůj závazek vůči odpůrci, který vznikl způsobem, jemuž nelze odporovat, jedná s cílem tento závazek splnit, prostě proto, že je k tomu povinen. Jedná se o tzv. kongruentní krytí²³¹, tj. plnění, na než má příjemce v dané výši a čase nárok. Byť k plnění došlo již za okolností, kdy je zřejmé, že tím bude znemožněno splnění pohledávek ostatních věřitelů dlužníka, nejedná se o odporovatelné jednání. Mimo insolvenční právo totiž platí zásada priority, dlužník není povinen rozdělit svůj majetek mezi věřitele tak, aby každý dostal aspoň něco. Stejně tak by nebylo spravedlivé po takovém věřiteli požadovat, aby se velkoryse vzdal části svého nároku ve prospěch ostatních dlužníkových věřitelů. Jak říká Steinbach, „*bdělým věřitelům nesmí být odepřen výtěžek jejich svědomitosti (péče)*“.²³²

Jiná je ale situace, když dlužník plní na zatím nesplatný dluh, nebo otálí se splněním již splatných pohledávek do okamžiku, než se stane splatnou právě pohledávka odpůrce, kterou poté opravdu splní.²³³ Z takového jednání lze již usuzovat na to, že dlužník svým jednáním sledoval právě poškození ostatních věřitelů, přestože jeho jednání by za jiných podmínek nebylo možné odporovat. Skutkovou podstatu zvýhodňování věřitele zná totiž pouze úpadkové právo (§241 InsZ), které je ovládáno právě zásadou poměrného uspokojení věřitelů.

Pokud tedy dlužník plní již existující (neodporovatelný) závazek (tzv. kongruentní plnění), je třeba k prokázání jeho úmyslu ještě existence dodatečných okolností. Pokud není úmysl prokázán, nelze tomuto jednání mimo insolvenční řízení odporovat. Naproti tomu v případě plnění inkongruentního, kdy dlužník poskytuje odpůrci plnění, ač k tomu není

²²⁷ např. Rozh. NS ČSR z 4.2.1926, sp. zn. Rv II 761/25, Sb. n.s. Vážný 5732.

²²⁸ Rozsudek BGH z 13. 4. 2006, sp. zn. IX ZR 158/05.

²²⁹ Rozh. NS ČSR z 24.2.1926, sp. zn. Rv I 6/26, Sb. n. s. Vážný 5793, s. 345. Shodně STEINBACH, E. *Kommentar...* s. 25.

²³⁰ „*Bei einem Schuldner, der seine Zahlungsunfähigkeit kennt, ist ein Gläubigerbenachteiligungsvorsatz regelmäßig zu bejahen.*“ Rozsudek BGH z 16. 10. 2008, sp. zn. IX ZR 183/06, Marg. 45, nebo z 13.5. 2004, sp. zn. IX ZR 190/03.

²³¹ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 70.

²³² STEINBACH, E. *Kommentar...*, s. 28. shodně i Rozh. NS ČSR z 4.3.1924, sp. zn. Rv I 1673/23, Vážný 3567.

²³³ Rozh. NS ČSR z 10.4.1930, sp. zn. Rv II 345/29, Sb. n. s. Vážný 9813. s. 524.

povinen, jsou indicií o úmyslu dlužníka již menší náznaky.²³⁴ BGH již takové plnění samo o sobě považuje za příznak existence úmyslu dlužníka.²³⁵ Pokud by totiž dlužník svým jednáním nesledoval nějaké postranní úmysly, zpravidla by ani k nevýhodným (tj. zkracujícím) transakcím nepřistoupil²³⁶. Obtížnější bude prokázat úmysl v případech ekvivalentních právních jednání. To má však svůj význam, neboť pokud není prokázáno, že strany jednaly v úmyslu zkrátit dlužníkovi věřitele, bylo by nespravedlivé relativizovat účinky jednání, které je z hospodářského hlediska vyrovnané. I ochrana věřitelů má své meze.

6.1.2. Vědomost třetí osoby (odpůrce) o zkracujícím úmyslu dlužníka

Odporovatelnost má místo tehdy, pokud objektivně došlo ke zkrácení věřitele. K tomu může dojít jednostranným (např. výpověď) či dvoustranným jednáním (typicky smlouvou), přičemž dostačující je i opominutí dlužníka. Podstatné je, že posuzované jednání vedlo (ať přímo či nepřímo) k úbytku dlužníkova majetku, nebo nedošlo k jeho zvětšení, ač nebýt odporovatelného jednání, bylo by k němu došlo. Důsledkem takové majetkové ztráty na straně dlužníka je naopak vznik majetkového prospěchu na straně třetí osoby (odpůrce). Tou může být buď osoba, se kterou dlužník jednal, nebo ještě někdo jiný, jak tomu bude např. v případě smlouvy ve prospěch třetího. Protože je odporovatelností značným způsobem zasaženo do takto nabytých práv třetí osoby, je nutné tento zásah nějak ospravedlnit. Jak bylo pojednáno v kapitole o právních principech, střetávají se zde na jedné straně právo na ochranu vlastnictví (resp. zásada legitimního očekávání) a na druhé princip právní jistoty (ve formě ochrany nabytých práv). Dotčené zájmy třetí osoby, která od dlužníka nabyla majetkový prospěch, jsou zde upozaděny ve prospěch ochrany věřitelů. Nabyvatel prospěchu je však povinen strpět výkon práva zkráceného věřitele pouze za striktně stanovených zákonných podmínek. Jednou z nich je právě skutečnost, že nabyvatel prospěchu věděl o zkracujícím úmyslu dlužníka, nebo sice nevěděl, ale vědět musel, jinak řečeno: nebyl v dobré víře. Pokud taková osoba jednala ve zlé víře, musí počítat s rizikem, že věřitel, který byl takovým jednáním dotčen, se může bránit. Nelze tudíž hovořit o tom, že by si nabyvatel mohl být svým právem jistý.

Pokud jde o subjektivní stránku odpůrce, rozlišuje zákon dvě formy. §590 odst. 1 a) NOZ vyžaduje, aby byl odpůrci úmysl dlužníka známý (§590 odst. 1 a) NOZ). Není vyžadováno, aby s ním souhlasil, ani aby se na odporovatelném jednání dlužníka nějak podílel. Postačující je, že odpůrce nabyl prospěch při vědomosti, že jednání dlužníka může poškodit

²³⁴ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 71.

²³⁵ Rozsudek BGH z 8.12.2005, sp. zn. IX ZR 182/01, Marg. 21.

²³⁶ typicky např. zřízení zástavního práva pro zajištění cizího dluhu

jeho věřitele. Stejně jako u jednajícího dlužníka bude třeba ze znalosti odpůrce o dlužníkově platební neschopnosti třeba usuzovat na to, že si byl možnosti zkrácení ostatních věřitelů vědom.

Dle §590 odst. 1 b) NOZ není třeba, aby odpůrce o úmyslu dlužníka věděl, ale stačí, že o něm vědět musel. Odpůrci jde tedy k tíži zaviněná neznalost²³⁷). Dřívější judikatura²³⁸ odkazovala na §1297 OZO²³⁹, stejně tak lze dnes vycházet z §4 NOZ, který presumuje, že *každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat*. O zavinění je tedy možné mluvit, pokud člověk takovou péčí a pozornost opominul. Dle judikatury NS ČSR²⁴⁰ však nestačilo, že odpůrci dlužníkův úmysl znám být mohl (tzv. *culpa levis*²⁴¹), ale znám být musel. Jednalo se tedy zřejmě o hrubou nedbalost (*culpa lata*), která je dle Krčmáře dána, pokud je pro člověka průměrných vlastností určitý následek velmi pravděpodobný.²⁴² Patrné je tudíž hledisko předvídatelnosti (adekvátnosti). Indíciemi, ze kterých lze soudit na úmysl dlužníka, mohou být např. samotný obsah jednání (především cena), jeho načasování, spěch či snaha o utajení.²⁴³

Německé odpůrcí právo chrání nabyvatele ve větší míře, neboť k odporovatelnosti vyžaduje, aby úmysl dlužníka skutečně znal. Zaviněná nevědomost nestačí²⁴⁴, a to dokonce ani hrubá ne.²⁴⁵ Znalost nabyvatele je však presumována v případě, že věděl o hrozící platební neschopnosti dlužníka a o tom, že jednání poškozuje věřitele.²⁴⁶ Pokud nabyvatel pochybuje o úmyslu dlužníka, tak se nejedná o znalost.²⁴⁷ Naproti tomu rakouské právo se přiklonilo na stranu věřitele, neboť za postačující považuje lehkou nedbalost²⁴⁸. Požadavek hrubé neznalosti nabyvatele se zdá tedy být vhodným kompromisem.

²³⁷ VOSKA, J. KVOŘ. s. 173.

²³⁸ Rozh. NS ČSR z 17.9.1925, sp. zn. Rv I 1035/25, Sb. n.s. 5283.

²³⁹ a dodnes tak činí rakouská právní věda (KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 80.). §1297 OZO vycházel z domněnky, že „každý, kdo má rozum, je schopen takového stupně bedlivosti a pozornosti, jaké může být užito při obyčejné způsobilosti.“

²⁴⁰ Rozh. NS ČSR z 24.10.1923, sp. zn. Rv I 917/23, Sb. n.s. 3079.

²⁴¹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, III...*, s. 315.

²⁴² tamtéž, s. 315 a 316.

²⁴³ BARTSCH, R. POLLAK, R. *Konkurs-, Ausgleichs-, Anfechtungsordnung, Einführungsverordnung und Geschäftsaufsichtsgesetz I*, Wien:1937. s. 180. cit. dle KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 80.

²⁴⁴ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §133, Marg. 25. „Kennenmüssen reicht daher nicht.“

²⁴⁵ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §133, s. 320, Marg. 47.

²⁴⁶ §133 odst. 1 InsO, §3 odst. 1 AnfG: „...wenn der andere Teil zur Zeit der Handlung den Vorsatz des Schuldners kannte. Diese Kenntnis wird vermutet, wenn der andere Teil wußte, daß die Zahlungsunfähigkeit des Schuldners drohte und daß die Handlung die Gläubiger benachteiligte.“

²⁴⁷ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, s. 320, Marg. 47. „Fahrlässige oder grobfahrlässige Unkenntnis steht der Kenntnis nicht gleich. Wer Zweifel am Vorsatz des Schuldners hegte, hat ihn nicht gekannt.“

²⁴⁸ Rozsudek OGH z 25.10.1988, sp. zn. 5 Ob 589/88, nebo z 26.6.2002, sp. zn. 7 Ob 130/02x: „Leichte Fahrlässigkeit des Anfechtungsgegners hinsichtlich des ihm Bekanntseinmüssens der Benachteiligungsabsicht des Schuldners genügt.“

Vždy je třeba zohlednit zvláštní schopnosti a vědomosti nabyvatele. Je rozdíl, jestli mezi sebou jednají dva podnikatelé ze stejného oboru, kteří spolu již delší dobu spolupracují, nebo jestli od jednoho z nich nakoupí nějaké zboží cizí zákazník jako soukromá osoba. Musíme tedy přihlížet k tomu, co lze požadovat po řádném obchodníkovi²⁴⁹, právníkovi, bance apod.²⁵⁰ To reflektuje i §4 odst. 2 NOZ: „Činí-li právní řád určitý následek závislým na něčí vědomosti, má se na mysli vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení zřejmé. To platí obdobně, pokud právní řád spojuje určitý následek s existencí pochybnosti.“

6.1.3. Osoby blízké

Pokud od dlužníka nabyla prospěch osoba blízká (§116 OZ, §22 NOZ), není věřitel povinen existenci subjektivních podmínek odporovatelnosti prokazovat. §590 odst. 1 písm. c) totiž vyvratitelnou domněnkou přenáší důkazní břemeno na nabyvatele. V tomto se shoduje s nynější úpravou §42a odst. Rozdíl však spočívá v požadavku na osoby blízké ohledně opatrnosti, kterou jsou povinny vynaložit, aby případný úmysl dlužníka odhalily. Aby nabyvatel jako osoba blízká vyvrátil zákonnou domněnku, musí za současného stavu prokázat, že úmysl dlužníka „nemohl“ poznat, přestože vynaložil „náležitou pečlivost“, zatímco dle NOZ stačí, pokud prokáže, že mu dlužníkuv úmysl znám být „nemusel“. S ohledem na uvedenou judikaturu NS ČSR je nutné si tohoto rozdílu všimnout, neboť je rozdíl v tom, jestli někdo něco mohl, nebo musel. Znamená jiné znění NOZ, že osoby blízké již nemusí vynaložit náležitou pečlivost? M. Hulmák již poukázal na to, že odpůrce nemusí náležitou pečlivost skutečně vynaložit, ale stačí, pokud prokáže, že i kdyby ji vynaložil, tak by úmysl dlužníka nemohl poznat. Kritizuje takto konstantní judikaturu NS ČR, který naopak vyžaduje, aby osoba blízká (s ohledem na okolnosti případu a s přihlédnutím k obsahu právního úkonu dlužníka) náležitou péči aktivně vyvinula, tj. přesvědčila se o tom, že právní jednání nezkracuje věřitele dlužníka.²⁵¹ To platí i v případě, že dlužník takovým jednáním plní svou právní či morální povinnost, neboť to samo o sobě nevyklučuje, že dlužník jednal s úmyslem zkrátit své věřitele. Osoba blízká nemá povinnost, aby na takové smlouvě (resp. jiném právním jednání dlužníka) trvala a smlouvu s ním uzavřela.²⁵²

Spravedlivějším se zdá být názor Hulmáka, dle něhož je takový důkaz nesmírně obtížný a znamená, že osoba blízká by měla v případě jakéhokoliv právního jednání aktivně

²⁴⁹ Rozh. NS ČSR z 4.2.1926, sp. zn. Rv II 761/25, Sb. n.s. 5732.

²⁵⁰ SEDLÁČEK, J. *Komentář k OZO...*, díl V, s. 758.

²⁵¹ Rozsudek NS z 22.6.2001, sp. zn. 21 Cdo 2088/2000.

²⁵² takto i novější Rozsudek NS z 26.9.2006, sp. zn. 30 Cdo 653/2006, publikovaný pod č. R 35/2002.

kontrolovat, zda převádějící osoba zkracuje nebo nezkracuje věřitele, resp. vůbec to, zda dlužník nějaké věřitele má. Rozhodující by proto dle něj měla být péče abstraktní, tj. vynaložitelná, nikoliv skutečně vynaložená. Bylo by totiž pokrytecké po někom požadovat, aby se snažil odhalit úmysl tam, kde to ani za normálních okolností není možné. Jen na základě skutečnosti, že blízké osoby žádnou péči nevynaložily, nelze automaticky dovozovat odporovatelnost daného jednání.²⁵³

Co se týče změny terminologie §590 odst. 1 písm. c) oproti §42a (z „nemohl“ na „nemusel“) jedná se dle mého názoru o krok správným směrem. Blízké osoby jsou oproti ostatním možným odpůrcům stavěny do těžší pozice již tím, že musí unést důkazní břemeno a vyvrátit tím zákonnou domněnku. Nevidím zde však důvod, proč by měly být znevýhodněny ještě tím, že skutečnosti vypovídající o úmyslu dlužníka odhalit mohly, ale nemusely. To, že je dlužník jejich příbuzným jim sice umožňuje lepší dostupnost k informacím o dlužníkovi, ale zároveň je třeba uznat, že k lidem ze své rodiny má člověk zpravidla větší důvěru než vůči někomu cizímu. Majetkové převody mezi členy rodiny jsou navíc docela běžné a pochopitelné. Obrácení důkazního břemene je tedy vzhledem k snadnější dostupnosti informací o příbuzném správné, ale zároveň i dostačující. Není navíc třeba činit rozdíly mezi stupněm zavinění.

Pokud jde o vztahy, jichž se účastní právnické osoby, považují se za blízkou osobu dle §22 NOZ i „členové jejího statutárního orgánu nebo ti, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňují jako její členové nebo na základě dohody či jiné skutečnosti“²⁵⁴. Tímto došlo k nápravě nedostatku, na který upozorňovali mnozí autoři²⁵⁵, přičemž jednou z oblastí, kde se úzké pojetí blízkých osob projevovalo, bylo právě odpůrčí právo. Problém dosud řešila judikatura NS²⁵⁶ cestou rozšiřujícího výkladu §116 OZ. Výslovné zákonné zakotvení je jistě ku prospěchu věci.

Je třeba upozornit na to, že věřitelé mají v případě blízkých osob díky vyvratitelné domněnce §590 odst. 1 písm. c) snazší pozici. Ta se však uplatní pouze tehdy, pokud odporují jednání, které dlužník učinil ve lhůtě dvou let před podáním odpůrčí žaloby²⁵⁷. Pokud je věřitel schopen prokázat, že dlužník jednal s úmyslem jej poškodit a odpůrce o tomto úmyslu věděl (nestačí, že vědět musel), může uplatnit i odporovatelnost dle písm. a), neboť té se může dovolat ve lhůtě pěti let.

²⁵³ HULMÁK, M. *Odporovatelnost v českém právu...*, s. 566.

²⁵⁴ §242 odst. 2 InsZ hovoří o osobách, které s dlužníkem tvoří koncern -§ 66a ObchZ.

²⁵⁵ CHALUPA, R. *Odporovatelnost právních úkonů...*, s. 10.; HULMÁK, M. *Odporovatelnost...*, s. 564-565. RICHTER, T. Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu. *Právní rozhledy*. 2007, č. 15. s 556 a n.

²⁵⁶ Rozsudek NS z 1.8.2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001. publikovaný pod č. R 53/2004.

²⁵⁷ nebo učiněním výhrady dle §593 NOZ

Subjektivní stránka odporovatelnosti musí být dána v okamžiku jednání dlužníka²⁵⁸. Pokud odpůrce nabytí majetek od dlužníka v důsledku jeho opominutí, je postačující, že je subjektivní stránka odporovatelnosti dána kdykoliv během doby, kdy mohl dlužník, resp. nabyvatel, aktivně jednat. Je-li k nabytí majetkového práva nutné splnění dalších podmínek (např. vklad práva do katastru nemovitostí), musí být subjektivní předpoklady dány (nejpozději) v okamžiku účinnosti převodu²⁵⁹. Dodatečná ztráta dobré víry nevádí.²⁶⁰ Pokud tedy dlužník uzavřel s odpůrcem smlouvu, která není odporovatelná, není odporovatelné ani její splnění.²⁶¹ Zajištění již existujícího závazku je však dalším jednáním, ke kterému dlužník není povinen (není-li zajištění obsaženo již ve smlouvě), to tedy může být odporovatelné.

6.2. Mrhání majetkem

Zvláštní skutkovou podstatou odporovatelnosti, která vyžaduje subjektivní podmínky je §590 odst. 2 NOZ²⁶². Tomuto ustanovení zčásti odpovídá §240 InsZ, jenž však zahrnuje i bezúplatná plnění²⁶³, pro něž má NOZ speciální úpravu v §591. Mrhání majetkem je dáno, jestliže dlužník převádí majetek kupní či směnnou smlouvou sice za úplatu, ale ta je nepoměrně nižší, než hodnota plnění poskytnutého dlužníkem.²⁶⁴ Na jiné druhy smluv se toto ustanovení nepoužije. Oproti prvnímu odstavci není třeba existence úmyslu dlužníka, stačí, že se objektivně jedná o mrhání majetkem a že si této skutečnosti druhá strana musela být vědoma. Důvodem odporovatelnosti zde tudíž není vůle dlužníka způsobit věřitelům škodu, ale obecně nevhodné nakládání se svým majetkem.

Rakouské odpůřčí právo tuto skutkovou podstatu také zná (§2 odst. 4), ale nutno říci, že je již dlouho kritizována pro svou nadbytečnost²⁶⁵. Dále je upozorňováno i na to, že zde schází obrácení důkazního břemene v případě, že je odpůrcem osoba blízká. Je tudíž dovozováno, že je třeba aplikovat analogicky §2 odst. 2 AnfO (tzn. §590 odst. 1 c) NOZ). Domnívám se, že kritika je oprávněná. Mrhání majetkem se totiž nemusí dít pouze kupní či směnnou smlouvou.²⁶⁶ Nepoměrný rozdíl hodnoty věci a obdrženého protiplnění navíc bude zpravidla hovořit o zkracujícím úmyslu dlužníka a vědomosti o něm u druhé strany.

²⁵⁸ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §133, Marg. 26.

²⁵⁹ výslovně § 140 odst. 1 německého InsO.

²⁶⁰ HULMÁK, M. *Odporovatelnost...*, s. 564.

²⁶¹ To platí za předpokladu, že není plněno před splatností, jak bylo řečeno výše.

²⁶² Znění je téměř totožné s §31 konkursního a §3 odpůřčího řádu z r. 1931.

²⁶³ tak činí i německý odpůřčí zákon (AnfG) a insolvenční řád (InsO).

²⁶⁴ VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 175.

²⁶⁵ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 85. který cituje i autory: EHRENZWEIG, BARTSCH...

²⁶⁶ např. postoupení pohledávky, smlouva o dílo, nájemní či licenční smlouva...

Vhodnější by bylo vytvořit společnou objektivní skutkovou podstatu odporovatelnosti bezúplatných a jim rovnocenných jednání, jako činí InsZ, a zároveň obrátit důkazní břemeno. Další variantou je tuto skutkovou podstatu zcela vypustit, jak je tomu v německém InsO i AnfG, které zvláště upravují pouze bezúplatná právní jednání (§134 InsO, §4 AnfG).

6.3. Bezúplatná právní jednání

Novou skutkovou podstatou odporovatelnosti v občanském právu je §591 NOZ. Jedinou podmínkou pro její uplatnění je jednání dlužníka, kterým dochází ke zkrácení věřitelů bez jakékoliv protihodnoty. Znění tohoto ustanovení se shoduje s §4 č. 1 odpůrčího a §32 č. 1 konkursního řádu z r. 1931, ale původ má již v §953 OZO. Jak uvádí Steinbach „*zkušenosti potvrzují, že je takové jednání skoro bez výjimky učiněno s úmyslem, znevýhodnit takto věřitele.*“ Ochrana věřitelů před tzv. lukrativním nabytím prospěchu, jde proto tak daleko, že nepovažuje za dostačující presumpci znevýhodňujícího úmyslu (a jeho min. zaviněné neznalosti), ale dokonce subjektivní stránku jednání vůbec nepovažuje za předpoklad odporovatelnosti²⁶⁷. Tento zásah do nabytých práv odpůrce je však korigován kratší (dvouletou) lhůtou pro uplatnění a také §595 odst. 3 NOZ. Pokud by věřitel prokázal subjektivní podmínky, může se dovolávat odporovatelnosti i takového jednání, které se stalo dříve než před dvěma lety, na základě §590 odst. 1 a) NOZ.

Bezúplatným jednáním je každé, za které dlužník neobdrží protihodnotu. Úplatnost dle OGH²⁶⁸ předpokládá podmíněnou či kausální souvislost plnění a protiplnění. Přitom je nutné vycházet z vůle stran,²⁶⁹ a z toho, jaký charakter jednání převažuje²⁷⁰. To je důležité u tzv. smíšených jednání, u kterých není možné rozdělení na část úplatnou a část bezúplatnou (např. prodej nemovitosti). V judikatuře OGH je tudíž patrná snaha o extenzivní výklad působnosti této skutkové podstaty (§3 AnfO, §29 InsO). Úplata navíc nemusí spočívat jen v přímém nabytí majetku (věci či práva), ale i v jiném hospodářském zvýhodnění či zájmu. Rakouský OGH posoudil jako úplatu např. i započítání praxe.²⁷¹ A může jí být i odklad plnění, za které dlužník

²⁶⁷ tak tomu není u §§240 a 241 InsZ, které vylučují napadnutelnost jednání, při nichž osoba, v jejíž prospěch bylo jednání učiněno, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že je dlužník v úpadku, nebo že by tím mohl být úpadek přivozen. (§§240 odst. 4 písm. d) a 241 odst. 5 písm. b) InsZ.

²⁶⁸ Rozsudek OGH z 23.02.1993, sp. zn. 4 Ob 507/93.

²⁶⁹ Rozsudek OGH z 05.07.2001, sp. zn. 6 Ob 1/01t.

²⁷⁰ Rozsudek OGH z 18.10.2001, sp. zn. 6 Ob 175/01f.

²⁷¹ Rozsudek OGH z 22.11.1989, sp. zn. 9 ObS 19/89.

poskytne zajištění.²⁷² Podstatná je shoda stran na tom, že plnění jedné je pro druhou chápáno jako dostatečná protihodnota.²⁷³

Zda se jedná o bezúplatné právní jednání bude někdy třeba odhalit, neboť strany se budou často snažit o zamaskování skutečné vůle tím, že na oko uzavřou smlouvy pojmově úplatné, ve skutečnosti ale s úplatnou nepočítají. Pokud však bude zjištěno, že se jedná o disimulované právní jednání, jsou však zpravidla splněny subjektivní podmínky pro odporovatelnost dle §590 NOZ. Německá právní věda však i v případě smluv úplatných umožňuje odporovat jim na základě této speciální skutkové podstaty, pokud nebylo protiplnění dosud poskytnuto.²⁷⁴

Bezúplatným právním jednáním bude nejčastěji poskytnutí daru, ale stejně tak např. prominutí dluhu, bezplatné poskytování různých služeb či prací bez nároku na odměnu, bezúplatné provedení díla, pronajmutí věci aj. Odporovatelnost se však neomezuje jen na aktivní právní jednání, ale i stejně tak se lze dovolat neúčinnosti opominutí²⁷⁵, v jejichž důsledku došlo k úbytku majetku dlužníka. Různé formy těchto odporovatelných opominutí byly již vyjmenovány výše, příkladmo lze uvést neuplatnění nároku v promlčecí či propadné lhůtě, nebo naopak opominutí obrany v průběhu vymáhání nároku ze strany třetí osoby proti dlužníkovi.

K úbytku majetku dlužníka a obohacení na straně třetí osoby nemusí dojít přímo, ale i prostřednictvím třetí osoby. Důležité pak bude zjistit, kdo byl skutečným nabyvatelem, neboť proti tomu bude třeba odpor uplatnit. Jestliže dlužník splnil cizí dluh, nebude tudíž odpůrcem věřitel, ale osoba (skutečný dlužník), jejíž dluh zanikl, neboť v její prospěch dlužník plnil. Odporovat lze i samotnému převzetí dluhu (§1888 NOZ) či přistoupení k dluhu (§1892 NOZ).²⁷⁶ Příkladem může být i kupní smlouva, kdy dlužník zaplatí kupní cenu, ale přímým nabyvatelem je třetí osoba. Jednalo se sice o úplatnou smlouvu, ale třetí osoba nabyla majetek bez jakéhokoliv protiplnění.

Stejně tak odmítnutí (resp. vzdání se) nebo zřeknutí se dědictví může splňovat znaky této skutkové podstaty. Zde však bude třeba zkoumat, jestli se tak nestalo z toho důvodu, že dlužník od zůstavitele (či někoho jiného) nabyl prospěch již za života, neboť právě to mohlo být

²⁷² pouze pokud má na odkladu plnění opravdu nějaký hospodářský zájem: KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 93.

²⁷³ Rozsudek OGH z 07.11.1989, sp. zn. 4 Ob 594/89. „*Entgeltlichkeit verlangt also nicht Gleichwertigkeit der Leistungen; die Parteien müssen nur der Ansicht sein, daß die eine Leistung voller Gegenwert für die andere sei. Sie liegt demnach vor, wenn nach den Intentionen der Beteiligten die Leistung die Natur eines Entgelts haben soll.*“

²⁷⁴ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §134, Marg. 6.

²⁷⁵ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 92.

²⁷⁶ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 91.

důvodem pro vzdání se práva na dědictví. Jako bezúplatné jednání je posuzováno i splnění či uznání promlčeného dluhu.²⁷⁷

V§591 písm. a) až d) jsou uvedeny výjimky, na které se odporovatelnost nevztahuje. Podmínkou ale je, že jejich přiměřenost, která neplatí jen pro písm. c), ale i pro ostatní varianty. Dlužník, který není schopen splácet své dluhy, ale poskytuje matce svého dítěte vysoce nadstandardní výživné, se tudíž nemůže odvolávat na to, že jako rodič pouze plní svou zákonnou povinnost.²⁷⁸

²⁷⁷ tamtéž.

²⁷⁸ VOSKA, J. *KVOŘ*. s. 599.

7. Uplatnění a účinky odporovatelnosti

Bylo již zmíněno, že jednání, která splňují znaky některé ze skutkových podstat §590 – 592 NOZ nejsou neplatná, absolutně ani relativně. Ochrana není věřitelům poskytnuta automaticky, ale musí se jí dovolat. Znění §589 odst. 2 NOZ (§42a OZ) výslovně stanoví, že se tak děje odpůrcí žalobou, tj. výlučně soudní cestou. Pokud soud odpůrcí žalobě vyhoví, prohlásí odporované jednání za relativně neúčinné.

7.1. Aktivní legitimace k podání odpůrcí žaloby

Dle §42a OZ je možné odporovat jednání dlužníka, které zkracuje možnost uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. §589 odst. 1 již nehovoří o vymahatelné, ale přímo o vykonatelné pohledávce. Tím je vyjasněna otázka, co zákonodárce pojmem vymahatelný přesně zamýšlel. Mnozí autoři²⁷⁹ se totiž vyhraňovali proti konstantní judikatuře Nejvyššího soudu²⁸⁰, v níž se prosadilo stanovisko, že odporovat jednání dlužníka může pouze věřitel, který proti němu má pohledávku vykonatelnou. Nestací tudíž, že je pohledávka existentní, splatná a žalovatelná (tj. vymahatelná), ale podmínkou je, aby pro ni měl věřitel vykonatelné rozhodnutí, nebo jiný titul, podle něhož lze nařídít výkon rozhodnutí (§274 o.s.ř.)²⁸¹. Není však nutné, aby byla pohledávka vykonatelná již v době dlužníkovy jednání²⁸², neboť v ten moment nemusí ještě ani existovat²⁸³. Dle prvorepublikové judikatury NS ČSR musí být v době zkracujícího jednání pohledávka alespoň založená (co do důvodu)²⁸⁴, i když třeba podmíněná, nebo teprve budoucí.²⁸⁵

Odporovat dlužníkovu právnímu jednání může pouze věřitel, který má vůči němu peněžitou pohledávku²⁸⁶, nikoli nárok na vydání určité věci, nebo určité jednání či opominutí dlužníkovy.²⁸⁷ Pokud bylo zmařeno uspokojení nároku na jiné než peněžité plnění, musí být

²⁷⁹ např. RICHTER, T. *Insolvenční právo*. s. 325-327. BEZOUŠKA, P. in FIALA, J. KINDL, M. *Občanský zákoník, komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2009, s. 249 – 250. ELIÁŠ, K. *Zákon a profesori (malé praktikum ze sociologie práva)*. *Právní rozhledy*, 1998, č. 6, s. 287 n.

²⁸⁰ Rozsudek KS v Hradci Králové z 13. 11. 1996, sp. zn. 15 Co 714/95, publ. pod R 12/1998.

²⁸¹ shodně rakouský AnfO: §8 odst. 1 „Zur Anfechtung ist jeder Gläubiger, dessen Forderung **vollstreckbar** ist, ohne Rücksicht auf die Zeit ihrer Entstehung befugt...“ i německý AnfG- §2 „Zur Anfechtung ist jeder Gläubiger **berechtigt, der einen vollstreckbaren Schuldtitel erlangt hat**“.

²⁸² Rozsudek NS z 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001, publ. pod R 64/2002.

²⁸³ VOSKA, J. *KVOŘ*. s. 605.

²⁸⁴ Rozsudek NS ČSR z 26.3.1924, sp. zn. Rv I 38/24, Sb.n.s. Vážný 3649.

²⁸⁵ takto i Rozsudek NS Rc 64/02.

²⁸⁶ Rozsudek NS ČSR z 9.12.1927, sp. zn. Rv I 501, Sb.n.s. Vážný 7598. Shodně judikatura rakouského OGH: Rozsudek z 4.6.1987, sp. zn. 6 Ob 528/85. *Die Klägerin hat zutreffend erkannt, daß ihr eine Einzelanfechtung ... schon deshalb verwehrt ist, weil eine solche **grundsätzlich nur für Geldforderungen**, für andere Ansprüche aber nur dann zulässig ist, wenn ein **Geldersatzanspruch** an die Stelle des ursprünglichen Geldanspruches getreten ist und die Voraussetzungen der Vollstreckbarkeit und Fruchtlosigkeit der Zwangsvollstreckung vorliegen.*“

²⁸⁷ Rozsudek NS ČSR z 16.2.1929, sp. zn. Rv II 442/29, Sb.n.s. Vážný 8725.

nejprve zjištěna nedobytnost nároku na náhradu proti dlužníkovi a teprve pro uspokojení této pohledávky se odpůrčí žaloba přípustná.²⁸⁸ Tím je míněna především pohledávka na náhradu škody, nebo na smluvní pokutu.

Vykonatelný titul musí mít dlužník nejpozději v době rozhodnutí soudu o odpůrčí žalobě²⁸⁹. V případě, že tomu tak není, ale věřitel se domáhá přiznání této pohledávky v jiném řízení, je dán zpravidla důvod k přerušení řízení o odpůrčí žalobě dle §109 odst. 2 písm. c) o.s.ř. Jedná se totiž o otázku významnou pro rozhodnutí.²⁹⁰ Takový postup soudu²⁹¹ umožní zachování lhůty k podání odporu, která by jinak mohla v mezidobí, kdy věřitel vede řízení proti dlužníkovi, uběhnout.

NOZ tento problém řeší po vzoru §10 odpůrčího řádu z r. 1931²⁹² tím, že věřiteli v §593 umožňuje vyhradit si odpůrčí právo ještě předtím, než se jeho pohledávka stane vykonatelnou. K tomu je třeba, aby věřitel prostřednictvím notáře, exekutora či soudu oznámil budoucímu odpůrci, že odpor zamýšlí podat. Do okamžiku, než se pohledávka stane vykonatelnou, prekluzivní lhůta pro podání odpůrčí žaloby neběží.²⁹³

7.2. Pasivně legitimované osoby

Výsledkem odpůrčí žaloby je prohlášení odporovaného jednání za relativně neúčinné. Tím je dosaženo toho, že se věřitel může uspokojit z majetku třetí osoby, což by jinak nebylo možné.²⁹⁴ Žalovaným v soudním řízení je tudíž nikoliv dlužník, ale osoba, která s dlužníkem jednala, nebo která z odporovaného jednání přímo nabyla prospěch (§594 NOZ, §42a odst. 3 OZ). Prospěch nabyt ten, kdo odporovatelným jednáním získal právo k objektu dlužníkovy majetku, osoba, které zanikla povinnost vůči dlužníkovi. Odpůrcem bude osoba, které dlužník založil pohledávku, nebo ji odporovatelným způsobem splnil či zajistil, nebo poskytl jinou výhodu (např. založil v její prospěch předkupní právo).

V prvním případě má §594 odst. 1 NOZ na mysli dlužníkovy spolukontrahenta, který byl současně nabyvatelem prospěchu. V ostatních případech to může být obmyšlený na základě smlouvy ve prospěch třetího²⁹⁵, nebo třeba osoba, za kterou dlužník splnil její dluh (tedy nikoliv

²⁸⁸ tamtéž jako v pozn. č. 265.

²⁸⁹ tamtéž.

²⁹⁰ Rozsudek NS z 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2285/2000, publ. pod R 12/2003.

²⁹¹ ten však není jeho povinností, jak uvádí BEZOUŠKA, P. *Občanský zákoník, komentář...*, s. 250.

²⁹² podobné ustanovení však obsahoval již §33 odpůrčího zákona č. 36/1884 ř.z.

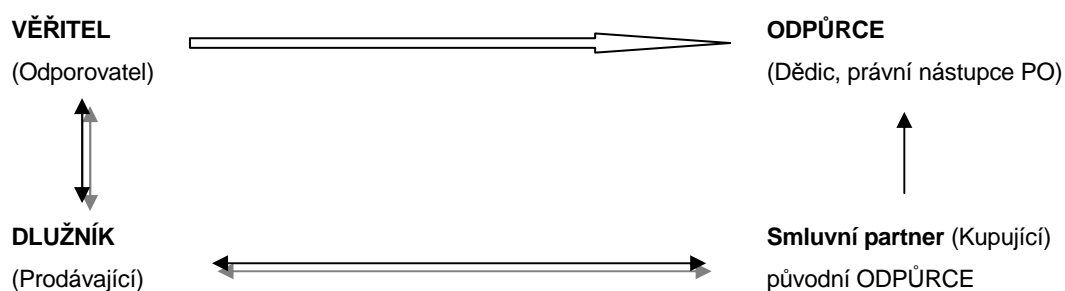
²⁹³ Dle §10 z. č. 64/1931 Sb.z. a n. bylo však nutné podat odpor do dvou let od okamžiku doručení výhrady odpůrci.

²⁹⁴ §§256 a 267 o.s.ř.

²⁹⁵ k tomu srov. obrázek na s. 30.

věřitel). Odpůrcem může být také poukazník nebo ten, kdo se stal dědicem poté, co dlužník odmítl dědictví²⁹⁶ (v případě zřeknutí se dědictví ve prospěch jiné osoby).

Důležitou změnou oproti současnému §42a OZ je možnost dovolat se relativní neúčinnosti i proti právním nástupcům (přímého²⁹⁷) nabyvatele. Inspirací zákonodárce byl §12 odpůřčího řádu z r. 1931. Zákon rozlišuje odpor proti sukcesorům univerzálním, tj. dědicům a nástupcům právnické osoby v důsledku její přeměny, a odpor proti sukcesorům singulárním. Proti osobám uvedeným v prvním odstavci se lze dovolávat relativní neúčinnosti vždy, pokud jsou splněny hmotněprávní předpoklady odporovatelnosti vůči jejich právnímu předchůdci, tj. původnímu odpůrci. Pokud byla subjektivní stránka dána u jeho právního předchůdce, tak odpůřčí nárok přechází i na dědice. Není tudíž třeba, aby dědic věděl o zkracujícím úmyslu dlužníka, nebo vědět musel. V případě bezúplatných jednání zákon splnění subjektivních podmínek nevyžaduje u původního odpůrce, takže není důvod zkoumat je u jeho dědiců. Odpůřčí žalobě se však vyhne, pokud dědictví odmítne.

Proti jiným právním nástupcům než v odst. 1 se lze neúčinnosti odporovatelného jednání dovolat pouze pokud splňuje předpoklady odporovatelnosti stejně jako jeho právní předchůdce. Zásadně je tedy nutné, aby si byl právní nástupce vědom okolností, pro něž by se věřitel mohl neúčinnosti dovolat (§594 písm. a), to znamená, že stejně jako jeho předchůdce musel vědět o dlužníkově zkracujícím úmyslu (§590 odst. 1 písm. a), nebo o něm vědět musel (§590 odst. 1 písm. b). Jestliže je právní nástupce osobou blízkou, subjektivní stránka se u ní dle §594 odst. 2 písm. c) předpokládá (tzn. opět stejně jako u §590 odst. 1 písm. c). Pokud věřitel opírá svou odpůřčí žalobu o skutkovou podstatu §590 odst. 2, musí i právní nástupce v dlužníkově jednání poznat mrhání majetkem. Právní nástupce, jenž nabyl od odpůrce majetek bezúplatně, je pasivně legitimován i v případě, že o okolnostech odůvodňujících odporovatelnost nevěděl (ani vědět nemusel) - §594 odst. 2 písm. b). Není však nutné, aby i jeho předchůdce nabyl právo bezúplatně.

²⁹⁶ MÜLLEROVÁ, L. in KOTOUČOVÁ, J. a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 518.

²⁹⁷ ve smyslu §594 odst. 1 NOZ „kdo z právního jednání přímo nabyl prospěch“.

7.3. Lhůty pro uplatnění nároku

Pokud dlužník dobrovolně nesplnil svůj dluh, může se věřitel domáhat náhradního uspokojení cestou výkonu rozhodnutí. Má-li dlužník dostatek majetku, který lze výkonem rozhodnutí postihnout, nemusí se věřitel domáhat exekuce hned po tom, co se jeho nárok stane vykonatelným, ale může si počkat, jestli dlužník přece jen dluh nesplní. Omezen je jen promlčecí dobou. V jiné situaci je ale věřitel, jehož dlužník nemá žádný majetek, ze kterého by se věřitel mohl uspokojit. Díky institutu odporovatelnosti se mu ale nabízí možnost majetkovou situaci dlužníka oproti stávajícímu stavu trochu vylepšit a tím zvýšit šanci na své uspokojení. Tuto možnost má ale pouze věřitel, který dbá svých práv a vynaloží potřebné úsilí, aby se jich domohl. Pokud chce být úspěšný, musí navíc jednat rychle. Právo mu totiž nabízí prostředek, který je aplikovatelný pouze po omezenou dobu.

Lhůta k uplatnění odporovatelnosti je lhůtou hmotněprávní a propadnou (prekluzivní). Po jejím uplynutí soud dříve odporovatelné jednání již nemůže prohlásit za relativně neúčinné. Konkrétní lhůty stanoví zákon v §§590 a 591 NOZ. Jejich délka se liší dle závažnosti odporovatelného jednání pro věřitele. V nejdelší lhůtě lze odporovat jednání, které dlužník učinil ve zkracujícím úmyslu, jehož si byla druhá strana vědoma. Pokud věřitel existenci subjektivní stránky u obou těchto osob prokáže, může zkracujícímu jednání odporovat až 5 let nazpět (§590 odst. 1 písm. a). Oproti stávajícímu stavu došlo tudíž k prodloužení lhůty. V porovnání se staršími odpůrcími řády je však lhůta poloviční. Desetiletou lhůtu poskytuje věřiteli i německé²⁹⁸ a rakouské²⁹⁹ odpůrcí právo. Prodloužením lhůty ze tří na pět let došlo ke sjednocení s insolvenčním zákonem (§242 odst. 3), který za stávajícího stavu poskytuje věřitelům větší ochranu než občanský zákoník. I po nabytí účinnosti NOZ je zde však rozdíl v odporovatelnosti jednání učiněných ve prospěch osob blízkých. §242 odst. 2 InsZ totiž neobsahuje zvláštní dvouletou lhůtu jako §590 odst. 1 písm. c). Řešení, které zvolil NOZ více chrání nabyvatele z okruhu osob blízkých věřiteli, neboť dvouletou lhůtou přiznává těmto osobám stejné postavení jako §590 odst. 1 písm. b), tzn. presumuje pouze jejich zaviněnou neznalost.

Kratší lhůtu stanoví zákon v §590 odst. 2 NOZ pro odporování jednání dlužníka, které lze kvalifikovat jako mrhání majetkem. Její délka činí pouze jeden rok. Protože takové jednání bude ale zpravidla učiněno ve zkracujícím úmyslu dlužníka, bude mu možné odporovat i ve lhůtách dle §590 odst. 1.

²⁹⁸ §3 odst. 1 AnfG, §133 odst. 1 InsO.

²⁹⁹ §2 písm. a) č. 1 AnfO, §28 odst. 1 InsO.

Pro bezúplatná jednání je lhůta pro uplatnění odporovatelnosti pouze dvouletá. Stejně jako u mrhání majetkem však bude možné bezúplatnému jednání odporovat i podle §590 odst. 1 v delší pětileté lhůtě. Zvláštní skutková podstata §591 věřiteli pouze usnadňuje výkon odpůřčího práva, neboť nemusí prokazovat subjektivní stránku dlužníka a odpůřce. I zde se liší úprava občanského zákoníku a InsZ, neboť ten v §240 odst. 3 počítá se dvěma rozdílnými lhůtami. Do tří let lze odporovat jednání učiněných ve prospěch osob blízkých, a v případě jiných osob pouze ve lhůtě jednoleté. Tato skutková podstata se však liší od §591 NOZ i v tom, že se týká obecně jednání bez přiměřeného protiplnění, které zahrnuje nejen jednání bezúplatná ale i ta, kdy dlužník neobdržel přiměřenou protihodnotu. Jedná se tedy o kombinaci §590 odst. 2 a §591 NOZ. Výhodou §240 InsZ je ale to, že se neomezuje na druhy smluv vyjmenované v §590 odst. 2 NOZ. Tyto dvě skutkové podstaty se však liší i v jiných ohledech, které vzhledem k omezenému rozsahu této práce ale není možné podrobně analyzovat.

Aby věřitel věděl, do kdy může zkracujícímu jednání dlužníka odporovat, musí především vědět, kdy začala lhůta běžet. Dle zákona se „*lze dovolat neúčinnosti právního jednání, které dlužník učinil v (x) letech.*“ Z toho vyplývá, že pro běh lhůty je podstatný okamžik, kdy dlužník (resp, jeho zástupce či jiná osoba) jednal. NS³⁰⁰ dovodil, že „*u právních úkonů, na jejichž základě práva vznikají vkladem do katastru nemovitostí, lze ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. považovat za dlužníkem učiněný právní úkon, ..., jen takový právní úkon, na jehož základě bylo vloženo právo do katastru nemovitostí. Lhůty pro uplatnění práva odporovat právním úkonům dlužníka proto v těchto případech počínají běžet dnem následujícím po dni, ke kterému vznikly účinky vkladu práva do katastru nemovitostí.*“

Stejně pravidlo se uplatní v německém právu, tam jej výslovně zakotvuje odpůřčí zákon (§8 odst. 2 AnfG³⁰¹). Pro ostatní jednání, která ke své účinnosti nevyžadují zápis do veřejného seznamu, je stěžejním okamžik účinnosti odporovatelného jednání (Odst. 1). To je obecným pravidlem aplikovatelným i na české právo. Právní účinky jednání nastupují tehdy, jsou-li splněny všechny podmínky pro založení, změnu či zánik právního vztahu.³⁰² Až účinností jednání totiž dochází ke změně a tím ke zkrácení dlužníkovy majetku.

Z judikatury NS je patrné, že se za okamžik zkrácení věřitele považuje nikoli účinnost nabývacího titulu, tj. vznik povinnosti k plnění, ale až samotné splnění této povinnosti. V tom se odlišuje od názoru V. Knappa, dle něhož „*k závěru o zmenšení majetku dlužníka stačí, že na sebe vzal závazek* (tj. navýšil masu dluhů), *nikoliv teprve tím, že jej splnil* (tím dochází přímo ke

³⁰⁰ Rozsudek NS ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000.

³⁰¹ „*Eine Rechtshandlung gilt als in dem Zeitpunkt vorgenommen, in dem ihre rechtlichen Wirkungen eintreten.*“ shodně §140 InsZ.

³⁰² Rozsudek BGH z 23. 3. 2006, sp. zn. IX ZR 116/03.

zmenšení aktiv)“). Proti přístupu Knappa se vyhranil i Hulmák,³⁰³ který upozorňuje na to, že takový výklad umožňuje relativní neúčinnost i tam, kde je dlužník stále ještě vlastníkem převáděné věci. Věřiteli tedy v tuto chvíli nic nebrání se z takového majetku uspokojit. Z toho vyvozuje závěr, že do okamžiku převodu majetku z dlužníka na třetí osobu nelze hovořit o nějakém zkrácení věřitele. Lze říci, že tento názor je v souladu s výše nastíněným přístupem prvorepublikové judikatury NS, dle níž je nutné zkoumat předpoklady odporovatelnosti ex post. Pokud tedy v době rozhodování soudu o odpůří žalobě nedošlo ještě k účinnému převodu majetkového práva z dlužníka na jinou osobu, nic nebrání uspokojení věřitele z tohoto majetku. Není tedy splněna objektivní podmínka odporovatelnosti. Prohlášení relativní neúčinnosti by zde nemělo smysl, neboť jejím účelem není postihovat konkrétní jednání dlužníka, ale odstranit ve vztahu k věřiteli jeho negativní dopad. Nutno však dodat, že založení povinnosti by mohlo být způsobilé zkrátit věřitele tehdy, pokud by bylo proti dlužníkovi zahájeno insolvenční řízení. Zde totiž platí zásada poměrného uspokojení věřitelů, což znamená, že čím více se jich musí o majetek dlužníka dělit, tím menší podíl každému připadne. Dá se tedy říci, že i pouhý vznik závazku je schopen v budoucnu ohrozit uspokojení věřitele, a to jednak v případě zahájení insolvenčního řízení, tak především v okamžiku, kdy dojde k samotnému plnění. Pro věřitele může být tudíž užitečné dovolávat se relativní neúčinnosti právního vztahu ještě před tím, než k plnění skutečně došlo. Jednalo by se však pouze o určité preventivní opatření. To by mělo smysl pouze v případě, kdy věřitel ještě nemůže proti dlužníkovi vést výkon rozhodnutí, např. proto, že se teprve domáhá vydání rozhodnutí v nalézacím řízení, nebo jeho pohledávka ještě není splatná. V této chvíli však tím pádem není splněna ani podmínka vykonatelnosti jeho pohledávky. Teoreticky ale nic nebrání tomu, aby si vyhradil právo dovolat se relativní neúčinnosti dle §593 NOZ.

Pokud jde o posuzování lhůt, je však pro věřitele výhodnější přístup NS. V případě majetkových práv k nemovitostem evidovaným v KN, se věřitel může spoléhat na stav zápisu v KN a až když tam zaznamená změnu, začne mu lhůta k uplatnění odporovatelnosti běžet. Zejména pokud by dlužník (či druhá strana) podal návrh na vklad až po delší době, hrozilo by, že věřiteli mezitím lhůta uplyne. NS se však nevyjádřil, jestli to samé platí i pro převod vlastnictví k jiným než nemovitým věcem. Obecně lze však přijmout názor, že pokud již došlo k plnění, počítá se tedy lhůta až ode dne následujícího po takovém jednání.³⁰⁴ V případě dílčího plnění běží lhůta pro každé plnění samostatně.³⁰⁵

³⁰³ HUMLÁK, M. *Odporovatelnost...*, s. 557 – 558.

³⁰⁴ Míněno je samozřejmě plnění, které zkracuje věřitele, nikoli protiplnění druhé strany.

³⁰⁵ Rozsudek BGH z 20. 7. 2006, sp. zn. IX ZR 227/03.

U odporovatelného opominutí běží lhůta ode dne následujícího po dni, kdy měl dlužník naposledy možnost aktivně jednat a tím zamezit zkrácení věřitele.³⁰⁶ Pokud tedy dlužník např. opominul domáhat se svého nároku v promlčecí době, počíná běžet lhůta dnem následujícím po uplynutí promlčecí doby.³⁰⁷

Pokud je účinnost závislá na splnění podmínky, či na okamžiku určeném časovou doložkou, není dle AnfG pro běh lhůty podstatné, kdy ke splnění podmínky (resp. nástupu urč. dne, události, uplynutí lhůty) došlo (§8 odst. 3 AnfG). Jednání se tudíž pro účely odporovatelnosti považuje za nepodmíněné.³⁰⁸ Záleží však na tom, o jakou podmínku se jedná a kdo může její splnění přivodit. Pokud je podmínkou určité jednání dlužníka (tzv. potestativní podmínka), je pro počátek běhu lhůty rozhodný okamžik, kdy dlužník jednal,³⁰⁹ resp. opominul jednat (tj. poslední den, kdy ještě jednat mohl).

Jestliže ke zkrácení věřitele došlo až v celkovém souhrnu několika (za tím účelem provedených) samostatných jednání, je pro účely počítání lhůt podstatný okamžik, kdy bylo zkrácení „dokonáno“. Pokud dlužník přikáže svému dlužníkovi, aby plnil (na účet dlužníka) třetí osobě, není rozhodné, kdy došlo k přikázání poukázaného³¹⁰, ale okamžik plnění poukazníkovi.³¹¹

Jsou-li splněny předpoklady odporovatelnosti procesních úkonů v průběhu výkonu rozhodnutí³¹² (tj. zpravidla provedených jinou osobou než dlužníkem), může se lhůta pro uplatnění odporovatelnosti počítat např. od vyplacení pohledávky oprávněnému (307 o.s.ř.) nebo od okamžiku udělení příklepu ve veřejné dražbě dle §329 odst. 7 o.s.ř.³¹³ Odporovatelnosti totiž nebrání skutečnost, že právo odpůrce je již vykonatelné, nebo bylo-li již uspokojeno (§580 odst. 1, 2. věta NOZ i §42a odst. 1, 2. věta). Odporovatelností těchto úkonů není míněn nucený výkon nároků, které již samy o sobě splňují předpoklady odporovatelnosti. Zde je rozhodným počátkem běhu lhůty okamžik jejich vzniku³¹⁴, tj. obecné pravidlo.

³⁰⁶ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §140, Marg. 4. stejně KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 36.

³⁰⁷ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §140, Marg. 4

³⁰⁸ shodně i rakouská právní věda: KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 69.

³⁰⁹ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §140, Marg. 6.

³¹⁰ tento okamžik je rozhodný pouze pro existenci úmyslu dlužníka.

³¹¹ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 31.

³¹² podmínkou odporovatelnosti těchto úkonů je, že se zakládají na vědomém spolupůsobení dlužníka.

³¹³ za předpokladu, že vydražitel nejvyšší podání zaplatí.

³¹⁴ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 31.

7.4. Právní následky úspěšného odporu

7.4.1. Povaha soudního rozhodnutí

Právní jednání, která zkracují uspokojení pohledávky věřitele jsou platná a účinná, pouze trpí určitou vadou, pro kterou je lze jejich účinků částečně zbavit. Tou vadou je jejich odporovatelnost. Odporovatelným se jednání stává ve chvíli, kdy splňuje obecné i zvláštní znaky odporovatelnosti, a přestává jim být v okamžiku uplynutí lhůty pro její uplatnění. Pokud v tomto mezidobí zkrácený věřitel podá odpůřčí žalobu a bude s ní úspěšný, vydá soud rozhodnutí, kterým učí, že právní jednání dlužníka není vůči věřiteli právně účinné (§589 odst. 1 NOZ).

Dosud nebylo zcela jasné, jakou povahu rozhodnutí o odpůřčí žalobě vlastně má. Jak Nejvyšší soud³¹⁵, tak autoři jako např. Švestka³¹⁶ nebo Hulmák³¹⁷ hovoří o deklaratorním účinku rozhodnutí. Naproti tomu dle Knappa rozhoduje soud konstitutivně.³¹⁸ I z novější judikatury NS lze spíše odvodit právotvorný charakter.³¹⁹ Štajgr³²⁰ poukazuje na specifickou povahu rozhodnutí soudu o odpůřčí žalobě. Ta spočívá v tom, že: *„rozhodnutí hledí do minulosti, nikoli do budoucnosti, kam jsou pravidelně obráceny zraky rozsudku konstitutivní povahy. Rozhodnutí totiž obnovuje stav, jaký by tu byl, kdyby nebylo odporovatelného jednání. Jedná se tudíž o restituci dřívějšího stavu.“* Proti deklaratorní povaze rozhodnutí však hovoří podmínka uplatnění odporovatelnosti³²¹, která je nutná ke vzniku odpůřčího nároku. Štajgr se proto také vyslovil pro konstitutivní povahu rozhodnutí.

Tento spor však odstraňuje §589 odst. 1 NOZ, který výslovně stanoví, že neúčinnost se zakládá rozhodnutím soudu. Stejnou formulaci užívá i §235 odst. 2 InsZ. Již ze samotného znění tudíž vyplývá, že rozhodnutí o odpůřčí žalobě má mít konstitutivní účinky.³²² Lze tedy říci, že odporovatelnost je vlastnost jednání, odpůřčí žaloba (odpor) je prostředek, a relativní neúčinnosti odporovatelného jednání následek. V tomto se odporovatelnost liší od automatické relativní neúčinnosti, kterou zná např. §260h o.s.ř. a §111 odst. 3 InsZ.

³¹⁵ Rozsudek NS z 7. 10. 1955, sp. zn. Cz 427/55, publ. pod č. R 1/1956.

³¹⁶ ŠVESTKA, a kol. *Občanský zákoník : komentář. I, § 1-459*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 386.

³¹⁷ HULMÁK, M. *Odporovatelnost v českém právu...*, s. 568.

³¹⁸ KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 378.

³¹⁹ např.:Rozsudek NS z 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdo 1703/96 „...rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon.“ Rozsudek NS z 27. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 364/2002: zde hovoří NS o „nastolení tzv. relativní neúčinnosti právního úkonu“, Usnesení NS z 1. 9. 2006, sp. zn. 30 Cdo 461/2006: „aby soud určil“

³²⁰ ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 302 – 303.

³²¹ Štajgr užívá pojmu aktualizace, s. 303.

³²² MÜLLEROVÁ, L. in KOTOUČOVÁ, J. a kol. *Insolvenční zákon...*, s. 507.

7.4.2. Relativní neúčinnost jako následek odporovatelnosti

Dle §595 NOZ relativní neúčinnost zakládá věřitelovo právo domáhat se uspokojení pohledávky i z toho, co neúčinným jednáním z dlužníkovy majetku ušlo. To je cílem a účelem relativní neúčinnosti, kterým je však zároveň i omezena. Jednání, kterému bylo úspěšně odporováno, nepozbývá své platnosti. Právní následky, které vyvolalo (např. převod vlastnického práva) zůstávají tím pádem nedotčeny. Pouze v poměru mezi věřitelem a osobou, která od dlužníka nabyla majetek, se na tento právní vztah hledí, jako kdyby k právnímu úkonu nedošlo (a jeho účinky - toliko v tomto vztahu - nenastaly)³²³. Relativní neúčinností odporovaného jednání je umožněno provedení výkonu rozhodnutí na majetek třetí osoby, která by se jinak mohla bránit excindační žalobou (§267 o.s.ř.).

Dle NS³²⁴ je rozhodnutí soudu, kterým bylo vyhověno odpůrcí žalobě, podkladem k tomu, aby se věřitel na základě exekučního titulu vydaného proti dlužníkovi domáhal nařízení výkonu rozhodnutí vůči osobě, v jejíž prospěch bylo právní jednání učiněno. Z toho by se mohlo zdát, že odpůrcí žaloba je žalobou určovací. Jak správně poukazuje Bezouška³²⁵, pokud by se jednalo pouze o určovací žalobu, bylo by zbytečné žalovat osobu odlišnou od dlužníka. Tato osoba (odpůrce) taktéž nemusí jednat dobrovolně, v takovém případě žalobce nemá v ruce exekuční titul ukládající žalovanému (odpůrci) vydání věci (či jinou činnost).

Odpůrcí řád z r. 1931 proto v §13 výslovně stanovil, že v odpůrcí žalobě musí být udáno, v jakém rozsahu a jakým způsobem má žalovaný pro uspokojení věřitele něco plnit nebo strpět. Dobová judikatura³²⁶ proto počítala s žalobou na plnění. Žaloba domáhající se jen prohlášení neúčinnosti odporovaného jednání byla nepřipustná.³²⁷ Relativní neúčinností právního jednání se soud zabývá jen jako otázkou předběžnou,³²⁸ tj. nikoli ve výroku, ale v odůvodnění rozhodnutí³²⁹. Lze proto doporučit³³⁰ žalobní petit požadující nejen prohlášení relativní neúčinnosti, ale zároveň znějící i na vydání věci, splnění pohledávky věřiteli apod. Obsah petitu bude záviset na tom, jakým způsobem byl věřitel zkrácen.

Z procesního hlediska vyplývá, že relativní neúčinnost je pouze určitým mezistupněm, který umožňuje uspokojení věřitele z majetku, který se v důsledku odporovaného jednání dostal ze sféry dlužníka k jiné osobě (odpůrci). To reflektuje účel institutu odporovatelnosti nikoli jako

³²³ Rozsudek NS z 27. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 364/2002.

³²⁴ Rozsudek NS z 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1703/96.

³²⁵ BEZOUŠKA, P. in FIALA, J., KINDL, M. a kol. *Občanský zákoník, komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s.248.

³²⁶ i starší judikatura k §12 rakouského odpůrcího řádu (resp. §42 konkursního řádu) z r. 1914.

³²⁷ Rozsudek NS ČSR z 3.10.1929, sp. zn. Rv II 515/29, Vážný 9230.

³²⁸ Rozsudek NS ČSR z 7.11.1930, sp. zn. Rv I 1940/29, Vážný 10249.

³²⁹ takto i novější Rozsudek NS z 7. 10. 1955, sp. zn. Cz 427/55.

³³⁰ jak činí KNAPP, V. *Odporovatelnost...*, s. 386.

samoúčelného institutu, ale jako prostředku sloužícího pouze věřitelům, kteří se domáhají uspokojení pohledávky cestou výkonu rozhodnutí.

7.4.3. Nároky věřitele a důsledky relativní neúčinnosti pro třetí osoby

Věřiteli, který dosáhl prohlášení dlužníkovy jednání za relativně neúčinné, je primárně umožněno domáhat se uspokojení z majetku odpůrce *in natura* (§595 odst. 1, 1. věta NOZ). Až pokud to není možné, může se na odpůrci domáhat odpovídající náhrady (2. věta). Ze znění zákona není zřejmé, jako povahu tento nárok má. Jako vodítko mohou sloužit závěry německé právní vědy, která se touto otázkou již dlouho zabývá. Lze zde vysledovat několik přístupů.

Tzv. teorie rozšířeného výkonu rozhodnutí³³¹ odůvodňovala exekuci na majetek odpůrce, jako osoby odlišné od povinného, pouze fikcí, že pro účely výkonu rozhodnutí se za vlastníka majetku považuje stále dlužník. Hmotněprávní účinky ponechává nedotčené. V protipólu stojí tzv. věcné teorie (*dingliche Theorien*) vycházejí z toho, že důsledkem odporu je vznik věcného nároku na vrácení (vydání) ušlého majetku dlužníkovi (*Rückgewähranspruch*). Toho je docíleno právě relativní neúčinností odporovaného jednání. Kritici této teorie ale namítají, že vlastnictví věci je jen jedno a působí absolutně, jiná řešení jsou v rozporu se zásadami věcných práv³³² a vůbec z hlediska správného myšlení.³³³ Dle nich není možné, aby neplatnost (*Nichtigkeit*) existovala jen vůči některým osobám a vůči jiným ne. Tento přístup byl proto nahrazen tzv. obligačními teoriemi. K té se zřejmě přiklonil i Voska³³⁴, jenž k dřívějšímu §14 odpůřčího řádu z r. 1931 uvádí, že se nejedná o (věcněprávní) nárok na „vrácení“ plnění dlužníkovi, nýbrž o obligační nárok.

Podle obligační teorie vede odporovatelnost ke vzniku závazkového právního vztahu, jehož obsahem je povinnost vrátit, co z majetku dlužníka ušlo, zpátky (*Rückgewähranspruch*). Věřiteli tedy vzniká proti osobě, která měla z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch, právní nárok ve smyslu §§194 odst. 1, 241 BGB³³⁵. Někteří považovali za právní důvod tohoto vztahu protiprávní jednání (delikt ní teorie). Tento názor byl ale odmítnut a nyní se považuje za závazkový vztah svého druhu, který existuje vedle ostatních závazků vzniklých ze zákona.³³⁶ Na všechny odporované právní úkony je nahlíženo jako na plně účinné. Všechny negativní

³³¹ tzv. „*Theorie der Vollstreckungserweiterung*“ či zkráceně „*Vollstreckungstheorie*“ – označení používá PAULUS, G. Sinn und Formen der Gläubigeranfechtung. *Archiv für die civilistische Praxis*, 1956, roč. 155, s. 277. cit. dle: HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht...*, §142, s. 468, Marg. 6.

³³² MESCH, V. *Die Rechtsnatur der Gläubigeranfechtung inner- und außerhalb des Konkurses*. Regensburg: S. Roderer Verlag, 1993. s. 38, Pozn. 110. cit. např. autory FLUME, LARENZ.

³³³ STEINBACH, E. dle KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, III...*, s. 64.

³³⁴ VOSKA, J. *KVOŘ*. s. 613.

³³⁵ jeho obsah odpovídá § 1789 NOZ.

³³⁶ HIRTE, H. *Insolvenzordnung...*, §143, Marg. 1

důsledky, které z toho pro zkrácené věřitele vyplývají, jsou odstraněny teprve prostřednictvím (odpůrčího) závazkového právního vztahu, který zakládá nárok věřitele na uspokojení z ušlého majetku. V tomto spočívá rozhodující rozdíl mezi obligačními a věcnými teoriemi.³³⁷ Obsahem nároku věřitele je právo vést výkon rozhodnutí na ušlý majetek, korespondující povinností dlužníka je tento výkon strpět.

Paulus, kritik tohoto přístupu, považuje konstrukci zvláštního závazkového vztahu vůči 3. osobě za nadbytečnou.³³⁸ Spolu s jinými³³⁹ je zastáncem tzv. zajišťovací, resp. odpovědnostní teorie (*Haftungstheorie*). Jejím východiskem je názor, že majetek zahrnuje i věřitelům příslušející odpovědnostní funkci, která je opravňuje sáhnout na majetek dlužníka v případě, kdy dlužník nesplní svůj dluh. Se změnou oprávněného subjektu, ke které došlo odporovatelným právním úkonem, je věřitelům odejmuta možnost tuto funkci uplatnit, protože se z něj již nemohou uspokojit cestou výkonu rozhodnutí. Patrná je tudíž podobnost se zástavním právem, na kterou odkazuje např. i Hulmák³⁴⁰. Rozdíl je pouze v tom, že odporujícímu věřiteli nikdy nepříslušelo právo k určitým věcem či majetkovým právům dlužníka, kterých by se po prohlášení relativní neúčinnosti mohl dovolávat. V tomto je jeho postavení slabší, než u zástavního věřitele. Ten má totiž právo uspokojit se z konkrétního majetku dlužníka. Navíc vzhledem ke své věcné povaze přechází i na právní nástupce. Dojde-li k jeho převodu, nic se pro věřitele nemění. Zástavní věřitel tudíž nepotřebuje³⁴¹ převod prohlašovat za neúčinný.³⁴² Naproti tomu věřitel takto nezajištěný je prostřednictvím odporovatelnosti chráněn pouze před snížením hodnoty dlužníkovy majetku. Jemu záleží na tom, aby svou pohledávku za dlužníkem mohl uspokojit, ale nemá nárok tak učinit z konkrétních věcí či práv dlužníka.

Otázka povahy účinku odporovatelnosti by si zasloužila více pozornosti, což však vzhledem k omezenému rozsahu této práce není možné. Ať tak či onak, je odpůrce na základě rozhodnutí soudu o odpůrčí žalobě povinen strpět provedení výkonu rozhodnutí na majetek, který odporovatelným jednáním nabyt. Pokud je odporováno např. prominutí dluhu nebo zatížení majetku dlužníka věcným právem, je takové jednání pro odporujícího věřitele

³³⁷ ALLGAYER, P. *Rechtsfolgen und Wirkungen der Gläubigeranfechtung*. Köln: RWS-Verlag Kommunikationsforum, 2000, s. 16, Marg. 41.

³³⁸ PAULUS, G. Sinn und Formen der Gläubigeranfechtung. *Archiv für die civilistische Praxis*, 1956, roč. 155, s. 277, 281. cit. dle HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrech*, s. 477.

³³⁹ HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrech*, s. 477 n.

³⁴⁰ HULMÁK, M. *Odporovatelnost v českém právu...*, s. 553, 568.

³⁴¹ opačně však Rozsudek NS z sp. zn. 30 Cdo 64/2006. Kriticky k tomuto rozhodnutí: RICHTER, T. *Insolvenční právo...*, s. 328.

³⁴² pouze pokud je tzv. podzajištěný, tzn. realizovatelná hodnota předmětu zajištění nestačí k uspokojení jeho pohledávky. srov. RICHTER, T. *Insolvenční právo...*, s. 328.

neúčinné³⁴³. To samé platí pro odpor proti opominutím dlužníka. Odpůrce tudíž nemůže namítat promlčení či zánik práva prekluzí. V těch případech, kde není zapotřebí aktivního zásahu do stávajícího stavu tudíž stačí, že je ve vztahu vůči věřitelům neúčinné. Není třeba konstruovat zde zvláštní obligační nárok věřitele proti odpůrci.

Je-li odporováno jednání, na jehož základě došlo k převodu vlastnického práva k nemovité věci evidované v KN, neopravňuje rozhodnutí soudu věřitele k tomu, aby žádal o výmaz práva. Relativní neúčinností totiž není zasaženo do platnosti nabyvacího titulu. Věřitel však může nově KN žádat, aby provedl poznámku o skutečnosti, že podal odpůrcí žalobu (§599 NOZ). Pokud po tomto okamžiku nabyly třetí osoby k evidované nemovitosti nějaké právo, nemohou se jej vůči věřiteli dovolávat. To však pouze za předpokladu, že soud odpůrcí žalobě vyhověl (odst. 2).

Pokud plnění *in natura* není možné, může se věřitel domáhat proti odpůrci odpovídající náhrady. Dle Štajgra není nutné, aby plnění *in natura* bylo nemožné ve smyslu §§580 odst. 2, 2006 NOZ, ale stačí, že by bylo spojeno s nepoměrnými obtížemi či náklady. Argumentuje originálním (německy psaným) zněním §39 konkursního a §13 odpůrcího řádu z r. 1914, ty totiž nežívaly pojmu „*unmöglich*“ (tj. nemožný), ale sousloví „*nicht tunlich*“, které novější rakouská právní věda³⁴⁴ interpretuje shodně jako Štajgr. *Nicht tunlich* je plnění *in natura* i tehdy, pokud jej nelze poskytnout v přiměřené lhůtě.³⁴⁵ Pro určení rozsahu a způsobu náhrady bylo odkazováno na ustanovení o náhradě škody, tak tomu bude zřejmě i dnes (§442 n. OZ, §2951 n. NOZ). Náhrada bude zpravidla spočívat v peněžitém plnění.

Odporující věřitel je oprávněn požadovat pouze tolik, kolik je třeba k uspokojení jeho pohledávky. To je v současnosti čitelné již z §42a odst. 4, který omezuje účinky relativní neúčinnosti slovem „potud“. Ve zbytku zůstává právní jednání účinné. Jestliže se relativní neúčinnosti současně dovolává více věřitelů, nemůžou dle §598 NOZ požadovat více, než stanoví §§595 a 596 NOZ. Tím je míněno, že odpůrce je povinen vydat pouze takový majetek, který nabyl relativně neúčinným jednáním, nic víc. Pokud se již z tohoto majetku uspokojil jeden z odporujících věřitelů, je tím odpůrce své povinnosti zproštěn.³⁴⁶

Pokud na věci, z níž by se jinak věřitel mohl uspokojit, nabyla třetí osoba (nikoli odpůrce) takové právo, které nelze prohlásit za relativně neúčinné, může se dle §596 NOZ věřitel domáhat pouze náhrady škody. Důvodem, proč takovému právu nelze odporovat, bude to, že vznik práva nesplňuje podmínky odporovatelnosti. Např. pokud tato třetí osoba byla

³⁴³ VOSKA, J. *KVOŘ*. s. 614 – 615.

³⁴⁴ v Rakousku je tento předpis stále účinný.

³⁴⁵ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 195.

³⁴⁶ VOSKA, J. *KVOŘ*. s. 618.

v dobré víře. Proto se věřitel může domáhat náhrady škody pouze po osobě, za jejíž držby bylo právo třetí osoby založeno. Žalovaným bude tedy odpůrce, nebo jeho právní předchůdce („dříve“). Tímto má být kompenzována škoda, kterou tato práva třetích osob snižují hodnotu věci. K náhradě je povinen pouze ten, který věc nabyt odporovatelným jednáním, není však podstatné, jestli třetí osobě založil právo sám, z vlastní vůle.³⁴⁷

Ten, kdo je zavázán plnit, tj. odpůrce, se ohledně majetku, kterého se odpůřčí žaloba týká, považován za nepoctivého držitele (§595 odst. 1 NOZ). Je proto dle §1000 NOZ povinen vydat veškerý užitek, kterého držbou nabyt, a nahradit ten, který by získala zkrácená osoba, jakož i všechnu škodu, která vzešla z jeho držby. Dědici a právní nástupci dle §594 odst. 1 NOZ (tzn. všeobecní právní nástupci, universální sukcesoři) však pouze tehdy, pokud nebyli v dobré víře. Tím je těmto osobám alespoň částečně kompenzováno, že jsou vystaveny odpůřčímu nároku věřitele bez ohledu na jejich subjektivní stránku.³⁴⁸ Přísný režim se tudíž týká pouze přímého nabyvatele³⁴⁹ a „jiných“ právních nástupců dle §594 odst. 2.

Pokud odpůrce nabyt majetek bezúplatně, ale prokáže, že byl v dobré víře, je povinen plnit jen v rozsahu, v němž byl obohacen. To je výjimka z obecného pravidla, že není rozhodující obohacení odpůrce, ale ztráta, kterou utrpěl dlužníkův majetek.³⁵⁰ Pokud však o zkracujícím úmyslu dlužníka věděl, nebo vědět musel, je vystaven odporovatelnosti dle §590 odst. 1 písm. a) či b). Je tudíž posuzován jako osoba, která nabyt za úplatu. Tím pádem odpadá potřeba vyvažovat absenci subjektivní podmínky odporovatelnosti dle §592 NOZ. Tato kompenzace je totiž účelem §595 odst. 3.

Odpůrce nebo osoba, která je povinna uhradit škodu dle §596, se může povinnosti zprostit tak, že uspokojí věřitelovu pohledávku za dlužníkem. Věřitel se tudíž nebude muset domáhat náhradního uspokojení cestou výkonu rozhodnutí. Jestliže dlužník za své jednání, které bylo prohlášeno za relativně neúčinné, již od odpůrce obdržel nějaké protiplnění, může se odpůrce domáhat jeho vrácení (§597 odst. 1). Nikoli však vůči odporujícímu věřiteli, ale proti dlužníkovi. Pokud odpůrce (nebo osoba povinná dle §596) ještě neplnil, ale vrátil věřitelům majetek, který nabyt odporovatelným jednáním od dlužníka, jeho pohledávka proti dlužníkovi opět obživne. To znamená, že může po dlužníkovi požadovat to, co sice již jednou obdržel, ale byl povinen to vydat věřitelům. Pokud dlužník odpůrci plnil jako jeden ze solidárních dlužníků, ožívá pohledávka nejen vůči němu, ale i vůči ostatním solidárním dlužníkům.³⁵¹

³⁴⁷ VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 198.

³⁴⁸ ta je zkoumána jen u „jiných“ právních nástupců dle §594 odst. 2.

³⁴⁹ ve smyslu §594 odst. 1: tedy smluvního partnera dlužníka, adresáta jednostranného jednání, oprávněného ze smlouvy ve prospěch třetího, ale např. i poukazníka, jemuž na účet poukazatele plnil poukazovaný.

³⁵⁰ KÖNIG, B. *Die Anfechtung...*, s. 195.

³⁵¹ VOSKA, J. *KVOŘ.* s. 200.

Dřívější odpůrčí řády obsahovaly ustanovení, které výslovně zakazovaly započtení nároku odpůrce proti nároku věřitelů. OZ ani NOZ o ničem takovém nehovoří, z toho by se mohlo zdát, že započtení nic nebrání. Tak tomu však není, důvody správně objasnil Štajgr³⁵², který správně poukazuje na to, že zde schází podmínka vzájemnosti pohledávek. Oprávněným z odpůrčího nároku je totiž věřitel, povinným je odpůrce. Pohledávka, která přísluší odpůrci, však směřuje nikoli proti věřiteli, ale proti dlužníkovi. Nepřípustnost započtení tudíž není nutno zvlášť stanovit, ta vyplývá již z §580 OZ, 1982 NOZ.

³⁵² ŠTAJGR, F. *Konkursní právo...*, s. 302.

8. Závěr

Úkolem této práce bylo poskytnout hlubší vhled do složité problematiky odpůrcího práva. Dle názoru autorky se jedná o zajímavé téma, kterému však není ze strany české právní vědy věnováno příliš pozornosti. Schází především zdroje, které by se institutem odporovatelnosti zabývaly komplexně. To předpokládá větší prostor než několik stránek, na které se omezují články v odborných časopisech nebo komentářová literatura. To však není případ rakouské a zejména německé právní vědy, kde je možné čerpat z velkého množství odborných publikací, které tento institut podrobně analyzují nikoli na desítkách, ale stovkách stran. Autorka se tudíž potýkala s problémem, jak z těchto zdrojů vybrat ty podstatné závěry a nakolik je lze aplikovat na české právní prostředí.

Jako už tomu v právu je, jednotlivé otázky a problémy souvisejí s dalšími, nelze na ně tudíž nahlížet odděleně, ale je nutné zabývat se jimi v souvislostech. Ke správnému pochopení problému nestačí jej zkoumat v detailech, ale je především nutné dospět k obecným závěrům. Autorka se proto nesnažila najít řešení pro všechny možné situace, které mohou v souvislosti s odporovatelností nastat, ale spíše se zaměřila na základní pilíře tohoto institutu. Při řešení složitých otázek se opírala o výklad pomocí účelu zákona a především poměrování dotčených zájmů. Vzhledem k tomu, že tento právní prostředek má svou tradici již v římském právu a ani v našem právu není takovou novinkou, bylo by chybou opomenout historické prameny. I z těchto proto autorka čerpala. Jedná se především o prvorepublikovou judikaturu a literaturu, která je aplikovatelná i na současnou právní úpravu.

Účelem institutu odporovatelnosti je poskytnout ochranu věřitelům před jednáním dlužníka, kterým zkracuje možnost nuceného uspokojení jejich pohledávek. Odporovatelnost umožňuje nápravu stavu, který zde v důsledku takového jednání nastal. Účinky zkracujícího jednání či opominutí však nejsou anulovány zcela, ale pouze v rozsahu, který je pro uspokojení věřitelů třeba. Rozhodnutí soudu, kterým bylo vyhověno odpůrcí žalobě věřitele, proto jednání neprohlašuje za neplatná, ale pouze za relativně neúčinná. Tím dochází pouze k oslabení odporovaného jednání, a to tak, že ve vztahu k věřiteli pozbývá těch účinků, které jej poškozují.

Relativní neúčinnost tudíž nezasahuje do vztahu mezi dlužníkem a odpůrcem tak zásadně jako neplatnost. Pro věřitele je však dostačující, neboť jim umožňuje uspokojit se tak, jako by k odporovanému jednání nikdy nedošlo. I relativní neúčinnost má však negativní dopad na již nabytá práva třetích osob. Je proto nutné dát tento prostředek věřitelům do ruky jen za striktně stanovených podmínek.

Věřitelé se mohou domáhat relativní neúčinnosti pouze takových jednání, která ve svém důsledku vedla ke zmenšení majetku dlužníka, nebo naopak zamezila jeho zvětšení. K tomu nemusí dojít jen právním jednáním splňujícím předpoklady §34 OZ, 545 NOZ (v užším slova smyslu), ale i jiným jednáním či opominutím, které se zakládá na volní činnosti. Není tedy podmínkou, aby jednání směřovalo ke vzniku, změně či zániku právních povinností, které právo s takovým jednáním spojují, ale stačí, že vůle osoby směřovala ke způsobení nějakého faktického následku. Není ani vždy nutné, aby byl jednajícím subjektem dlužník osobně. Stejně tak lze odporovat úkonům učiněným jinými osobami, které se dlužníkovi přičítají, nebo jednání osob, které jsou z důvodu akcesorické či subsidiární povinnosti zavázány uspokojit pohledávku věřitele. Předpokladem odporovatelnosti je, že v okamžiku rozhodování soudu zde není dostatek majetku, na který by bylo možné nařídit výkon rozhodnutí. Věřitel je povinen prokázat, že právě jednání, kterým odporuje, toho byla příčinou. Není-li tento objektivní předpoklad prokázán, nelze jednání za relativně neúčinná prohlásit.

Vyjma skutkové podstaty §592 NOZ je kromě objektivních podmínek nutné zkoumat navíc ještě subjektivní stránku. Kromě úmyslu dlužníka musí věřitel prokázat, že osoba, se kterou dlužník jednal, nebo která v důsledku odporovaného jednání nabyla prospěch, o tomto úmyslu věděla, nebo alespoň vědět musela. To však neplatí u osob dlužníkovi blízkých. Zde má věřitel důkazní pozici usnadněnou. Pokud nejen dlužník, ale i druhá osoba jednali s úmyslem poškodit věřitele, je takové jednání dle judikatury NS absolutně neplatné pro rozpor s dobrými mravy. Autorka považuje tento názor přinejmenším za dosti zjednodušený. Vzhledem k tomu, že se jedná o judikaturu ustálenou, zasloužila by si hlubší analýzy. Ta však bohužel vzhledem k omezenému rozsahu této práce není možná.

Relativní neúčinnost není automatickým důsledkem odporovatelného jednání, nýbrž je nutné se jí dovolat. Věřitel, který chce tohoto právního prostředku využít, musí ve stanovené lhůtě podat odpůrčí žalobu. Může tak učinit ale pouze takový věřitel, který již má proti dlužníkovi vykonatelné rozhodnutí soudu, nebo jiný exekuční titul. Pokud je věřitel ještě nemá, ale obává se, že ve lhůtě pro uplatnění odporovatelnosti, jej ani mít nebude, může si odpůrčí právo předem vyhradit. Jestliže ve lhůtě nepodá odpůrčí žalobu ani si právo dovolat se relativní neúčinnosti předem nevyhradí, nemůže se již odporovatelnosti zkracujícího jednání dovolávat. Tím je věřitel nucen k tomu, aby dbal o svá práva. Časově neomezená možnost uplatnění odporovatelnosti by příliš zasahovala do právní jistoty, k čemuž není důvod. Věřitel, který se obává, že protistrana nedodrží svůj slib a nesplní to, k čemu se zavázala, má předně využít prostředků, které uspokojení jeho pohledávky zajistí. Těm, kteří zajišťovacích opatření

nevyužili, poskytuje institut odporovatelnosti pouze určitou záchrannou síť.³⁵³ Tu si však zaslouží jen věřitelé ostražití, ne ti, kteří se více než po pěti letech rozhodnou domáhat svých práv tak, že budou zasahovat do vztahů dlužníka z jinými osobami. Nehledě na to, že pravděpodobnost úspěšnosti takové snahy je po delší době značně snížena.

Ti z věřitelů, kteří odpůrcí žalobou dosáhli pro ně příznivého rozhodnutí, mohou uspokojit své pohledávky z majetku, který již nepatří dlužníkovi, ale třetí osobě, odpůrci. Ten musí provedení výkonu rozhodnutí strpět, neboť vůči věřitelům platí stav, jakoby majetek stále náležel dlužníkovi. Odpůrce však nezůstává zcela bez ochrany. Pokud totiž sám dlužníkovi poskytl nějakou protihodnotu, může se domáhat jejího vrácení nebo splnění pohledávky, která v důsledku rozhodnutí soudu obživla. Je velmi nejisté, jestli se odpůrce tohoto majetku domůže. Jestliže ale o zkracujícím úmyslu dlužníka věděl, musel s tímto rizikem počítat. Nevěděl-li o něm, musí nyní strpět důsledky své (zaviněné) nedbalosti.

Německá odborná literatura se podrobně zabývá povahou účinků odporovatelnosti. V současné době převažují zastánci obligační teorie a teorie majetkové odpovědnosti (*Haftungstheorie*). V rámci obecného odpůrcího práva je přijímána především druhá z nich, zatímco pro insolvenční právo se vychází z existence závazkového vztahu mezi věřitelem a odpůrcem. Řešení české a rakouské, které odůvodňuje povinnost odpůrce strpět výkon rozhodnutí na jeho majetek konstrukcí relativní neúčinnosti, bylo v Německu již odmítnuto. Nový občanský zákoník z něj však vychází, bylo by tedy předčasné tento přístup bez hlubšího odůvodnění kritizovat.

Z obsahu i rozsahu práce je zřejmé, že institut odporovatelnosti vyvolává množství otázek. To bylo i jedním z důvodů výběru tohoto tématu pro diplomovou práci. Snahou autorky bylo zejména upozornit na ty problémy, které považovala za sporné. Protože se jednotliví autoři ve svých názorech často liší, nebylo snadné k nim vždy zaujmout jednoznačné stanovisko. Autorka se přesto pokusila dojít k vlastním názorům, ke kterým dospěla především díky možnosti čerpat i za zahraniční literatury.

³⁵³ HULMÁK, M. *Odporovatelnost v českém právu...*, s. 569.

9. Použité prameny

Česká literatura

Monografie

- BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Justiniánské instituce*. Univerzita Karlova v Praze, nakl. Karolinum, 2010. 411 s.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, svazek III. Právo obligační*. 4. vyd. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947. 413 s.
- MELZER, F. *Právní jednání a jeho výklad*. Brno: Vyd. a nakl. Václav Klemm, 2009. 218 s.
- RICHTER, T. *Insolvenční právo*, Praha : ASPI, 2008, 471 s.
- ŠTAJGR, F. *Konkursní právo*. Praha: Všehrd, 1947. 575 s.
- TRYZNA, J. *Právní principy a právní argumentace : k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010. s. 332 s.

Komentáře

- DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád II, Komentář §201 – 376*. Praha: C.H.BECK, 2009. 1581 – 3343 s.
- ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník - Velký akademický komentář*, Praha: Linde, 2008. 2639 s.
- FIALA, J. KINDL, M. *Občanský zákoník, komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2009, 904 s.
- KOTOUČOVÁ, J. a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 1100 s.
- OTT, E. *Řízení úpadkové (konkursní). Se zřetelem na zákon odpůrcí č. 36/1884 ř.z. a řád exekuční*. Praha: Všehrd, 1911. 182 s.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 975 s.
- SEDLÁČEK, J. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl IV*. Praha 1936, reprint Olomouc: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. 866 s.
- ŠVESTKA, a kol. *Občanský zákoník : komentář. I, § 1-459*. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. 1373 s.
- VOSKA, J. *Konkursní vyrovnací a odpůrcí řády*. Praha: práv. knihkupectví a nakl. Linhart a Pekárek 1931, 744 s.

Odborné časopisy a sborníky

- BLAŽEK, S. *Je možno odporovat úplatným právním úkonům?* Obchodní právo. 1996, č. 10, s. 11 - 13.
- ELIÁŠ, K. Zákon a profesori (malé praktikum ze sociologie práva). *Právní rozhledy*, 1998, č. 6, s. 287 n.
- HULMÁK, M. Odporovatelnost v českém právu. In *Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie – Sborník VII. Lubyho právnické dni*. Bratislava: Iura Edition, 2002. s. 553 - 570.
- CHALUPA, R. Odporovatelnost právních úkonů. *Obchodní právo*, 1995, č. 6, s.
- KNAPP, V. Odporovatelnost. *Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, s. 377 – 387.
- KNAPP., V., LUBY, Š. *Československé občanské právo*, sv. I. 2. vyd. Praha: Orbis 1974, 587 s.
- PULKRÁBEK, Z. *Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů*. *Právní rozhledy*, 2009, č. 21, s. 753n. Právní systém BECK - Online.
- RICHTER, T. Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu. *Právní rozhledy*. 2007, č. 15. s 556 a n.
- TÉGL, P. K úpravě dobré víry v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1-2, s. 35 – 42.

Zahraniční literatura

Monografie

- ALLGAYER, P. *Rechtsfolgen und Wirkungen der Gläubigeranfechtung*. Köln: RWS-Verlag Kommunikationsforum, 2000, 284 s.
- GRAVESMÜHL, G. *Die Gläubigeranfechtung nach klassischem römischem Recht*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2003. 205 s.
- HENCKEL, W. *Anfechtung im Insolvenzrecht*. Sonderausgabe der Kommentierung von Wolfram Henckel zu den §§ 129–147 aus dem Jaeger, Großkommentar zur Insolvenzordnung. Berlin: De Gruyter Recht, 2008, 655 s.
- KÖNIG, B. *Die Anfechtung nach der Konkursordnung*. Wien: Manz Verlag, 1985. 288 s.
- MESCH, V. *Die Rechtsnatur der Gläubigeranfechtung inner- und außerhalb des Konkurses*. Regensburg: S. Roderer Verlag, 1993. 134 s.

Komentáře

- BARTSCH, R. POLLAK, R. *Konkurs-, Ausgleichs-, Anfechtungsordnung, Einführungsverordnung und Geschäftsaufsichtsgesetz I*, Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, 1937.
- DEPRÉ, P., KREFT, G. *Insolvenzordnung-Heidelberger Kommentar*. 5. vydání. Heidelberg: Müller, 2008, 2161 s.
- DREIER, H. *Grundgesetz Kommentar*, 2. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, Svazek 1. 1741 s.
- KOZIOL, H., BOLLENBERGER, R. in BUCHEGGER, W. BARTSCH, R. a kol. *Österreichisches Insolvenzrecht: Kommentar*. Svazek 1: §§ 1-43, 4. vyd. Wien; New York: Springer, 2009. s. 524.
- STEINBACH, E. *Kommentar zu den Gesetzen vom 16. März 1884 über die Anfechtung von Rechtshandlungen, welche das Vermögen eines Zahlungsunfähigen Schuldners betreffen*. Wien: Manz, 1884. 178 s.
- UHLENBRUCK, W. a kol. *Insolvenzordnung: Kommentar*. 13. vydání. München: Vahlen, 2010, 3296 s.

České právní předpisy

- Zákon č. 36/1884 ř.z., o odporu proti právním činům, jež týkají se jmění dlužníka insolventního, s účinností od 25. března 1884
- Císařské nařízení č. 337/1914 ř.z., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnávací a řád odpůrcí, s účinností od 1. ledna 1915
- Zákon č. 64/1931 sb. z. a n., kterým se vydávají řady konkursní, vyrovnací a odpůrcí, s účinností od 1. srpna 1931
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. ledna 1951
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších právních předpisů
- zákon č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), účinný do 31. prosince 1991
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. dubna 1964
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, s účinností od 1.10. 1991

- Zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění zákona č. 94/1996 Sb., s účinností od 1. června 1996
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších právních předpisů
- Vládní návrh na vydání občanského zákoníku, sněmovní tisk č. 362/0, ve znění senátního tisku č. 259

Zahraníční právní předpisy

Německé

- Anfechtungsgesetz vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2911), das zuletzt durch Artikel 16 des Gesetzes vom 9. Dezember 2010 (BGBl. I S. 1900) geändert worden ist
- Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866), die zuletzt durch Artikel 19 des Gesetzes vom 20. Dezember 2011 (BGBl. I S. 2854) geändert worden ist.
- Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 27. Juli 2011 (BGBl. I S. 1600) geändert worden ist

Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202 (2006 I S. 431) (2007 I S. 1781)), die zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden ist

Rakouské

- Anfechtungsordnung (AnfO), RGBl. Nr. 337/1914, in der Fassung: Nr. 29/2010
- Insolvenzordnung – (InsO), RGBl. Nr. 337/1914, in der Fassung: BGBl. I Nr. 111/2010
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) in der Fassung: BGBl. Nr. 118/2002

Česká judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. IV. ÚS 525/02.
- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1133/07.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25.2. 2009, sp. zn. I.ÚS 143/07.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24.10.1923, sp. zn. Rv I 917/23, Vážný 3079.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4.3.1924, sp. zn. Rv I 1673/23, Vážný 3567.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 26.3.1924, sp. zn. Rv I 38/24, Vážný 3649.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5.3.1925, sp. zn. Rv I 1978/24, Vážný 4781.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16.7.1925, sp. zn. Rv I 1156/25.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.6.1925, sp. zn. Rv I 782/26, Vážný 5145.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16.7.1925, sp. zn. Rv I 1156/25, Vážný 5185.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17.9.1925, sp. zn. Rv I 1035/25, Vážný 5283.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4.2.1926, sp. zn. Rv II 761/25, Vážný 5732.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24.2.1926, sp. zn. Rv I 6/26, Vážný 5793.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5.10.1926, sp. zn. Rv I 442/26, Vážný 6332.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9.12.1927, sp. zn. Rv I 501, Vážný 7598.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16.2.1929, sp. zn. Rv II 442/29, Vážný 8725.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3.10.1929, sp. zn. Rv II 515/29, Vážný 9230.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10.4.1930, sp. zn. Rv II 345/29, Vážný 9813.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7.11.1930, sp. zn. Rv I 1940/29, Vážný 10249.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, Vážný č. 10691.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, Vážný 12148.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, Vážný 15086.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, Vážný 17376.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 10. 1955, sp. zn. Cz 427/55.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdo 1703/1996.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.6.2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/1999.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.4.2001, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.6.2001, sp. zn. 21 Cdo 2088/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2285/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1.8.2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1262/2002.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 364/2002.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2006, sp. zn. 30 Cdo 461/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.9.2006, sp. zn. 30 Cdo 653/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2684/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2007, sp. zn. 20 Cdo 2085/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2008 sp. zn. 22 Cdo 436/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.12.2008, sp. zn. 30 Cdo 2709/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.5.2011, sp. zn. 22 Cdo 141/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.9.2011, sp. zn. 22 Cdo 3215/2009.
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 11. 1996, sp. zn. 15 Co 714/95, R 12/1998.

Zahraníční judikatura

Judikatura německého Spolkového soudního dvora

- Rozsudek BGH ze dne 24.9.1962, sp. zn. VIII ZR 18/62.
- Rozsudek BGH ze dne 20.9. 1978, sp. zn. VIII ZR 142/77.
- Rozsudek BGH ze dne 19. 3. 1980, sp. zn. VIII ZR 195/79.
- Rozsudek BGH ze dne 8.7.1993, sp. zn. IX ZR 116/92.
- Rozsudek BGH ze dne 11.7.1996, sp. zn. IX ZR 226/94.
- Rozsudek BGH ze dne 30.1.1997, sp. zn. IX ZR 89/96.
- Rozsudek BGH ze dne 5.4.2001, sp. zn. IX ZR 216/98.
- Rozsudek BGH ze dne 7. 2. 2002, sp. zn. IX ZR 115/99.
- Rozsudek BGH ze dne 20.3.2003, sp. zn. IX ZR 166/02.
- Rozsudek BGH ze dne 5. 2. 2004, sp. zn. IX ZR 473/00.
- Rozsudek BGH ze dne 13. 5. 2004, sp. zn. IX ZR 128/01.
- Rozsudek BGH ze dne 8.12.2005, sp. zn. IX ZR 182/01.
- Rozsudek BGH ze dne 23. 3. 2006, sp. zn. IX ZR 116/03.
- Rozsudek BGH ze dne 13. 4. 2006, sp. zn. IX ZR 158/05.
- Rozsudek BGH ze dne 20. 7. 2006, sp. zn. IX ZR 227/03.
- Rozsudek BGH ze dne 14. 12. 2006, sp. zn. IX ZR 102/03.
- Rozsudek BGH ze dne 16. 11. 2007, sp. zn. IX ZR 194/04.
- Rozsudek BGH ze dne 20. 11. 2008, sp. zn. IX ZR 130/07.
- Rozsudek BGH ze dne 9. 7. 2009, sp. zn. IX ZR 86/08.

Judikatura rakouského Nejvyššího soudního dvora

- Rozsudek OGH ze dne 7.1.1954, sp. zn. 2 Ob 584/53.
- Rozsudek OGH ze dne 27.10.1954, sp. zn. 3 Ob 725/54.
- Rozsudek OGH ze dne 25.10.1988, sp. zn. 5 Ob 589/88.
- Rozsudek OGH ze dne 26.6.2002, sp. zn. 7 Ob 130/02x.
- Rozsudek OGH ze dne 22.11.1995, sp. zn. 1 Ob 627/95.
- Rozsudek OGH ze dne 23.05.1984, sp. zn. 3 Ob 507/84.
- Rozsudek OGH ze dne z 26.11.1987, sp. zn. 7 Ob 718/87.
- Rozsudek OGH ze dne 22.11.1995, sp. zn. 1 Ob 627/95.
- Rozsudek OGH ze dne 23.02.1993, sp. zn. 4 Ob 507/93.
- Rozsudek OGH ze dne 05.07.2001, sp. zn. 6 Ob 1/01t.
- Rozsudek OGH ze dne 18.10.2001, sp. zn. 6 Ob 175/01f.
- Rozsudek OGH ze dne 22.11.1989, sp. zn. 9 ObS 19/89.
- Rozsudek OGH z 4.6.1987, sp. zn. 6 Ob 528/85.
- Rozsudek OGH z 07.11.1989, sp. zn. 4 Ob 594/89.
- Rozsudek OGH z 23.05.1984, sp. zn. 3 Ob 507/84.
- Rozsudek OGH z 22.10.2002, sp. zn. 10 Ob 99/02k.
- Rozsudek OGH z 10.11.1982, sp. zn. 1 Ob 756/82.
- Rozsudek OGH ze dne. 25.09.2001, sp. zn. 1 Ob 45/01a.

Internetové zdroje

- LANGÁŠEK, T. *Ochrana legitimního očekávání v judikatuře Ústavního soudu*. Masarykova universita. [online]. [cit. 15.1.2012]. Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/ustavko/langasek.pdf>> 9 s.
- Výkladové stanovisko Expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo č. 1/2008, [online]. [cit. 28.12.2011]. Dostupné na: <<http://www.insolvenni-zakon.cz/expertni-skupina-s22/vykladova- stanoviska-expertni-skupiny/vykladove- stanovisko-1.html>>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), Sněmovní tisk 1120/0, část č. 1/2. [online]. [cit. 10.8.2011]. Dostupné na: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=1120&CT1=0>>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu NOZ, ve znění předloženém PSP ČR (04/2009, sněmovní tisk č. 835). [online]. [cit. 10.11.2011]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_%28duben_2009%29.pdf>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 509/1991 Sb. sněmovní tisk. č. 509. [online]. [cit. 12.1.2012]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_16.htm>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu z. č. 40/1964 Sb. sněmovní tisk. č. 156. [online]. [cit. 10.1.2012]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_10.htm>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), [online]. [cit. 10.1.2012]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0149_12.htm>.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu InsO, § 129. [online]. [cit. 10.2.2012]. Dostupné na: <<http://www.insolvenzrecht.de/inhalte/materialien/rege-inso-1992/#rz874>>.
- <<http://www.ris.bka.gv.at/Jus/>>
- <<http://zip-online.de/detailsuche.html>>
- <<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/list.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=Aktuell&Sort=12288>>

Databáze

- ASPI.
- Beck-online.
- Codexis Academia.

10. Shrnutí

Diplomová práce se zabývá problematikou relativní neúčinnosti (odporovatelnosti) právních jednání v občanském právu. Tento institut slouží k nápravě důsledků jednání dlužníka, kterými ohrožuje či vůbec znemožňuje nucené uspokojení pohledávek svých věřitelů. Právní úprava se vedle občanského zákoníku nachází i v insolvenčním zákoně, který se použije v případě, že je dlužník v úpadku. K analýze tohoto institutu je proto vhodné zabývat se oběma právními předpisy. Cílem této práce však není podat podrobný výklad jednotlivých ustanovení, která odporovatelnost upravují, ale spíše najít společné rysy, které pomohou tento institut pochopit a tím usnadní jeho aplikaci. Tomu bude odpovídat i členění práce.

Práce je členěná do kapitol a dalších dvou podkapitol. Na začátku se autorka zabývá historickým vývojem právní úpravy relativní neúčinnosti na území ČR. České právo tomuto institutu totiž přikládalo v různých fázích vývoje i různý význam. Současný občanský zákoník obsahuje pouze torzo právní úpravy účinné na našem území na konci 19. a na počátku 20. století. Autoři nového občanského zákoníku i insolvenčního zákona se netají tím, že vychází ze zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. To pro studium „nového“ odpůrčího práva znamená velkou výhodu, neboť je možné čerpat ze starší judikatury i literatury, jak činí i autorka.

Obsahem třetí kapitoly je teleologický výklad institutu odporovatelnosti. Na ten navazuje kapitola o roli právních principů v odpůrčím právu. Zde autorka poukazuje především na střet principu právní jistoty s právem na ochranu vlastnictví. V následujících pasážích je věnována pozornost již samotným předpokladům relativní neúčinnosti. V páté kapitole jsou nejprve vymezeny dotčené subjekty a poté podrobně vysvětleny objektivní znaky skutkové podstaty odporovatelnosti. Těmto je věnována největší pozornost, neboť jejich pochopení není zcela jednoduché. Důvodem je také to, že v česká odborná literatura se komplexnímu výkladu základních otázek zcela vyhýbá. Autorka se proto z velké části opírá o závěry německých a rakouských autorů, kteří tomuto institutu věnují mnohem více pozornosti.

Šestá kapitola se zabývá dodatečnými podmínkami relativní neúčinnosti, především existencí úmyslu dlužníka a jeho znalostí na straně nabyvatele. Obsahem je i relativní neúčinnost bezúplatných právních jednání a mrhání majetkem, jež jsou v občanském zákoníku nové. Poslední kapitola se věnuje podmínkám uplatnění relativní neúčinnosti a právním následkům.

11. Summary

The diploma thesis deals with the relative ineffectiveness of legal actions in Civil Law. This institute serves to rectify the consequences of the debtor's actions which threaten or even make impossible satisfaction of creditor's debts. This institute is regularized by the Civil Code and the Insolvency Act, which is applied when a debtor is bankrupted. Therefore it is useful to use both acts to make analysis of this institute. The aim of the diploma thesis is not detailed interpretation of particular provisions that regulates the relative ineffectiveness, but the goal is to find common features that allow better understanding of this institute and make it's application easier. This will correspondent with the division of the thesis.

The diploma thesis is divided into chapters and the other two sections. At the beginning the author describes the historical development of the relative ineffectiveness of legal actions in The Czech Republic. The importance of this institute was changed in the different phases of its development. The current Civil Code contains only a fragment of the legislativ that was effective in our region at the end of 19th and at the beginning of the 20th century. Authors of the new Civil Code and the Insolvency Act do not conceal the fact that these acts proceed from the act no. 64/1931. This makes a huge advantage for studying "new" relative ineffectiveness law, because it is possible to use earlier court decisions and literature.

The third chapter contains a teleological interpretation of the relative ineffectiveness of legal actions. The next chapter summarize the role of legal principles in the relative ineffectiveness law. Here the author refers mainly to the conflict of the legal certainty principle and the right to protect property. The following chapters deal with the conditions of the relative ineffectiveness. In the fifth chapter there are the first defined affected subjects and then explained in detail the elements of subject matter of the relative ineffectiveness. The emphasis is put on these elements, because their understanding is not always clear. The reason is that the czech specialized literature avoids komplex interpreting of basic questions. Therefore the author based her thesis on conclusions of German and Austrian authors who pay more attention to this institute.

The sixth chapter deals with additional conditions of the relative ineffectiveness, especially the existence of the debtors intention and his knowledge of the transferee side. The chapter contains the relative ineffectiveness of gratuitous legal actions as well as the wasting of the property that are newly regularized in the new Civil Code. The last chapter includes conditions of the application and the legal consequences of the relative ineffectiveness.

12. Seznam klíčových slov

relativní neúčinnost právních jednání, odporovatelnost, odporovatelná jednání, opominutí, vzdání se práva, odmítnutí dědictví, mrhání majetkem, bezúplatná právní jednání, osoba blízká, odpor, odpůřčí žaloba, odporovatel, odpůrce, odpůřčí právo, vykonatelná pohledávka, konstitutivní rozhodnutí, zkrácení věřitele

relative ineffectiveness of legal actions, opposed legal action, omission, waiver of right, refusal of inheritance, wasting of property, gratuitous legal actions, actions without receiving some value, close person, executable claim, constitutive judgment, damage to creditors